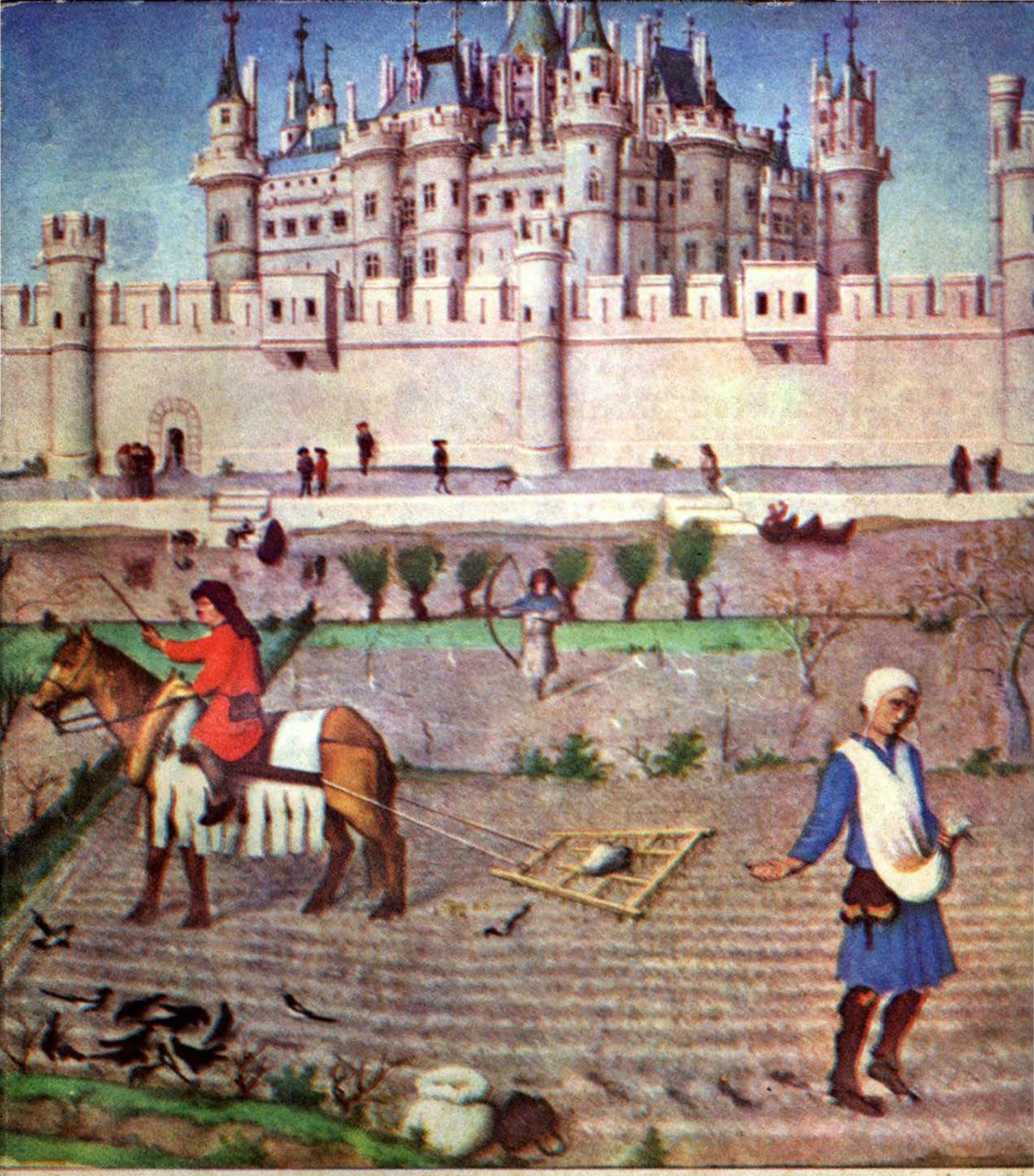

magazin istoric

ANUL XV Nr. 7 (172) IULIE 1981

CONTEMPORANUL

Revistă ştiinţifică şi literară

Redactor

JOAN NADEJDE

ANUL I. TRIM. I.

(Iulie 1881)

IAŞI

TIPO-LITOGRAFIA „SCOLA BELLU IOSIF"

1881

ANUL II. No. 2 IAŞI Iunie Iulie 18..

CONTEMPORANUL

REVISTĂ ŞTIINŢIFICĂ ŞI LITERARĂ

APARE DE 2 ORI PE LUNA

SUMARIU No. 2

Apoi
Mumiua, de Ivan Turgheniev (sfârşit)
Însemnări de numismatică **materialuri**
de Vasile Cârja, arheolog
Judecata, snoavă populară de
La un arheolog din Vaslui *Adevărata*
Tudorica plagiat de C. Negruzzi, de
pe Federigo a lui Mermet
Serval, (asmolog).
Trei cuvinte sau pasărele.
Cheia comică, compră tip ascuns
Bibliografie

Redacţiunea.
Ed. Gruber.

I. Nadejde.
T. D. Sperantia.
Ioan Nadejde

Iorga.
T. D. Sperantia
I. Nadejde.
N

Un numer 50 bani.

Redacţiunea şi Administraţiunea
Strada Cogălniceanu No. 11

Preţul abonamentului
Pe an 12 lei noi.
Pe 6 luni 6 lei noi.

IAŞI

TIPO-LITOGRAFIA SCOLA BELLU IOSIF
1882

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XV

Nr. 7 (172)

iulie 1981

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

① ② ③ ④

SUMAR

Sensul unui mare an istoric:
Eugen Stănescu **2**

Comuniştii în fruntea luptei de rezistenţă antifascistă:
Ion Ardeleanu **6**

Conştiinţa dacică în istoriografia săsească:
Paul Philippi **9**

Mişcarea socialistă în pagini memorialistice: *Eugen Heroveanu, Al. Slătineanu, Alex. F. Mihail, Gh. Gr. Gheorghiu, Gh. S. Ştefănescu* • **Participanţi la Congresul din 1893** **10**

Acţiuni diplomatice şi militare româneşti în apărarea păcii (1934-1937):
Ioan Talpeş **17**

În căutarea unor date istorice:
Shao Weizheng **22**

Războiul „minţilor iscoditoare" împotriva nazismului:
Nicolae Minei **26**

Theodor Aman — inedit:
Lidia Mihăilescu **31**

Giurgiu — „cea mai puternică cetate de pe Dunăre":
Dan Căpăţînă **33**

4 iulie 1776. Tradiţie şi controversă:
William H. Cohn **35**

Drumul grîului:
Valeriu Buduru **39**

Inedit în relaţii diplomatice româno-italiene:
Enrico Serra **46**

Iulie 1931. În Bucureşti, acum 50 ani:
Valeriu Buduru, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu **50**

Din nou despre reabilitarea lui Nero **56**

1831. Belgia — în familia ţărilor europene:
Mihai Manea **58**

• **Cîştigătorii concursului** Magazin istoric, **ediţia 1981 ...** **38**
• **Cărţi sosite la redacţie ...** **49** • **Poşta** Magazin istoric **...** **62**

COPERTELE NOASTRE

① O îndeletnicire pe care oamenii o practică din cele mai îndepărtate timpuri: semănatul grîului. Miniatură de la începutul sec. XV, de fraţii Limbourg, în celebrul manuscris **Les Très Riches Heures du Duc de Berry** (Prea îmbelşugatele Ore ale ducăi de Berry), aflat la Muzeul de la castelul Chantilly, Franţa (**Drumul grîului,** p. 39)

② Primele numere din revista **Contemporanul,** de la a cărei primă apariţie — iulie 1881 — se împlineşte un secol (**În redacţia unei gazete socialiste,** p. 16)
Jos: Theodor Aman (1831-1891) în atelierul său; tablou al marelui pictor, păstrat în colecţiile Muzeului de artă al R.S.R. (**Un desen inedit...,** p. 31)

③ Octombrie 1866. Veneţienii celebrează unirea cu Italia. În medalion: Stampă din 1860, înfăţişînd pe Garibaldi (stînga) şi Cavour; deasupra lor Victor Emanuel II, iar dedesubt generalii Cialdini (stînga) şi La Marmora (**Comunitate de idealuri,** p. 46)

④ În vara anului 1830, în Belgia începe revoluţia burgheză, în urma căreia ţara îşi va cuceri independenţa. Tablou de Wappers (**1831. Belgia intră în familia ţărilor europene,** p. 58)

În lupta împotriva expansiunii otomane

SENSUL UNUI MARE AN ISTORIC

EUGEN STĂNESCU

Evenimentele din 1599-1600, cînd ţările române au fost unite pentru un timp scurt, reprezintă, fără îndoială, cel mai de seamă capitol al istoriei mai vechi a poporului român. Spunem al istoriei mai vechi, şi nu al istoriei medievale, pentru că personalitatea care a stat în centrul acestor evenimente, dominîndu-le, Mihai Viteazul, nu poate fi considerată în nici un fel ca medievală. Îl putem considera ca pe un personaj fie postmedieval, renascentist, fie premodern, anticipînd mersul general al epocii următoare. Deşi între moartea lui Ştefan cel Mare (1504) şi cea a lui Mihai Viteazul (1601) nu sînt nici măcar exact o sută de ani, diferenţa dintre timpul cronologic propriu-zis şi timpul istoric pe care acest secol îl semnifică este uriaşă. Între bătălia de la Podul Înalt (1475) şi cea de la Călugăreni (1595), metaforic vorbind, distanţa este cea dintre arcul cu săgeţi şi archebuza perfecţionată. Din această cauză, unirea ţărilor române din 1599-1600 este purtătoarea unor sensuri istorice care nu sînt cu nimic diminuate, în esenţa lor, de scurtimea răstimpului realizării acesteia. Ca să putem desprinde aceste sensuri istorice ale unirii din 1600 ar fi potrivit să ne punem trei întrebări fundamentale. Ce a fost înainte şi, ca atare, cum a fost posibil acest eveniment? Ce a fost atunci, în 1600 şi, ca atare, de ce a fost el necesar? În sfîrşit, în ce fel acest eveniment s-a dovedit un moment firesc în evoluţia istoriei româneşti?

Legături multiseculare

De cînd au apărut pe scena istoriei, ţările române nu au existat izolate unele de altele, arcul carpatic fiind nu o despărţitură geografică, ci, în fapt, o punte de unire din toate punctele de vedere. Dincolo şi dincoace de acesta, statele româneşti şi-au întemeiat evoluţia istorică pe interese şi aspiraţii comune, pe ceea ce le unea, şi nu pe ceea ce putea, într-un moment sau altul — mai mult din cauza influenţelor externe — să le despartă.

Legăturile economice au fost totdeauna puternice. Tratatele şi convenţiile comerciale încheiate de Moldova şi Ţara Românească, pe temeiul deplinei reciprocităţi, cu Braşovul, Sibiul, Bistriţa asigurau patronajul domnesc pentru activitatea negustorilor români pe întreg teritoriul românesc, fără restricţie. În felul acesta a existat dintotdeauna un schimb intens de mărfuri ce a contribuit, nu în puţină măsură, să configureze o viaţă cotidiană, un mod de existenţă, un ansamblu de obiceiuri şi deprinderi privind alimentaţia, îmbrăcămintea, distracţiile etc. care au determinat un fel de a fi şi a gîndi similar pentru locuitorii celor trei ţări româneşti[1]. Nu surprinde deci faptul că, în a doua jumătate a veacului XVI, Braşovul a putut să devină capitala economică a întregului teritoriu românesc, loc de întîlnire al negustorilor din cele trei ţări, prilej permanent pentru intensificarea circulaţiei valorilor materiale, alăturîndu-li-se, în această circulaţie, şi cele spirituale. Apare limpede astfel acea conlucrare economică în muncă şi în viaţă la care se referea secretarul general al partidului nostru, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, şi fără de care nu se poate înţelege năzuinţa spre unitate a celor trei ţări româneşti, cu mult înainte de Mihai Viteazul.

Legăturile politice au fost, de asemenea, totdeauna puternice. În faţa primejdiilor comune, şi, din păcate, au fost destule, ţările române au simţit nevoia să-şi unească forţele ca să-şi apere fiinţa proprie. Circa un veac şi jumătate înainte de Mihai Viteazul, Ioan de Hunedoara[2], ca să asigure o apărare eficace

---

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 3/1980; 4/1978.

Intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia

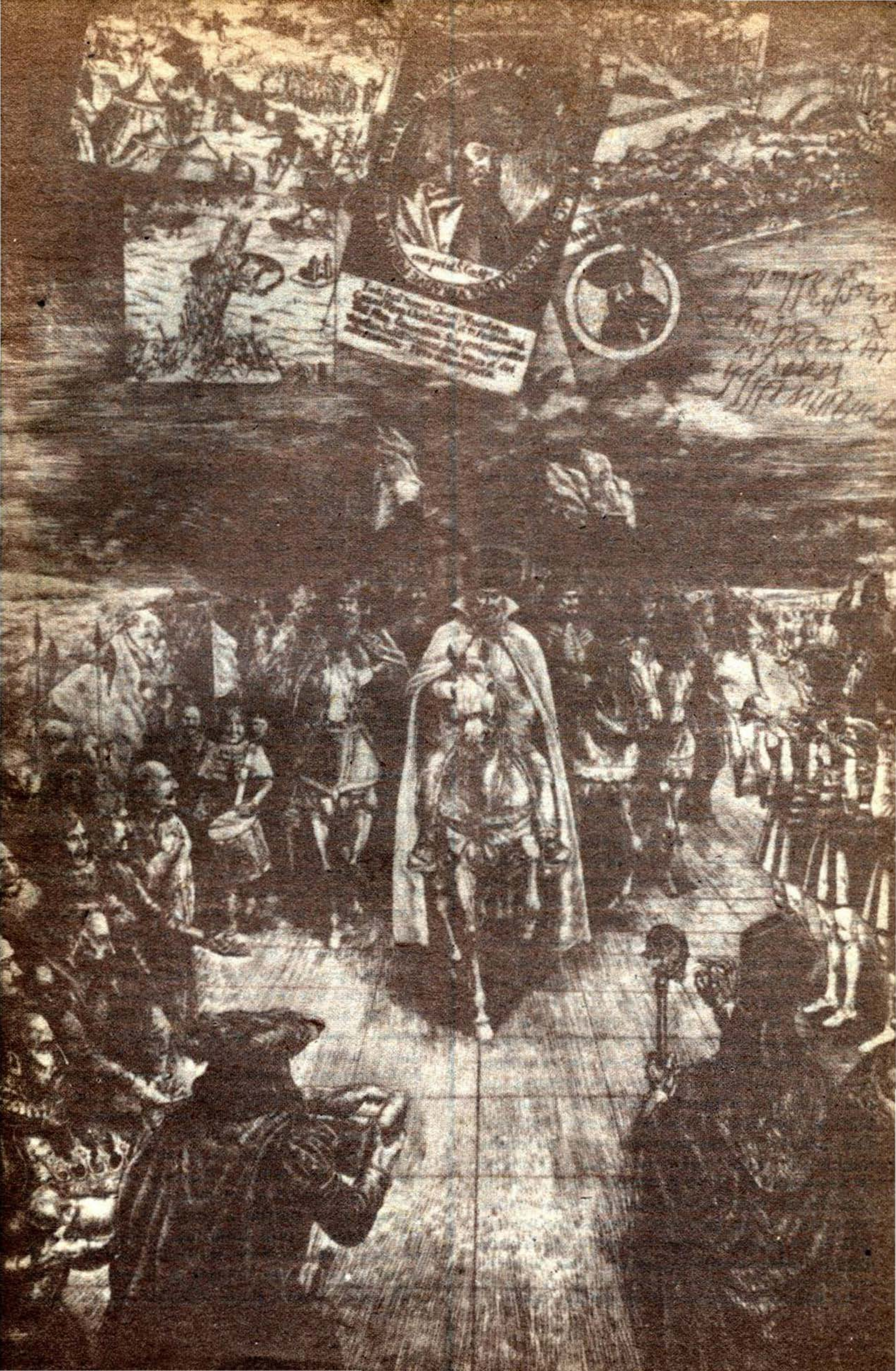

a spațiului carpato-dunărean — întemeia o adevărată confederație a celor trei țări românești, el, voievodul Transilvaniei fiind recunoscut ca „părinte" de către domnii Moldovei (Bogdan II) și Țării Românești (Vlad Dracul). Ștefan cel Mare, la rîndul său, a desfășurat o acțiune politică și diplomatică intensă pentru a crea între Moldova și Țara Românească un bloc unitar, pentru el nefiind nici un fel de îndoială că vecinul de la miazăzi și Moldova erau amîndouă țări românești. De asemenea, tratatul de prietenie și alianță dintre Radu cel Mare și Bogdan III, fiul lui Ștefan cel Mare, la începutul veacului XVI, era însuflețit de sentimentul necesității conlucrării și cooperării, al îndepărtării oricăror neînțelegeri și dezbinări. Chiar și după instaurarea dominației otomane, în condițiile unei largi autonomii politice, acțiunile unite ale domnilor Moldovei și Țării Românești în Transilvania, fie ale lui Petru Rareș[1] și Radu Paisie, fie, mai tîrziu, ale lui Alexandru Lăpușneanul și Mircea Ciobanul, reflectau sentimentul unui destin istoric comun, cu interese, probleme și soluții comune. La rîndul său, Ion Vodă a încercat în timpul scurtei lui domnii (1572-1574)[2], ceea ce cu un veac înainte încercase Ștefan cel Mare, și anume crearea unui bloc comun cu Țara Românească. Unirea din 1599-1 00, se profilează, deci, pe un fundal de intense legături politice și, în acest fel, nu apare ca un eveniment de surpriză, fără determinări precedente.

Legăturile spirituale au fost, și acestea, totdeauna puternice. Nici nu se putea să fie altfel, dacă ținem seama că populația celor trei țări românești era de același neam și limbă, avea aceeași cultură populară, aceeași confesiune religioasă, același mod de trai. Cînd se întîlneau supușii domnului Moldovei, ai celui al Țării Românești sau ai principelui Transilvaniei, ei înregistrau că se numesc în același fel „români" și că vorbesc aceeași limbă românească, ceva ce nu putea decît să-i apropie, să-i înfrățească. E ceea ce numim dezvoltarea unei puternice conștiințe de neam, foarte veche, dar care, în veacul ce precede evenimentele din 1599-1 00, dată fiind schimbarea de epocă istorică, cunoaște o intensificare deosebită. Cea mai deplină dovadă a acestei intensificări este apariția și viguroasa dezvoltare a tiparului în limba română — legat în primul rînd de activitatea diaconului Coresi la Tîrgoviște și Brașov[3] — care marchează nașterea unei noi lumi de idei și sentimente, prin pătrunderea tot mai puternică a limbii române în viața publică și culturală. Prefețele acestor tipărituri sînt adevărate chemări adresate poporului român din toate cele trei state românești să se lumineze și să-și ocupe locul meritat prin cît mai multă învățătură de carte. Astfel, înțelegem că se petrecea o schimbare radicală în ce privește conștiința poporului român despre dimensiunile situației sale istorice.

[1] — *Magazin istoric*, nr. 3/1977; 6/1974; 6/1978.

Iată de ce putem răspunde cu claritate că unirea din 1599-1 00 intră desăvîrșit în sfera posibilității istorice, pentru că, timp de veacuri, tot ceea ce a precedat marea întreprindere a lui Mihai Viteazul, a purtat în sine germenii care au încolțit în tumultuoasele evenimente din 1599-1600.

O luptă pe trei fronturi

Ca orice mare eveniment istoric, unirea a rezultat din împletirea unor împrejurări interne și externe. Cu toată marea lui personalitate, Mihai Viteazul nu ar fi reușit glorioasa sa realizare dacă nu ar fi izbutit să găsească soluțiile potrivite problemelor care se puneau în acel timp din punct de vedere intern. Putem spune că provocarea istoriei a întîlnit o mare personalitate, în stare să dea glas soluției corespunzătoare la problemele puse.

Lupta pentru independență a fost, fără îndoială, prima mare realizare a domniei lui Mihai Viteazul. Începută o dată cu domnia voievodului, în 1593, ea a fost de fapt încheiată în 1598, cînd, prin tratatul de pace, Imperiul otoman a recunoscut nu numai independența, ci și integritatea teritorială a Țării Românești. Trebuie subliniat în chip deosebit acest succes al politicii lui Mihai Viteazul: restabilirea hotarului românesc pe Dunăre, reintegrarea în teritoriul țării a pămînturilor, uneori întinse cît un județ, de la nordul fluviului, anexate de Imperiul otoman. Deci Mihai Viteazul nu numai că a cîștigat independența deplină ci, a reușit și să reîntregească pămîntul țării. Va trebui să așteptăm încă aproape un sfert de mileniu, pînă la Tratatul de la Adrianopol (1829), ca aceste teritorii să revină de data aceasta pentru totdeauna, în componența statului român. Efectul acțiunii lui Mihai a depășit hotarele țării. Lupta pentru independență a poporului român a deșteptat-o pe cea a altor popoare aservite de Imperiul otoman, voievodul român apărînd astfel nu numai ca un conducător al luptei poporului său, ci al tuturor popoarelor subjugate din sud-estul Europei.

Lupta pentru independență a fost întregită de cea pentru reforme instituționale. La vremea preluării domniei de către Mihai, statul feudal Țara Românească se afla într-o accentuată aglomerare de dificultăți, determinate de împrejurările externe — înăsprirea gravă a dominației economice otomane — și de condiții interne — ascuțirea conflictelor dintre cele două grupări ale clasei dominante. Am avea, deci, o viziune incompletă asupra personalității lui Mihai Viteazul, dacă nu am vedea în voievod și un mare reformator, care a încercat și parțial a reușit să reorganizeze statul feudal, prin întărirea puterii centrale, pe plan administrativ, teritorial, instituțional, al relațiilor dintre domnie și biserică și, mai ales, prin crearea unui puternic aparat mili-

tar, dependent de autoritatea domnească. Lupta pentru independenţă a folosit din plin roadele unei politici reformatoare, ajungînd la victoriile de la Stăneşti, Călugăreni, Giurgiu, Brăila.

Lupta pentru unitate, condiţionată de succesele luptei pentru independenţă şi ale luptei pentru reforme, se conturează, totodată, ca o continuare firească a acestora, ca şi a celor din întreaga epocă precedentă. În toamna anului 1599 s-a realizat unirea dintre Ţara Românească şi Transilvania. În primăvara lui 1600 s-a înfăptuit unirea dintre Moldova şi celelalte două ţări româneşti. În aceeaşi primăvară[1] Mihai Viteazul se putea intitula „domn a toată ţara Ardealului, al Moldovei şi Ţării Româneşti".

Unirea din 1599-1600 apare ca un fenomen complex, nu numai prin totceea ce a precedat-o, ci şi în sine. O înţelegem pe de o parte ţinînd seama de întărirea legăturilor dintre români într-o îndelungă perioadă istorică, după cum o înţelegem ca o continuare necesară a politicii unei domnii excepţionale, în cadrul căreia lupta pentru unitate, pentru independenţă şi pentru reforme s-a aflat pe primul plan.

Sub semnul faptei marelui domn

Opera lui Mihai, înfăptuirile sale în domeniile arătate au dominat, prin urmările lor, întreg veacul XVII. Semnificaţia este neîndoielnică: veacul XVII a continuat, într-un fel sau altul ultimul deceniu al veacului XVI, dominat de personalitatea lui Mihai Viteazul.

Continuitatea prin consolidarea autonomiei politice s-a manifestat prin faptul că toate cele trei ţări româneşti şi-au păstrat statutul anterior, rare fiind încercările Porţii de a încălca convenţiile denumite mai tîrziu capitulaţii[3], care stabileau drepturile ţărilor române. Ţările române au participat activ la viaţa internaţională a vremii: Transilvania a intervenit în Războiul de 30 ani[3], Moldova în cel pentru independenţa Ucrainei, Ţara Românească în mişcările de eliberare ale popoarelor de la sudul Dunării. Diplomaţia românească a fost deosebit de activă, tratativele şi negocierile cu marile puteri europene devenind un fapt aproape obişnuit. În sfîrşit, trebuie subliniată existenţa unor forţe militare puternice, care au permis ţărilor române să sprijine acţiunea diplomatică. Deşi intervenţiile Imperiului otoman în treburile interne ale ţărilor române n-au lipsit, ele n-au reuşit să îngrădească autonomia acestora. O semnificativă ilustrare a urmărilor pe care acţiunile lui Mihai Viteazul le-a avut este şi faptul că un domn al Ţării Românești, Mihnea III (1658-1659) şi-a luat numele de Mihail Radu tocmai pentru că îl considera pe domnul dintre 1593-1601 ca un model care trebuia imitat.

În perioada următoare, lupta pentru unitate a ţărilor române a cunoscut o creştere cantitativă şi calitativă. S-au încheiat numeroase tratate de prietenie şi alianţă, între ele, mergîndu-se chiar pînă la alcătuirea unor adevărate confederaţii între Moldova, Ţara Românească şi Transilvania, cum a fost în timpul celor doi Rákóczi, a lui Vasile Lupu şi Matei Basarab[4], sau tratatul dintre Gh. Rákóczi II, Gheorghe Ştefan şi Mihail Radu. S-au înmulţit şi proiectele de uniune dinastică (cantacuzinească în vremea lui Şerban Cantacuzino, cantemiriană în vremea cînd Dimitrie Cantemir era la Constantinopol şi năzuia la tronul Ţării Româneşti, iar fratele său, Antioh, se afla în scaunul Moldovei). De fapt, la începutul veacului, principele Transilvaniei, Gabriel Bethlen[5], a voit să unească cele trei ţări româneşti şi să se denumească, în consecinţă, rex Daciae. Chiar şi războaiele dintre principii ţărilor române aveau ca scop unirea teritoriului românesc.

Continuitatea intensificării legăturilor spirituale s-a manifestat prin transformarea calitativă a conştiinţei de neam, devenind absolut clare componentele acesteia: conştiinţa unităţii de limbă, a continuităţii teritoriale, a originii comune, *Cazania* mitropolitului Moldovei, Varlaam — dealtfel prima tipăritură moldovenească ieşită din tiparniţa de la Iaşi — se intitulează „Carte românească de învăţătură pentru duminicile de preste an"; *Pravila* moldovenească a lui Vasile Lupu se adresa în prefaţă întregului neam, întregului rost, întregii seminţii româneşti. Cu Grigore Ureche, umanismul românesc punea în centrul activităţii sale demonstrarea celor trei componente ale conştiinţei de neam prin argumente ştiinţifice. În a doua jumătate a veacului XVII, istoricii umanişti — pentru că nu îi mai putem numi cronicari[6] — Miron Costin, Constantin Cantacuzino, Dimitrie Cantemir, vor transforma acest demers general într-o adevărată doctrină politică a unităţii, continuităţii şi originii comune, armă puternică în lupta poporului român pentru emanciparea sa totală.

Unirea înfăptuită de Mihai Viteazul n-a durat nici măcar un an. Dar aşa cum în viaţa unui om, cîteva secunde pot fi decisive, tot astfel în viaţa unei colectivităţi cîteva luni, un an, cîţiva ani, pot avea o asemenea semnificaţie încît un întreg popor să se simtă legat de amintirea acestor evenimente, ele să-i rămînă ca model şi imbold, speranţă şi credinţă. Unirea Principatelor din 1859, desăvîrşită în 1918, prin crearea statului unitar naţional, poartă în ea unirea din 1599-1600.

1-6 *Magazin istoric*, nr. 5/1975, 5/1976, 5/1980; 3/1975; 3/1974; 11/1978; 12/1980; 1/1981.

1940-1941

COMUNIȘTII ÎN FRUNTEA LUPTEI DE REZISTENȚĂ ANTIFASCISTĂ

Dr. ION ARDELEANU

Analiza minuțioasă a evenimentelor și faptelor petrecute în a doua jumătate a deceniului patru al secolului nostru demonstrează că agravarea permanentă a situației internaționale, ca urmare a politicii agresive a Germaniei hitleriste, marcată de ocuparea Austriei, Cehoslovaciei, declanșarea celui de-al doilea război mondial, ocuparea unui șir de țări occidentale, inclusiv a Franței, cît și politica claselor conducătoare, a vîrfurilor reacționare ale burgheziei, au făcut ca România să fie tot mai mult împinsă, în anii 1940-1941, alături de Germania, să se găsească izolată pe plan internațional.

În aceste împrejurări, României i-au fost impuse importante cesiuni teritoriale, forțele fasciste și hitleriste pronunțînd — la 30 august 1940 — Diktatul de la Viena[1], prin care statului român i-a fost smulsă o parte a teritoriului național și predată Ungariei horthyiste. Cîteva zile mai tîrziu, a avut loc instaurarea, la 6 septembrie 1940, a dictaturii militaro-fasciste.

O politică contrară intereselor naționale

Regimul de dictatură militară-fascistă a suprimat ultimele forme constituționale și resturi de drepturi și libertăți cetățenești. Politica promovată pe plan intern s-a caracterizat prin asasinate și acte teroriste îndreptate împotriva forțelor democratice, a comuniștilor, a tuturor adversarilor politici, indiferent de orientarea lor politică. În noaptea de 26 spre 27 noiembrie 1940, legionarii au asasinat în închisoarea Jilava și la Prefectura Poliției Capitalei un număr de 67 foști demnitari, între care generalul Gh. Argeșeanu și Victor Iamandi[2], care, în timpul dictaturii regale, luaseră unele măsuri contra Gărzii de fier. Sub gloanțele legionarilor au căzut istoricul Nicolae Iorga[3], economistul Virgil Madgearu[4], comuniștii Constantin David — membru al C.C. al P.C.R. — Ocsko Tereza[5] și alții. Crimele comise de membrii Gărzii de fier au atins apogeul în zilele rebeliunii din 21-23 ianuarie 1941[6], cînd au fost incendiate locuințe și magazine, au fost ocupate și devastate instituții publice, au fost ucise sau rănite sute de persoane. La sfîrșitul lunii iunie 1941, hitleriștii, împreună cu legionarii, au săvîrșit la Iași un sîngeros masacru împotriva forțelor democratice, antifasciste și în mod deosebit împotriva populației evreiești, masacru în care și-au pierdut viața peste trei mii de persoane[7].

În teritoriul din nordul Transilvaniei, răpit României prin Diktatul fascist de la Viena, Ungaria horthyistă a instaurat un regim de ocupație fascistă. A fost reprimată cu cruzime orice atitudine democratică, antifascistă, antirevizionistă, au fost organizate masacre în masă, maltratări, arestări, schingiuiri, sute de mii de români au fost expulzați. Aproape 170 000 cetățeni au fost trimiși la muncă forțată în Germania sau în lagăre de concentrare, iar dintre aceștia, peste 100 000 au fost uciși. Teroarea horthyistă s-a îndreptat deopotrivă împotriva românilor, evreilor, slovacilor, sîrbilor, ucrainenilor, maghiarilor, îndeosebi din rîndul celor ce participaseră la mișcarea revoluționară, democratică, antifascistă[8].

Pe plan extern, guvernul antonescian de dictatură militară-fascistă s-a situat alături de puterile Axei fasciste, ducînd țara la subordonarea totală față de interesele Germaniei hitleriste. Purtînd o politică străină intereselor poporului român, de împingere a țării spre o prăpastie națională, guvernul Antonescu a ordonat, la 22 iunie 1941, intrarea României, contrar voinței naționale, în războiul de agresiune declanșat de Germania hitleristă împotriva Uniunii Sovietice.

1-6 *Magazin istoric*, nr. 8/1975, 9-10/1980; 8/1977; 9-10/1969; 11/1980; 2/1981; 1/1968, 12/1980; 7/1978; 6/1976.

Poporul român nu a avut nimic comun cu scopurile războiului hitlerist, manifestînd o ură profundă față de agresiunea nazistă. Forțele sociale și politice antifasciste din România s-au ridicat împotriva regimului antonescian, a aservirii țării Germaniei naziste, a războiului antisovietic, au dezvoltat mișcarea de rezistență antifascistă[1], acțiuni ce s-au înscris în lupta generală a popoarelor pentru libertate, pentru apărarea culturii și civilizației umane.

Sintetizînd lupta hotărîtă desfășurată de Partidul Comunist Român în această grea perioadă, secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu arată, în Expunerea cu prilejul aniversării a 60 ani de la formarea P.C.R.: „Este marele merit al Partidului Comunist Român că s-a aflat în aceste grele împrejurări în fruntea luptei pentru apărarea intereselor vitale ale poporului, a integrității naționale, împotriva războiului — deși nu s-a putut împiedica aservirea și ocuparea țării de către Germania hitleristă și aruncarea României în războiul împotriva Uniunii Sovietice. Poziția fermă a Partidului Comunist Român, organizarea luptei active împotriva războiului, a activității de sabotare a mașinii militare fasciste, hitleriste, organizarea luptei de partizani au făcut ca Partidul Comunist Român să cîștige poziții importante în viața politică, să fie respectat și să poată realiza, împreună cu cele mai diverse forțe politice, patriotice, naționale, un puternic front împotriva războiului, a hitlerismului.

Sînt binecunoscute hotărîrile partidului din anii 1941, 1942, 1943 cu privire la organizarea luptei împotriva războiului dus alături de Germania hitleristă împotriva Uniunii Sovietice, pentru ieșirea din război, organizarea Frontului Patriotic și a altor acțiuni de colaborare cu diferite forțe — care au avut un rol de mare însemnătate în viața întregului nostru popor".

Militînd neobosit sub steagul intereselor naționale fundamentale ale poporului român și în spiritul solidarității cu primul stat socialist din lume, cu lupta clasei muncitoare, a popoarelor pentru libertate, independență și demnitate națională, Partidul Comunist Român a acționat de la început cu consecvență împotriva războiului hitlerist, pentru ieșirea României din acest război și întoarcerea armelor contra Germaniei naziste. Răspunzînd chemării partidului comunist, înfruntînd măsurile de represiune ale autorităților, represiuni care mergeau de la internarea în lagăr pînă la trimiterea în fața plutoanelor de execuție, comuniștii, cei mai dîrzi și devotați luptători pentru interesele vitale ale poporului român, au desfășurat o intensă muncă și luptă încheiată în multe cazuri cu sacrificiul suprem.

Eroul comunist Filimon Sîrbu

Prima jertfă în această aprigă confruntare a fost comunistul Filimon Sîrbu[2]. Născut la 10 august 1916, în satul Herepea, județul Hunedoara, într-o familie de muncitori, Filimon Sîrbu a cunoscut de mic copil foamea, truda, umilința și lipsa condițiilor de a învăța. Mai tîrziu își mărturisea regretul de a nu fi putut urma decît cîteva clase primare, „pentru că a trebuit de mic să-mi cîștig coaja de pîine. Am suferit cînd am renunțat la școală, în timp ce unii părinți își bat copiii silindu-i să învețe. Singur, cu greu, am învățat franceza, am căutat să știu cît mai multe".

În anii 1930-1938 a învățat meseria de strungar la Constanța, perioadă în care a intrat și în rîndurile organizației revoluționare de tineret, activînd în primele ei rînduri.

După expirarea celor trei ani de stagiu militar, a fost concentrat pentru încă două luni la Hațeg. Eliberat din armată în aprilie 1941, Filimon Sîrbu a reluat legăturile cu mișc rea revoluționară, activînd mai întîi la Brașov, apoi, după scurtă vreme, la Constanța. În 1941, devenit membru al P.C.R., a primit sarcina de a conduce acțiunile de sabotaj din orașul și portul Constanța împotriva mașinii de război fasciste, încredințîndu-i-se, totodată, și sarcina de secretar al organizației județene a Uniunii Tineretului Comunist.

Ascultînd îndemnul partidului, Filimon Sîrbu a luat parte alături de alți comuniști, la demascarea caracterului nejust al războiului antisovietic, la acțiuni concrete de subminare a mașinii de război fasciste.

Alertată de aceste acțiuni ce dovedeau atitudinea potrivnică a maselor față de politica antonesciană, Siguranța din Constanța a căutat cu înfrigurare pe autorii actelor de sabotaj. La 22 iunie 1941, datorită unei trădări, agenții au reușit să aresteze un grup de cinci tineri, printre care se afla și Filimon Sîrbu.

Pe banca acuzaților, la Curtea Marțială a Comandamentului 2 teritorial care fusese mutat la București, tînărul revoluționar s-a comportat cu demnitate comunistă. Respingînd acuzațiile, el s-a manifestat ca un acuzator al dictaturii militare-fasciste. Completul de judecată a pronunțat la 4 iulie 1941 condamnarea sa la moarte. Ceilalți patru tovarăși ai săi au fost condamnați la un total de 70 ani închisoare.

Ultimele zile și le-a trăit în închisoarea Jilava. Tot timpul a avut o atitudine demnă. În după-amiaza zilei de 19 iulie 1941 a fost dus în fața plutonului de execuție, în închisoarea Jilava, la locul numit „Valea Piersicilor". A refuzat să fie legat la ochi. Tînărul comunist ce nu împlinise încă 25 ani și-a privit moartea în față, cu capul sus.

Tot în luna iulie, acum 40 ani, a fost elaborată Circulara C.C. al P.C.R. din iulie 1941, document de mare însemnătate pentru orientarea și organizarea luptei comuniștilor, în care se arăta: „Trebuie să popularizăm eroii poporului muncitor și ai poporului român, care prin eroismul lor se jertfesc pentru lupta de dezrobire a poporului român. Amintirea eroului tovarăș Filimon

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 6, 7/1974; 2/1972.

Sîrbu, primul asasinat de dușmanii poporului român, va trăi în inimile noastre, în inima clasei muncitoare și a întregului popor român".

În documentul respectiv se exprima, totodată, poziția hotărîtă a clasei muncitoare, a partidului comunist de condamnare a agresiunii contra Uniunii Sovietice, pentru ieșirea României din acest război ce i-a fost impus și alăturarea ei Uniunii Sovietice, celorlalte forțe ale coaliției antihitleriste. „Sarcina de răspundere istorică a P.C.R. față de poporul român — se sublinia în Circulară — constă în organizarea luptei în România, alături de marele popor sovietic și celelalte popoare cotropite, pentru zdrobirea fascismului sîngeros german, a slugilor lui din toate țările, pentru alungarea ocupanților germani din România, pentru doborîrea bandei de trădători de la cîrma țării, în frunte cu generalul Antonescu, pentru eliberarea țării de sub jugul sîngeros german, pentru victoria Uniunii Sovietice, pentru România liberă și independentă... Prima sarcină a comuniștilor este de a desfășura o intensă și sistematică clarificare în sînul partidului, în sînul maselor asupra cauzelor războiului, a scopurilor Germaniei fasciste, asupra situației și drumului de ieșire a poporului român din acest război".

Factorul determinant: frontul unic

În continuare, documentul relevă importanța „realizării unității de luptă și a *frontului unic al clasei muncitoare ca bază a frontului unic național* împotriva fascismului cotropitor și pentru eliberarea națională a poporului român. Comuniștii trebuie să întrebuințeze toate posibilitățile legale pentru organizarea comitetelor de front unic... Fără unitatea clasei muncitoare, nu se poate organiza cu succes nici unitatea de luptă pentru dezrobirea națională a poporului român".

În vasta muncă organizatorică, de conducere a luptei hotărîte împotriva războiului, a dictaturii și a dominației hitleriste, Partidul Comunist Român a situat în centrul acțiunilor clasa muncitoare. „Muncitorimea română rămasă în uzine și fabrici — se arăta în Circulară — nu trebuie să rabdă munca forțată, istovitoare, foamea și teroarea sîngeroasă în interesul banditilor imperialiști și al clicii dominatoare trădătoare. Trebuie să pornească în lupta pentru revendicările sale arzătoare, pentru pîine, pace și libertate, pentru înfrîngerea năvălitorilor fasciști. Ea trebuie să se pună în fruntea întregului popor în lupta pentru alungarea ocupanților fasciști din țară și pentru doborîrea bandei fasciste a generalului Antonescu".

Mobilizînd comuniștii la luptă hotărîtă pentru salvarea patriei, scoaterea ei din război, Circulara atrăgea totodată atenția asupra necesității respectării disciplinei de partid, a luptei revoluționare: „Fiecare comunist trebuie să muncească zi cu zi pentru întărirea organizatorică a partidului, mai ales în întreprinderile mari de război, transporturi, între femei și soldați. Trebuie ridicate, din cei mai eroici luptători și luptătoare, cadre noi, călite în luptele de azi și puse în posturile de răspundere... Fiecare comunist execută fără șovăire directivele și hotărîrile cadrelor conducătoare ale partidului".

Chemările partidului comunist, munca și lupta eroică a militanților săi au determinat ridicarea la luptă a numeroși noi militanți din rîndurile clasei muncitoare, țărănimii, intelectualității, bărbați, femei, tineri și vîrstnici.

O influență hotărîtoare pentru desfășurarea ulterioară a rezistenței maselor populare sub conducerea comuniștilor împotriva regimului antonescian a avut-o Platforma din 6 septembrie 1941, semnificativ intitulată: *Lupta poporului român pentru libertate și independență națională*. Printre obiectivele primordiale de luptă ale comuniștilor, acest document prevedea: răsturnarea regimului dictaturii militare-fasciste; formarea unui guvern al independenței naționale, cu participarea reprezentanților tuturor forțelor patriotice; ieșirea din războiul antisovietic și alăturarea țării la coaliția antifascistă; alungarea din țară a cotropitorilor hitleriști și recucerirea libertății și independenței naționale a României; eliberarea părții de nord a Transilvaniei.

Răspunzînd chemării comuniștilor, clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea, întregul popor s-a împotrivit dominației germane și continuării războiului hitlerist.

În perspectiva istoriei, faptele demonstrează cu convingere că limitarea, într-o anumită măsură, a consecințelor nefaste ale dominației fasciste în România se datorează patriotismului, ardoarei și amploarei luptelor pe care poporul român, în frunte cu partidul comunist, le-a purtat împotriva pericolului fascist și a dictaturii militare-fasciste și nu faptului că în România fascismul ar fi avut un caracter mai blînd. Tot timpul, forțele fasciste s-au izbit de dezaprobarea și ura poporului, au fost stînjenite de intensa mișcare antifascistă desfășurată de forțele înaintate, în frunte cu partidul comunist. Victoria revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă din august 1944, moment de cotitură istorică în viața poporului nostru, a confirmat justețea acestei lupte, atestînd hotărîrea poporului nostru de a trăi în libertate, de a-și făuri o viață nouă, de a apăra pacea.

Conștiința dacică în istoriografia săsească

Prof. dr. PAUL PHILIPPI,
Universitatea din Heidelberg, R.F. Germania

Un fenomen interesant — cunoscut de mai multă vreme, dar pînă în prezent neinterpretat — îl constituie apariția și dezvoltarea conștiinței dacice în cadrul istoriografiei săsești. În linii generale, acest fenomen poate fi rezumat astfel: în cursul sec. XVI-XVII și XVIII, sașii s-au considerat — și au fost considerați de mulți dintre istoricii apuseni — ca fiind strănepoți ai geto-dacilor. În consecință, scrierile istorice săsești au început — vorbind despre sași — să-i numească daci, iar graiul lor a fost desemnat ca „lingua dacica". Ideea acestei origini a apărut în cercul adepților lui Philip Melanchton (1497-1560), cunoscut reformator german, profesor la Wittenberg, supranumit, pentru erudiția și influența sa educatoare, Praeceptor Germaniae (Învățătorul Germaniei). Principalul propovăduitor al ipotezei privind originea dacică a sașilor a fost ginerele lui Melanchton, Caspar Peucer (1525-1607) adept al Reformei protestante, prieten cu Despot Vodă (a fost chemat de acesta la școala protestantă organizată de domnul Moldovei la Cotnari, dar în cele din urmă nu a venit), supranumit și el pentru cunoștințele sale medicale „prea înțeleptul întru urmașii lui Asclepios [zeul medicinei]".

S-ar putea spune că ipoteza lui Peucer a fost tot atît de aventuroasă pe cît a fost viața lui Despot. Nu-i mai puțin adevărat însă că întreaga epocă umanistă a fost plină de idei preromantice care au fertilizat istoriografia modernă științifică, precum o dovedește strălucit, în România, personalitatea lui Dimitrie Cantemir, care a ilustrat atît umanismul tîrziu cît și începutul gîndirii moderne.

Care erau argumentele ipotezei istorice lansate de Peucer și dezvoltate apoi de numeroșii reprezentanți ai istoriografiei săsești?

În primul rînd, trebuie arătat că ipoteza originii dacice avea un substrat lingvistic ce rezulta din asemănarea frapantă între denumirile daci și geți pe de o parte și Deutsch, Detsch și Goten pe de altă parte. În acea perioadă, în care interpretările etimologice erau dintre cele mai variate, nu era greu de imaginat că sașii — ce se autointitulau Detschen *(decen=germani) — ar fi fost urmașii dacilor și că între* Goten *(goți) și* Geten *(geți) nu ar fi fost nici o deosebire. Mai mult, s-a găsit chiar un strămoș biblic al neamului, legendarul Gether, strănepotul patriarhului Noe, menționat în cartea Genezei a Vechiului Testament.*

În consecință, în numeroase scrieri cu caracter istoric, dar și în alte documente, cărturarii sași își considerau limba lor ca limbă dacă și își interpretau existența socio-culturală ca expresie dacică de viață autohtonă. Prin accepțiunea de dac ei au vrut, în acest fel, să se deosebească de germanii apuseni (din Austria, Germania propriu-zisă etc.).

Din punct de vedere istorico-arheologic, ipoteza daco-săsească este o simplă eroare. Dar limitîndu-ne doar la această constatare, nu putem pătrunde fenomenul în întreaga sa complexitate. Pentru a-l elucida este necesar să analizăm care era interesul politic, locul acestei ipoteze în viața sașilor.

Acest interes politic major ni se pare a fi exprimarea voinței sașilor de a fi recunoscuți ca parte integrantă a Transilvaniei, inseparabil legată de istoria și de cultura țării. Teoria originii dacice a sașilor este, deci, o teorie de identificare a acestora cu țara în care locuiesc și în care, într-adevăr, s-au format ca popor și ca entitate socio-politică cu caracter specific, dar legați — mai presus de orice îndoială — de pămîntul transilvănean.

Teoria are și un caracter apologetic, cu scop defensiv față de teoriile susținute la acea vreme de moghiari, care negau dreptul sașilor de a menține o poziție corporativă politică în cadrul statului — așa cum se prezenta atunci Universitatea săsească.

Iluzorie din punct de vedere arheologic și istoric, teoria daco-săsească oglindește deci realitatea unei lupte spirituale pentru afirmarea existenței săsești în Transilvania. Ideea vechimii unui popor era, cum se știe, îmbinată cu ideea legitimității sale. Or, ideea „dacică" în istoriografia săsească izvora din simțita nevoie politică de afirmare a unei existențe legitime — și prin vechime — în Transilvania.

Trecutul dacic se relevă astfel ca un act de solidorizare, ca un fenomen de conștiință politică. Aniversarea a 2 050 ani de la făurirea statului dac și identificarea meleagurilor românești cu trecutul dac evocă deci tradiții și intenții comune între toate naționalitățile conlocuitoare pe acest pămînt. Noțiunile de dac și de Dacia pot fi noțiuni cu care toți fiii și toate grupurile istorice care locuiesc pe pămîntul României se pot identifica în felul lor, aducînd cu ele specificul lor și îmbogățind cu acest specific tezaurul comun al tradițiilor. Din punct de vedere istoric, noțiunile de dac și Dacia înclină spre o unire în cuget și-n simțiri a tuturor locuitorilor acestei țări.

MIŞCAREA SOCIALISTĂ ÎN PAGINI MEMORIALISTICE

Risipită în paginile unor vechi publicaţii, în broşuri sau cărţi ieşite de mult din circuitul public, memorialistica privitoare la începuturile mişcării muncitoreşti şi socialiste din ţara noastră merită toată atenţia cercetătorilor şi nu numai a lor. Datele, faptele de viaţă, atmosfera acelei epoci de pionierat, de entuziasm şi dăruire fac şi azi — după scurgerea atîtor ani — din acele pagini o lectură

EUGEN HEROVEANU

(1874-1957),

jurist, profesor

universitar, în tinereţe

participant

la mişcarea socialistă:

„...N-am avut legături prea strînse cu mişcarea socialistă (vorbesc de vechea mişcare, cea dintîi)... Totuşi, i-am aparţinut sufleteşte. Şi dacă, într-o mişcare de felul acesteia, factorul principal e sufletul, pot spune că i-am aparţinut pe deplin...

Dar legat sau nu de mişcare, ceea ce pot afirma, în tot cazul, e că influenţa pe care ideologia socialistă a exercitat-o asupra mea, asupra spiritului meu, la acea epocă a existenţei mele, cînd acesta era încă în căutarea destinului său, a fost din cele mai profunde. De aceea, ori de cîte ori, mai tîrziu, în viaţa mea publică circumstanţele m-au făcut să arunc privirile în urmă — am considerat lucrurile acestea în sensul lor real şi profund şi n-am ţinut cîtuşi de puţin seamă de elementul formal, adică m-am considerat ca şi cum aş fi aparţinut mişcării şi nu m-am gîndit deloc că n-am figurat în registrele Clubului...

Mişcarea era prea serioasă pentru ca să-i fi putut rezista. Vreau să spun că preocupările ei erau prea aproape de sufletul generaţiei mele, de aspiraţiile ei, pentru a mă fi lăsat indiferent. Dealtfel, la epoca la care mă refer, şi care corespunde cu ultimii mei ani de şcoală, şi cu anii de universitate, mişcarea de la Iaşi se găsea într-o fază de dezvoltare relativ înaintată, iar evoluţia ei depăşise cu cîţiva ani acea zonă periculoasă de prigoniri şi de abuzuri administrative...

Ideea socialistă în sine, ideea centrală, principiul nou de echilibru, de ordine, de justiţie, mă atrăgea cu o putere irezistibilă. Mişcarea însăşi mă atrăgea, de asemeni, prin noutatea ei îndrăzneaţă, prin credinţa devotată... a celor care făceau parte din ea, prin nota sa romantică, prin sensul său patetic...“

(*Oraşul amintirilor*, ed. II, 1937, pp. 149-152).

Dr. AL. SLĂTINEANU

(1873-1939), medic

profesor universitar,

membru al

Academiei române:

„... Am făcut socialism încă din liceu, de cînd eram în clasa a V-a... Am mers destul de des la Clubul din Sala «Sotir», unde am cunoscut pe Ioan Nădejde, *care a avut o influenţă considerabilă asupra noastră*... Îndrumarea economică pe care mi-a dat-o mie personal Ioan Nădejde a fost foarte profundă. Lui îi datoresc în mare parte puţinele cunoştinţi economice ce le posed şi tot *lui îi datoresc fasonarea intelectului meu* — o oareşcare deformare care mă face să privesc multe din evenimentele politico-sociale sub unghiul economic“.

(Dintr-un interviu apărut în *Adevărul* din 28 iulie 1933).

mai mult decît interesantă. Ele relevă încă o dată prestigiul de care se bucura şi forţa de atracţie a mişcării socialiste încă din primii ani ai apariţiei sale. Sînt motive pentru care, acum cîţiva ani, culegerea semnată de Tiberiu Avramescu (Amintiri literare despre vechea mișcare socialistă 1870-1900**) s-a bucurat de căiduroasa primire a publicului cititor.**

Iată cîteva însemnări, extrase din lucrarea amintită, referitoare la activitatea socialiştilor români în acei ani.

M. ŞT.

ALEX. F. MIHAIL

(1873-?), ziarist,

colaborator la

Lumea nouă,

iar din 1901 membru

al redacţiei

Adevărul

„...Cine n-a auzit, în București, de Sala «Sotir»? Odinioară a trecut pe acolo și Eminescu. Nu se întemeiase încă Clubul oficial, iar în fundul curții funcționa un atelier de curelărie al lui Acelenescu, socialist convins, care punea la dispoziție localul său pentru orice fel de întruniri muncitorești. «Prietenii» erau însă nevoiți să șadă călare, sau cum puteau pe băncile de lucru, adică pe așa-zisele «capre» ale lucrătorilor, pe cînd de la o tribună improvizată în fund din niște scaune, peste care se așezau cîteva scînduri, vorbea oratorul. Prin anul 1888 a venit la «Sotir» și Eminescu cu prilejul unei greve a lucrătorilor tipografi. Apariția sa a făcut mare senzație, deși n-a luat cuvîntul.

În anul următor, la 1889, a sosit vestea dramaticului sfîrșit al celui mai mare poet român.

Cu acest prilej, muncitorii socialiști au ținut o ședință, slăvind pe autorul poeziei *Împărat și proletar*.

...Cine n-a auzit de Cercul de studii sociale, care a creat o atmosferă de cultură înălțătoare! Ziarele socialiste de pe vremuri au fost o pepinieră de gazetari valoroși, care s-au risipit apoi pe la diferite cotidiene, după cum mișcarea socialistă de pe atunci a fost un fel de școală..., ridicînd mulți lucrători, dintre care unii s-au relevat mai tîrziu în diferite chipuri...

Se țineau desigur și multe discursuri politice la «Sotir», precum și diferite cuvîntări la întrunirile de breaslă. Dar cred că nota principală era aceea de a cultiva spiritele muncitorești.

Astfel îmi răsare în minte figura blîndă a d-rului Popescu (Barbarossa) [C. Popescú-Azuga], care venea la clubul socialist cu eprubete, retorte de sticlă și reactivi pentru cursurile sale de chimie, ascultate cu un deosebit interes de un auditor numeros.

Tot pe acolo a trecut și savantul Racoviță care — în calitate de zoolog — însoțise o explorare la Polul Sud.

Nu mai vorbim de alți diferiți tineri studenți — pe acea vreme — care mai tîrziu au ajuns medici reputați, profesori universitari, scriitori etc.

Prof. [D.] Voinov, prof. Paul Bujor, prof. dr. [C.I.] Parhon fac parte din generația de la 1890.

Dintre lucrătorii fruntași care s-au ridicat din grupul celor de la «Sotir» notez pe marele scriitor Panait Istrati, a cărui faimă a trecut granițele țării.

Mai citez pe fostul lucrător tipograf Alex. Ionescu, ajuns ziarist de vază și căpetenie socialistă. Apoi pe Alexandru Georgescu, Dim. Marinescu, mort pe front, în marele război [1916-1918], și alții..."

(*Adevărul*, 12 septembrie 1935).

1893
(31 martie-3 aprilie)

CREAREA PARTIDULUI SOCIAL-DEMOCRA

DELEGAŢI PARTICIPANŢ

La Congres au luat parte 63 delegaţi, dintre care 54 din partea cluburilor muncitoreşti din Bucureşti (20), Iaşi (10), Galaţi (5), Ploieşti (5), Roman (5), Craiova (3), Bacău (2), Botoşani (2), Tecuci (1), Tg. Frumos (1), un reprezentant al Cercului studenţilor socialişti români de la Paris şi 8 delegaţi ai organizaţiilor profesionale. S-au identificat numele următorilor 37 delegaţi, pe baza împuternicirilor primite de la organizaţiile locale ale partidului, a unor ştiri din presă şi a altor documente:

BUCUREŞTI: C. Dobrogeanu-Gherea, C. Mille, Al. Ionescu, Al. Georgescu, I.T. Banghereanu, N. Constantinescu, G. Lambru, I.Z. Dulceanu, N. Piţurcă, I. Tabacovici, N. Riside, M. Legart, Gr. Panaitescu, Ion Dumitru zis Mustaţă Albă, G. Ionescu-Sitaru, D. Niculescu, P. Iacobescu, Cornelia Morţun, Miron Morţun.
IAŞI: I. Nădejde, Gh. Petrovici, Emil D. Fagure, D.A. Teodoru, Filip Gesticone.
GALAŢI: Zamfir Filoti, R. Tatu, Gh.N. Darie, Zaharia Helber, N. Divani.
PLOIEŞTI: Al.G. Radovici, Anton Bacalbaşa, N.D. Hagiescu, Carol Krivda, I. Reambu.
CRAIOVA: G.D. Penciolu.
ROMAN: V.G. Morţun.
TECUCI: Traian Codreanu.

Au fost identificate fotografiile următorilor 18 participanţi la Congresul din 1893:

Ioan Nădejde

C. Dobrogeanu-Gherea

Constantin Mille

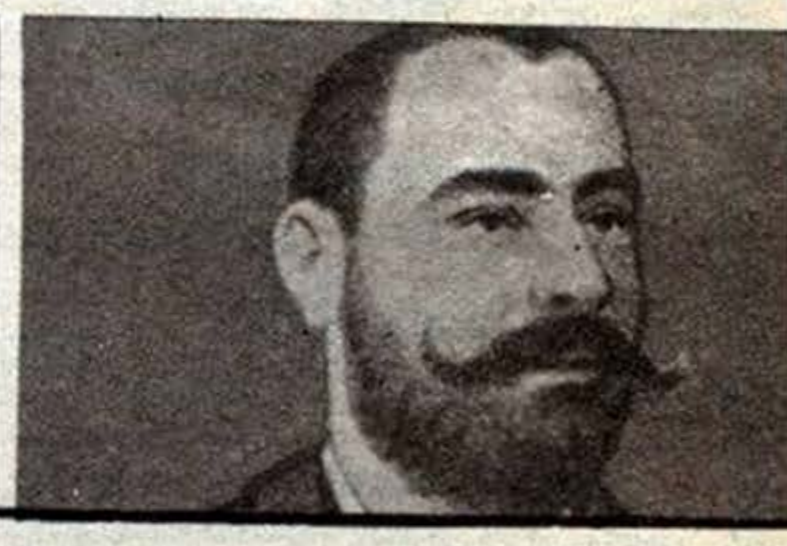

Alexandru Georgescu

Al. G. Radovici

I.T. Banghereanu

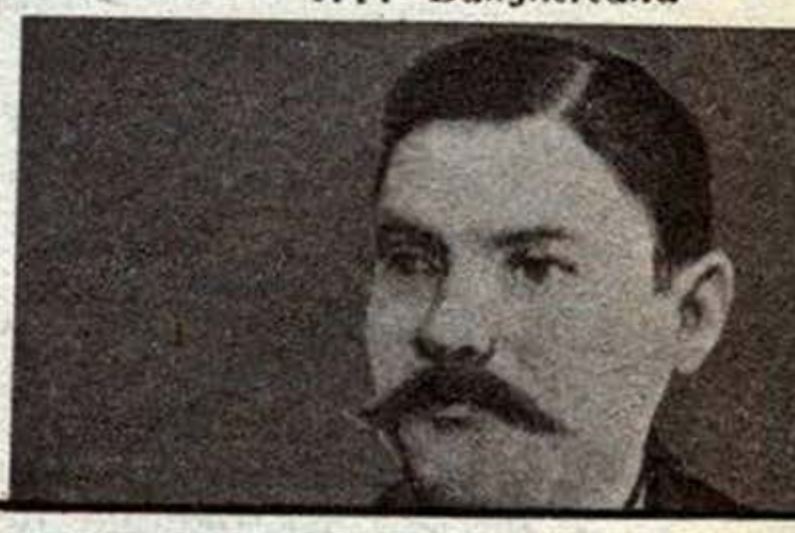

D.A. Teodoru

Emil D. Fagure

Filip Gesticone

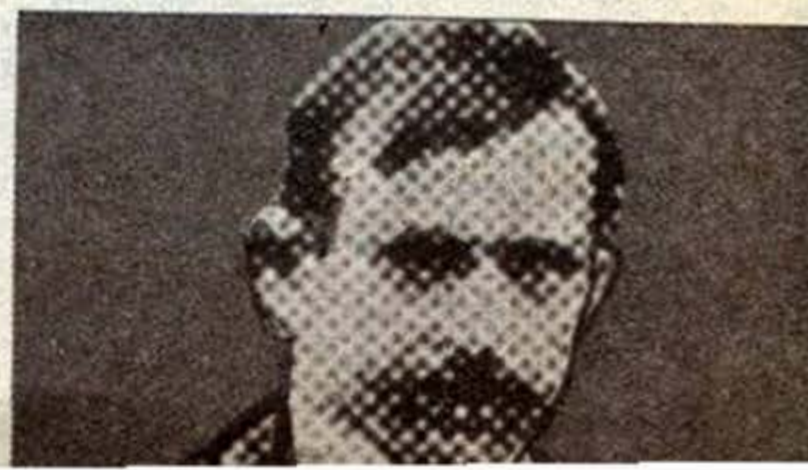

Crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, în 1893, a deschis era organizării politice a clasei muncitoare la scară națională, a afirmat cu putere rolul clasei muncitoare ca forța socială cea mai progresistă în dezvoltarea națiunii noastre pe calea progresului și civilizației.

NICOLAE CEAUȘESCU

AL MUNCITORILOR DIN ROMÂNIA

LA CONGRES

Ordinea de zi a Congresului

1. Programul Partidului
2. Organizarea Partidului [Statutul]
3. Organul [de presă al] Partidului
4. Atitudinea social-democrației față de celelalte partide
5. Alegerea unui Consiliu național [general]
6. Alegerea delegaților pentru Congresul [socialist] internațional de la Zürich

Conducerea lucrărilor Congresului

Președinte provizoriu (pînă la alegerea organelor de conducere): **Gh. Petrovici** (țăran socialist)

Președinții aleși pentru fiecare din cele patru zile ale Congresului: **I. Nădejde; C. Dobrogeanu-Gherea; Al. G. Radovici; V.G. Morțun**

Vicepreședinte al Congresului: **C. Mille**

Secretari ai Congresului: **Filip Gesticone; Miron Morțun**

Primul Consiliu General al P.S.D.M.R. ales la Congres: **I. Nădejde; Al. G. Radovici; V.G. Morțun; C. Mille; Al. Ionescu**

Pagini pregătite de dr. Vasile NICULAE, cercetător principal la Institutul de studii istorice și social-politice.

Alexandru Ionescu

Anton Bacalbașa

Vasile G. Morțun

Grigore Panaitescu

G.D. Pencioiu

Nilă Pițurcă

Miron Morțun

Cornelia Morțun

I. Tabacovici

CRÎMPEIE DIN VIAŢĂ

GH. GR. GHEORGHIU

Gh. Gr. Gheorghiu face parte din pleiada numeroşilor tineri, elevi sau studenţi pe atunci, că rora mişcarea socialistă din anii 1880-1890 le-a marcat puternic epoca de formaţie; idolul lor ne contestat era Marx, căci „mulţi partizani ai mişcării socialiste de atunci, de la Iaşi, aveau, ca ş mine, pe masa lor de lucru, aceste două cărţi sau măcar una din ele [e vorba de ediţia francez prescurtată a Capitalului şi de originalul german — M.A.] precum şi un bust în ghips al lui Kar Marx", cum scria el într-o scrisoare particulară din 5 aprilie 1957. Provenit dintr-o familie modestă — tatăl său, originar din Bîrlad, era cantor la biserica Golia din Iaşi şi prieten cu Creangă — Gh. Gheorghiu s-a născut la 22 aprilie 1869, la Iaşi; a terminat în 1886 Liceul naţional, unde avea să revină peste numai cîţiva ani, de data aceasta ca profesor de matematică. A rămas aici pînă în 1913

Mintea şi sufletul meu mi-au fost hrănite, la începutul adolescenţei, cu cele scrise în revista *Contemporanul* a lui Ioan Nădejde. Această revistă începuse să apară în 1881, pe cînd eu eram în cl. a II-a de liceu. Fratele meu, Constantin, care era cu trei ani mai mare ca mine, prinsese gust de ea şi îndemna pe tata să se aboneze. Tata era un om incult, dar cu foarte mult bun simţ şi cu foarte mare dorinţă să se cultive. Cu toate că nu-nvăţase decît *Ceaslovul* şi *Psaltirea*, cu un preot din Bîrlad, oraşul său de naştere, totuşi îi plăceau mult lucrurile noi pe care le afla din *Contemporanul*.

Eu, la vîrsta aceea, nu făceam haz decît de anecdotele lui T. Speranţă. Mai tîrziu însă, cînd am ajuns într-a V-a, am început a citi şi eu *Ce ştim despre lume, Originea familiei şi a societăţii, Cutare autor prins cu mîţa-n sac* (adică cu plagiatul). Apoi articole în care se dovedea că „în cutare manual de şcoală sînt multe greşeli şi totuşi manualul a fost aprobat de minister", ori în care se arăta că „la şcoala cutare directorul bate elevii de-i zvîntă" şi cîte alte articole iscălite Verax, Audax, Veritas etc. pseudonime de ale lui I. Nădejde.

Cu timpul, am început să citesc *Revista socială*, *Critica socială*, *Rusia ţaristă*, *Rusia subterană*, *Manifestul comunist*, *Capitalul* şi cîte altele. Cu mintea îmbogăţită cu cunoştinţe noi, pe care nu le întîlneam în cărţile de şcoală, şi cu sufletul inoculat cu respectul adevărului, cinstei, corectitudinei şi dreptăţii, am devenit socialist.

Ajuns student, am fost introdus în „casa din Sărărie", adică în cercul socialist al lui Ion Nădejde. O casă lungă, tupilată departe în fundul curţii, cu vitraj pe toată lungimea...

Am trecut prin vitrajul plin cu pachete de ziare şi reviste şi am intrat în camera unde Ion Nădejde şedea la o masă plină cu cărţi şi reviste, cu o hîrtie dinainte pe care scria un articol. În faţa lui erau Lascar Veniamin şi Ioan Panaitescu, studenţi în anul ultim al facultăţii. După ce-am fost prezentat şi lor, Nădejde ne-a spus:

— Staţi şi voi pe pachetele celea, numai să nu cădeţi cu dînsele!

Nu-mi venea să cred că cel care scria acum la masă — conversînd în acelaşi timp cu ceilalţi — era acelaşi Nădejde care-mi fusese profesor de lb. română în cl. a II-a de la Liceul naţional. Acela îmi era antipatic pentru că mă plictisise cu lecţiile lui neatrăgătoare şi pentru că-mi strigase: „La moară, măi, care-i acela?", în amiaza călduroasă de mai, cînd, plictisit, mă-ntinsesem cu coatele pe bancă şi căscasem a lene cu glas răsunător. Nădejde [cel] de acum îmi apărea un om simpatic; deşi negru la faţă, cu părul vîlvoi, avea totuşi un zîmbet prietenos şi un rîs comunicativ. Cu cît l-am cunoscut mai bine, cu timpul, cu atît l-am preţuit mai mult pentru puterea lui de argumentare în discuţii, pentru mulţimea şi adîncimea cunoştinţelor lui în toate domeniile; în plus, [avea] o putere de muncă de invidiat.

Cînd apărea un număr nou din *Contemporanul*, ori din gazeta săptămînală *Muncitorul*, „băieţii" făceau clacă: tăiam adresele abonaţilor, le lipeam, făceam pachetele şi le duceam la poştă. Multele întruniri la care am luat parte în casa din Sărărie mi-au lămurit multe din cunoştinţele asupra socialismului şi mi-au dat îndrăzneala de a le propaga printre colegii de la Universitate şi Şcoala normală superioară. M-am socotit foarte fericit cînd, într-o seară, am fost prezentat lui V.G. Morţun şi lui „Costică", adică lui

fiind coleg de cancelarie cu unii din vechii săi profesori: V. Burlă, Calistrat Hogaș, H. Tiktin, G. Ibr
ileanu, Const. Botez și mulți alții dintre profesorii celebri ai Iașilor acelei vremi. După prim
război mondial a ajuns inspector școlar, în care calitate a fost însărcinat să ancheteze acuzația
„propagandă socialistă" în școală adusă tînărului istoric Petre Constantinescu-Iași. În raportul î
tocmit Gr. Gheorghiu sublinia netemeinicia punerii sub acuzare a unei atari atitudini. A mu
la 26 ianuarie 1959, în vîrstă de aproape 90 ani.

Amintirile din care extragem paginile ce urmează, purtînd titlul Crîmpeie din viața profesorul
Gh. Gr. Gheorghiu, sînt redactate „la sfîrșitul anului 1945" și retranscrise de autorul lor în 19
în trei caiete, depuse în 1969 de către fiica sa la Arhivele statului din Iași. Alături de amintiri
debutului în activitatea socialistă și despre unele figuri de seamă ale mișcării socialiste din Iaș
între care personalitatea lui I. Nădejde este precumpănitoare, însemnările mai cuprind relatări de
pre anii de școală, despre profesorii Liceului național (Al. Philippide, V. Burlă, Ed. Gruber, Xenofo
Gheorghiu) despre colegii săi, N. Iorga, de pildă, sau despre unii dintre elevi, printre ei Mihail Sado
veanu. Amintirile profesorului Gheorghiu aduc mărturii noi, precizări, nuanțe, amănunte necu
noscute despre viața intelectuală și politică a Iașilor din perioada cuprinsă între ultimele două de
cenii ale secolului trecut și anii de după primul război mondial.

Mircea ANGHELESCU

C. Dobrogeanu-Gherea. Cel dintîi, oratorul mișcării socialiste, cel de-al doilea, teoreticianul ei. Morțun înflăcăra sala la întrunirile electorale, atît prin figura lui frumoasă și simpatică, cît mai ales prin glasul dulce, verva oratorică, variația comparațiilor și entuziasmul cu care apăra cauza muncitorilor de la orașe și de la sate. În Camera Deputaților, unde era totdeauna trimisul Colegiului II și III de la Roman, Morțun era un deputat ascultat cu cea mai mare atenție chiar de adversari; era chiar temut uneori, din cauza replicelor de spirit și caustice pe care le dădea la orice întrerupere. Discursurile lui la mesaj și pentru votul universal erau totdeauna prețuite.

C. Dobrogeanu-Gherea era fermecător prin blîndețea figurii lui și prin glasul lui dulce și potolit. Ceea ce însă captiva — cînd îl auzeai vorbind — era puterea lui de argumentare și de convingere în chestiile care se discutau.

Multă vreme n-am putut să mă deprind cu ideea că cel care conducea restaurantul din gara Ploiești era același cu cel care, sub pseudonimul „I. Gherea", polemiza cu Titu Maiorescu, în *Contemporanul*, pe chestia artă pentru artă și artă cu tendință. Abia cînd am aflat că era refugiat rus, fugit de persecuția țaristă, am înțeles că restaurantul era, pentru el, un mijloc de trai.

Ion Nădejde era în corespondență cu Friedrich Engels, pe care îl ținea în curent cu mersul mișcării socialiste pornite de el la Iași și căruia îi cerea sfaturi. Mi-aduc aminte ce fericit om l-am socotit pe Ion Panaitescu care, fiind delegat de studențimea ieșeană să ia parte la Congresul internațional studențesc de la Bologna [1888], a fost însărcinat de I. Nădejde ca, la trecerea prin Viena, să înmîneze lui Engels o scrisoare de la el.

Nădejde și Morțun credeau că mișcarea socialistă poate prinde și se poate dezvolta prin clasa țărănească și prin Parlament. De aceea, el căuta să folosească lipsa de pămînt individual a țăranilor și exploatarea lor de către boierii proprietari, de arendași și oamenii lor și, organizîndu-i într-un partid țărănesc, să-i poată îndruma spre socialism. De aceea, toată preocuparea lor era ca să se adune cît mai multe petiții cu semnătură de la țărani, care să ceară pămînt. Aceste cereri [urmau] să fie predate lui Morțun, pe baza cărora el să ceară și să obțină (?!) o lege de împroprietărire a țăranilor. C. Dobrogeanu-Gherea era însă de părere că țărănimea — deși ca număr ar putea da speranță că, organizată, ar putea forma un partid — nu putea în mod practic fi strînsă într-un partid, din cauza împrăștierii țăranilor în toată întinderea țării și din cauza mizeriei individuale și a analfabetismului aproape pe general. Principiile socialiste nu pot prinde și un partid socialist nu poate fi înjghebat, spunea Gherea, decît în mediul muncitorilor industriali, în fabrici, unde, în mod firesc, ei se găsesc mereu strînși la un loc și unde și condițiile de propagandă și condițiile de luptă sînt favorabile.

Aceleași păreri le formula Fr. Engels într-o scrisoare-răspuns pe care o primise I. Nădejde și pe care el ne-a citit-o într-o seară, la o ședință. Impresia produsă a fost tulburătoare... Viitorul a dovedit că Gherea și Engels vedeau limpede.

ÎN REDACȚIA UNEI GAZETE SOCIALISTE

Militanți de frunte ai mișcării noastre muncitorești de la sfîrșitul veacului trecut, Ioan Nădejde (1854-1928)[1] și Panait Mușoiu (1864-1955)[2], care au corespondat cu F. Engels, au avut un rol important în organizarea cluburilor socialiste din Iași și București, în pregătirea politică și ideologică a congresului de constituire a P.S.D.M.R. (1893), primul partid al clasei muncitoare din țara noastră.

Cu doi ani înainte de acest eveniment istoric, Ioan Nădejde trimitea din Iași prietenului său din București scrisorile de mai jos, inedite pînă acum. Le publicăm, respectînd particularitățile lingvistice ale originalelor, aflate în fondul de manuscrise al Bibliotecii centrale de stat (inv. nr. 55, 56, și 57). Intervențiile din paranteze ne aparțin.

Prof. Gh. S. ȘTEFĂNESCU

1891, martie 4

Prietene,

Dă-mi, prin Volenti, dacă te află, de nu adă singur sau trimite prin altul lista celor ce au fost convocați la Oesterreicher [sală în București, str. Academiei nr. 4] în chestia pămîntului și a delegaților aleși pentru a merge la ministru. Căci trebuie să-i chemăm la o întrunire neapărat.

Salutare,
I. Nădejde

1891, iun[ie], 9

Prietene,

Ieată îți trimet aproape toate numerele ce lipsesc acolo din *C[ontemporanul]* an VII, s[emestrul] I, an I, an II și an III rămîne încă de trimes în curînd numerele 5 din an IV și 4 an III.

Te rog pentru suma de 5 fr[anci] și ceva ce ai la d-ta plus costul acestei expediții care vei vedea-o pe mărcile puse, plus 1 fr[anc] transportul să-mi trimeți chinină cumpărată de la drogueriea Economu, str. Șelari și anume *bromhydrat de chinină* a 15 bani sau 20 bani și 20 grame *sulfat de chinină* a 15 bani. Le poți trimete ori prin mesagerii, ceea ce nu va costa mult, ori cum mi-a trimes [Ion] Catină an [anul trecut].

Totodată te înștiințez că voi să prefac *C* într-o revistă socialistă (2 coale socialism pur, două coale știință și două literatură cu aceeași tendință) și să aibă parte de 1/2 din venitul net, dar cu condiția să fie susținut. Deci dacă socoți că e folositor lucru, adresează-te la prietenii d-tale să se aboneze și să facă abonați cît mai în grabă.

Mă grăbesc.

Dar despre banii ce vi se vor fi cuvenind de aici, să aveți puțintică răbdare să sfîrșim cu organizarea clubului și vă voi trimite suma cuvenită de la membrii clubului.

Salutare frățească.
I. Nădejde

1891, iunie 14

Prietene,

În curînd vei primi și celelalte nr. și pentru d-ta și pentru Cristea.

Dar în chestiea *Contemporanului* vorbește cu Cristea să plătească pe dată abonamentul (fie și numai 8 lei pe jumătate de an), căci nu putem face datorii la Goldner; de asemenea, acum mergînd la Focșani să se pună luntre și punte și să facă abonați. Ar trebui, de asemenea, de întîlnit pe Anastasescu cel roș din Cuza Vodă 25, căci are oare-și cari rămășițe de luat și oare-și cari bani de dat; de asemenea, ar trebui să se aboneze. Lui Dioghenide spune-i să nu uite ce mi-a făgăduit și să-mi trimeată abonamentul. *Munca* o trimeteți la *Gazeta Săteanului?* Scrie lui Teodorescu, unde va fi fiind chestia *Contemporanului*, contăm și pe colaborarea lui, astfeliu ne-ar putea face pentru un număr viitoriu un studiu despre mișcarea cooperativă în Belgiea și mai departe pe cine vei mai crede. În acest număr va fi despre Comună. Mai trimete *Munca* la:

V. Gh. Butnariu, comerciant, comuna Hermeziu, plasa Turiea, județul Iași, începînd de la întăiul discurs al lui Morțun.

Salutare,
I. Nădejde

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 12/1979; 1/1970.

ACȚIUNI DIPLOMATICE ȘI MILITARE ROMÂNEȘTI ÎN APĂRAREA PĂCII (1934-1937)

IOAN TALPEȘ

Marea criză economică mondială a constituit fundalul unei deosebit de complexe și contradictorii evoluții a vieții politice internaționale. Uriașelor confruntări sociale din mai toate statele capitaliste li s-a suprapus, de la an la an mai pregnant, un proces continuu de erodare a raporturilor internaționale ce avea la bază ascuțirea rapidă a contradicțiilor dintre puterile angajate în lupta pentru conservarea sau reîmpărțirea sferelor de influență și dominație.

Acest climat politic internațional, caracterizat prin ascensiunea fascismului, creșterea agresivității statelor revizioniste și ascuțirea contradicțiilor dintre marile puteri[1], s-a resimțit din plin prin presiunile exercitate și asupra cercurilor conducătoare de la București. Continuîndu-și și adîncindu-și eforturile pe linia tradițională de consolidare a independenței și suveranității naționale, România s-a evidențiat ca un factor activ în viața politică europeană, pronunțîndu-se în favoarea îmbunătățirii relațiilor cu toți vecinii, pe baza respectării integrității teritoriale și a colaborării în cadrul Societății Națiunilor, pentru înzestrarea acestui organism cu mijloacele și instrumentele indispensabile aplicării și funcționării reale a principiului securității colective.

În fața ofensivei fasciste și revizioniste, pe plan internațional a avut loc o apropiere

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1970, 2-4/1971.

a forțelor politice democratice din țară. Sesizînd grava primejdie pe care o reprezentau fascismul și revizionismul pentru independența și integritatea teritorială a țării, P.C.R. chema toate forțele democratice și patriotice să-și unească eforturile pentru apărarea intereselor fundamentale ale patriei. „Independența poporului român este amenințată de statele din blocul fascist central-european, zis bloc revizionist, format sub hegemonia imperialismului german... În caz de victorie, blocul fascist imperialist va șterge țara noastră de pe harta Europei, va distruge bazele însești ale existenței naționale a unui popor care a luptat 700 de ani pentru ființa, unitatea și libertatea sa". P.C.R. se pronunța ferm, în toți acei ani, pentru o politică de apropiere și colaborare a forțelor și partidelor democratice, avînd ca obiectiv prioritar salvgardarea și consolidarea independenței și suveranității naționale, prin întărirea și extinderea relațiilor cu Franța, Anglia și partenerii din Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică, cu Polonia și Uniunea Sovietică în baza principiilor Societății Națiunilor.

În programul de guvernare adoptat de conducerea Partidului Național Liberal la 1 octombrie 1933 se formula linia politicii externe de viitor a acelei vechi formațiuni politice care se afla atunci la guvern: „Credincioasă alianțelor sale și în colaborare strînsă cu Liga Națiunilor, România va căuta să întrețină raporturi prietenești cu toate statele, asociindu-se întotdeauna tuturor inițiativelor ce vor avea ca scop statornicirea raporturilor de înțelegere între popoare și concordie internațională".

Atenție maximă la granița de vest

Sub presiunea amenințărilor revizioniste și imperialiste, România și partenerii săi din Mica Înțelegere (Iugoslavia și Cehoslovacia) au trecut la adoptarea unor măsuri concrete pentru contracararea f ctorilor de instabilitate internațională și lărgirea cadrului și mijloacelor de întărire a securității. Activizarea politicii internaționale a Micii Înțelegeri și constituirea Înțelegerii Balcanice (la 9 februarie 1934, prin aderarea Iugoslaviei, Greciei, României și Turciei)[1] au fost acțiuni ce s-au înscris între măsurile diplomatice generate de declanșarea de către Germania nazistă a cursei înarmărilor, de apropierea tot mai evidentă, pe baze revizioniste, intervenită între Italia, Ungaria și Austria, care, la 17 martie 1934, au semnat acordurile de la Roma, ce puneau bazele unui bloc revizionist în Europa Centrală. La Roma și Budapesta, discursurile belicoase dobîndeau o consistență sporită, adîncind neliniștea popoarelor vizate de tendințele agresive fascisto-horthyiste.

În fața pericolului fascist-revizionist, principalele partide politice burgheze din România și-au prezentat pozițiile pe care se situau în problemele politicii externe. Astfel, la 4 aprilie 1934, în Camera Deputaților, Iuliu Maniu, din partea Partidului Național-Țărănesc, a adresat o interpelare ministrului de externe Nicolae Titulescu, interpelare la care s-au asociat Dinu Brătianu (Partidul Național Liberal, partid de guvernămînt la acea dată), și Gheorghe Brătianu, (reprezentantul celeilalte formațiuni liberale). După ce se aprecia maniera în care era promovată politica externă românească, bazată pe principii „săpate adînc în conștiința publică a țării noastre și anume: menținerea tratatelor de pace, păstrarea cu fidelitate a alianțelor existente și cultivarea celor mai bune raporturi cu foștii noștri aliați, afirmarea bunei vecinătăți cu limitrofii țării noastre", exponentul Partidului Național Țărănesc întreba pe titularul diplomației române ce credea despre manifestările revizioniste și ecourile lor în unele țări aliate și dacă se va continua politica de apărare a tratatelor de pace. Răspunsul lui Titulescu — strălucit expozeu al politicii externe românești — evidenția direcțiile principale pe care era orientată diplomația românească. „Așa cum am mai spus-o în noiembrie 1932 — menționa el —, adică la un moment cînd perspectivele unui acord [cu U.R.S.S.] erau îndepărtate, am realizat întotdeauna pe de-a întregul importanța pentru România a prieteniei marii noastre vecine de la răsărit. Sînt fericit că pot constata că pe urma unei colaborări începută la Geneva și continuată la Londra am putut încheia cu guvernul U.R.S.S. două convenții privitoare la neagresiune[2], care servesc interesele păcii și respectă în mod scrupulos interesele țării".

În acest climat politic intern și în condițiile unei efective colaborări diplomatice prilejuite de promovarea securității și apărarea păcii, obiective comune atît României cît și Uniunii Sovietice, la 9 iunie 1934 au fost restabilite relațiile diplomatice între cele două țări. Eveniment de o importanță deosebită, cu implicații multiple supra întregii evoluții a politicii externe interbelice a României, stabilirea relațiilor diplomatice între cele două țări evidenția, așa cum declarau responsabilii celor două diplomații, N. Titulescu și M. Litvinov, hotărîrea comună de a acționa pentru apărarea independenței și suveranității popoarelor, respectiv de a respecta principiul neamestecului în treburile interne, de a conlucra pentru pacea generală.

Evoluția vieții politice internaționale cu precădere de la instaurarea nazismului la putere în Germania, a determinat România să tre că la întărirea sistemului ei defensiv. La 9 ianuarie 1934, Marele Stat Major român (M.St. M.) a înaintat ministrului apărării naționale un studiu în care se atrăgea atenția asupra necesității adoptării unor mă-

[1] *Magazin istoric*, nr. 7-8/1968.

[2] Titulescu se referea la discuțiile purtate la Geneva în vederea încheierii unui tratat de neagresiune și la convențiile pentru definirea agresiunii semnate în 3-5 iulie 1933 la Londra de către reprezentanții U.R.S.S., Estoniei, Letoniei, Lituaniei, Poloniei, României, Turciei, Persiei, Afganistanului, Cehoslovaciei și Iugoslaviei.

suri concrete corespunzătoare noilor condiții politico-strategice europene. Procesul de regrupare a statelor în raport cu poziția adoptată față de problemele revizuirii tratatelor „a dus — apreciau autorii documentului — la declanșarea unei formidabile curse a înarmărilor. Pentru cei rămași în urmă nu mai este nici un minut de pierdut. Nu numai că dreptul lor, obținut cu atîtea îndelungate sacrificii, dar însăși existența, libertatea, le sînt periclitate fără putință de salvare... Experiența trecutului — se menționa mai departe — a demonstrat pînă la evidență o sumă de adevăruri care interesează în special pe cei nepregătiți astfel: nu este suficient ca să nu vrei războiul pentru ca să nu fii la adăpostul lui; cine are interese să nu provoace, cum este cazul nostru, nu va putea evita de a nu fi provocat..."[1]

Propunerile avansate cu acest prilej au început să prindă contur în ședința guvernului din 9 martie 1934, cînd s-a hotărît întocmirea de urgență a unui studiu asupra necesităților din dotare, a surselor de aprovizionare și mijloacelor materiale și financiare reclamate de apărarea țării. Cîteva zile mai tîrziu, la 12 martie, propunerile M. St.M. au fost prezentate spre dezbatere Consiliului Superior al Apărării Țării[2]. Cu acest prilej, primul ministru Gheorghe Tătărăscu a declarat că „consideră situația externă ca foarte gravă și, fără a fi alarmist, crede că înarmarea noastră grabnică trebuie să fie preocuparea oricărui om politic conștient de răspunderea ce o are".

Atenția factorilor de decizie politico-militari din România era îndreptată spre frontiera de vest a țării, direcție din care venea tot mai presantă amenințarea revizionisto-fascistă. La 24 aprilie a fost prezentat *Studiul echipării frontului de vest în vederea mobilizării preventive* și o zi mai tîrziu planul de afluire spre frontiera de vest a Corpurilor 6 și 7 armată, a Corpului vînătorilor de munte și a Diviziilor 1 și 2 cavalerie, lucrări ce conțineau întregul complex de măsuri și acțiuni militare ce formau osatura *Ipotezei X*, generic ce definea reacția militară a României în cazul unui război generalizat. Întrucît lipsurile și nevoile de înzestrare și dotare ale armatei „sînt enorm de mari — cum se menționa într-un raport al șefului M. St. M. adresat, la 23 iunie 1934, primului ministru — și avînd în vedere situația politică actuală", principalul efort trebuia îndreptat spre consolidarea graniței de vest, pentru a da riposta cuvenită proiectelor revizioniste ale Ungariei horthyiste, direct sau indirect încurajată de Hitler și Mussolini.

Edificarea laturii vestice a sistemului defensiv național, acțiune ce a impus dirijarea tuturor disponibilităților materiale și financiare ale țării destinate întăririi capacității de apărare, a devenit coordonata întregului efort întreprins pe plan militar de statul român pînă la declanșarea celui de-al doilea război mondial. Într-o notă a M.St.M., spre exemplu, referitoare la măsurile militare hotărîte și aplicate în prima parte a anului 1934, se menționa: „Să se procedeze la măsuri care privesc numai acest front, pentru a nu provoca suspiciuni din partea celorlalți vecini și în special din partea Rusiei, cu care ne găseam în tratative de recunoaștere a granițelor și de reluare a raporturilor diplomatice".

În ultimele luni ale anului 1934, România a inițiat o serie de acțiuni ce vizau stabilirea cadrului legal al coordonării eforturilor militare ale celor trei țări din Mica Înțelegere, în perspectiva unui conflict generalizat. Un moment important în manifestarea acestei politici l-a reprezentat conferința șefilor de state majore ale armatelor Micii Înțelegeri, ținută la Praga între 13-22 noiembrie 1934. Documentele semnate cu acest prilej evidențiau în special faptul că România era liberă să acționeze cu toate forțele sale în sprijinul aliaților ei angajați pe unul sau mai multe fronturi. Documentul intitulat *Proiectul nr. 6 — conflict general* prevedea că și în cazul în care România „nu este nici atacată nici imediat amenințată de nici o putere", ea urmează să intervină în ajutorul aliaților ei, în cazul cînd aceștia erau atacați de statele fascisto-revizioniste. Cu alte cuvinte, României îi revenea rolul de placă turnantă a întregului complex de acțiuni militare angajate de aliați. La baza tuturor acestor măsuri stătea, după cum menționa un document elaborat de Secția 3 operații din M.St.M., „o serie de chestiuni, care în ultimul timp au devenit foarte acute". Printre problemele care priveau direct România, autorii studiului enumerau o serie de evenimente care aveau să se confirme în anii ulteriori: anexarea Austriei de către Germania (Anschlussul), revizuirea frontierelor în Europa Centrală, constituirea blocului italo-austro-ungar, înarmările Ungariei, restaurarea Habsburgilor.

Pe planul deciziilor militare adoptate de M.St.M., prin „notele de serviciu" nr. 191-199 din 3 decembrie 1934 se ordona prezentarea de urgență a studiilor în vederea echipării frontului de vest. La sfîrșitul anului 1934 și începutul celui următor, s-a trecut la înfăptuirea unui amplu program de construcții și reparații a magaziilor și depozitelor de muniții pentru a corespunde „noului dispozitiv de pace". Acțiunea de întărire și consolidare militară, sub toate aspectele, a zonei de vest a teritoriului național era în plină desfășurare.

Stîlpul sud-estic al sistemului de securitate colectivă...

La 9 martie 1935 Hitler a anunțat reînființarea aviației militare germane, iar la 16 martie, călcînd prevederile tratatelor de pace, a introdus

---

[1] Documentele de sorginte militară utilizate în textul acestui articol se află în arhiva Ministerului apărării naționale, fondurile 332; 948; 948/RSS 1; 948/RSS 3.

[2] Înființat în martie 1924, acest organism era forul suprem în probleme de apărare națională, fiind compus din toți miniștrii guvernului și avînd ca secretar pe șeful Marelui Stat Major.

serviciul militar obligatoriu, măsură prin care Reichul organiza 12 corpuri de armată a cîte trei divizii fiecare.

Aceste noi acte ale regimului hitlerist au contribuit şi mai mult la hotărîrea cercurilor guvernamentale politico-militare din România de a trece la transpunerea în practică a măsurilor privind consolidarea faţadei de vest a sistemului defensiv naţional. La 5 noiembrie 1935, Secţia 3 operaţii din cadrul M.St.M. propunea Secţiei 1 organizare-mobilizare ameliorarea rapidă a condiţiilor de mobilizare a forţelor destinate acestui eventual teatru de acţiuni militare. Pentru a putea realiza sporirea efectivelor în vest, se arăta în nota nr. 954, din 5 noiembrie 1935, „faţă de posibilităţile bugetare actuale, nu există altă soluţie decît să reducem cu cît va fi posibil efectivele la o parte din diviziile de acoperire de pe frontul de est (Diviziile 12, 15), precum şi la unele divizii din interior, iar cu economia realizată să mărim efectivele diviziilor de acoperire de pe frontul de vest (Diviziile 1, 17, 16, 1 vînători de munte şi 1 cavalerie)". La scurt timp, propunerea a fost aprobată, astfel că un prim eşalon din Diviziile 12 şi 15 infanterie de pe frontul de est a întărit efectivele marilor unităţi de pe frontul de vest.

Dacă pasivitatea cercurilor occidentale faţă de încălcarea de către Germania a prevederilor militare ale tratatelor de pace a fost în măsură să provoace „consternarea în rîndurile micilor aliaţi", după expresia ziaristei Geneviève Tabouis, semnarea tratatelor de asistenţă mutuală franco-sovietic (2 mai 1935) şi cehoslovaco-sovietic (16 mai, acelaşi an), au fost apreciate de către toţi sprijinitorii securităţii colective drept momente de semnificaţie particulară în dinamica raporturilor internaţionale. Prin încheierea celor două tratate, Mica Înţelegere şi Înţelegerea Balcanică îşi sporeau rolul de pivoţi ai securităţii colective în Europa. În declaraţiile făcute la 6 mai reprezentanţilor presei, N. Titulescu spunea: „Suprapunînd acordul franco-sovietic proiectului de acord ceho-sovietic şi pactului dunărean[1] dorit, Europa va fi în scurtă vreme acoperită de o reţea de acorduri regionale de asistenţă mutuală, care ne vor permite să întrevedem viitorul cu mai multă încredere".

Se ştie că, începînd din luna iulie 1935, Carol II şi primul ministru, Gh. Tătărăscu, l-au însărcinat pe N. Titulescu, să angajeze convorbiri oficiale[2] cu reprezentanţi autorizaţi ai guvernului sovietic pentru semnarea unui pact similar celor încheiate de U.R.S.S. cu Franţa şi Cehoslovacia, la 2 şi, respectiv, 16 mai 1935. Autorii sovietici ai masivei lucrări *Istoria celui de-al doilea război mondial 1939-1945*, sesizează eforturile depuse de la Bucureşti pentru a determina cercurile politice conducătoare occidentale să renunţe la atitudinea lor conciliatoare faţă de statele fasciste-revizioniste[3], atitudine care dădea o lovitură politicii de securitate colectivă pentru edificarea căreia România îşi angajase eforturi constante şi iniţiative constructive: „Poziţia lui Laval a fost supusă unei critici severe nu numai în Franţa, dar şi în ţările Micii Înţelegeri: România, Iugoslavia, Cehoslovacia. Ministrul de externe român a declarat că «România va fi de partea Franţei numai în cazul încheierii convenţiei franco-sovietice», iar dacă acest lucru nu se va realiza şi Uniunea Sovietică va fi nevoită să caute alte căi pentru asigurarea păcii, atunci «România va merge cu ea»".

Pentru istoricul vest-german Andreas Hillgruber evoluţiile politico-diplomatice româneşti din perioada respectivă impuneau următoarea apreciere: „În 1935, România mai era încă stîlpul sud-estic al sistemului de securitate colectivă al Ligii Naţiunilor — sistem combătut de Germania — şi una din puterile conducătoare ale Micii Înţelegeri".

Un moment edificator în această privinţă l-a reprezentat conferinţa Micii Înţelegeri de la Bled, din august 1935, unde s-a hotărît ca statele membre să continue linia deja deschisă la 16 mai 1935 de Cehoslovacia prin semnarea pactului de asistenţă mutuală cu U.R.S.S. Astfel, în procesul-verbal al sesiunii s-a menţionat dorinţa statelor membre de a încheia alianţe cu Uniunea Sovietică în scopul asigurării suveranităţii, integrităţii teritoriale. Preocupările oficialităţilor de la Bucureşti pe tărîm militar au înregistrat, în toamna anului 1935, o nouă şi importantă etapă în direcţia evidenţiată încă din primăvara anului 1934. Cursul ascendent imprimat relaţiilor româno-sovietice şi însărcinarea dată de guvern lui N. Titulescu (cunoscută la M.St.M.), s-au precizat, două luni mai tîrziu şi sub aspect militar. Argumentele noilor propuneri ale Secţiei 3 operaţii, furnizate de „situaţia politică internaţională care trebuie să fie la baza planului de campanie pe 1936", erau astfel enunţate: „Situaţia actuală este caracterizată prin următoarele evenimente: *a)* intrarea Rusiei în cadrul alianţelor conduse de Franţa (pactul franco-sovietic) şi politica de apropiere din ce în ce mai accentuată pe care Rusia o duce faţă de Mica Antantă [Înţelegere]; *b)* imperialismul german, manifestat de astă dată prin naţional-socialismul care stăpîneşte Germania, cu o conduită în politica externă caracterizată astfel: atitudine vădit antisovietică, descătuşarea Germaniei de obligaţiile tratatelor de pace, tendinţa realizării Anschlussului". Se propunea destinarea pentru frontul de vest a 16 divizii de in-

---

[1] Proiect de alianţă regională iniţiat de Franţa, cu participarea Italiei şi însuşit de Mica Înţelegere la conferinţa de la Bled, din august 1935; ea avea ca scop „de a asigura respectul mutual al regimului interior al statelor contractante, integritatea lor teritorială actuală, ca şi independenţa politică a fiecărui stat semnatar".

[2] *Magazin istoric*, nr. 1/1967.

[3] La 7 ianuarie 1935, P. Laval — ministrul de externe francez — şi B. Mussolini semnaseră „acordurile de la Roma", prin care cele două state îşi reglementau sferele lor de interese în Africa. Prin acestc înţelegeri, Mussolini a primit, de fapt, libertate de acţiune în conflictul cu Abisinia (Etiopia).

fanterie şi 2 divizii de cavalerie, reprezentînd 80 la sută din totalul forţelor existente în timp de pace.

...şi conciliatorismul occidental

Aproape nu există lucrare dedicată factorilor şi evenimentelor politico-militare internaţionale cu rol deosebit în desfăşurările ce au pregătit declanşarea celui de-al doilea război mondial care să nu evidenţieze implicaţiile actului de la 7 martie 1936, cînd Hitler a reocupat zona demilitarizată a Renaniei. De asemenea, dincolo de consideraţiile generale sau speciale (asupra raporturilor franco-germane, de exemplu) majoritatea autorilor sînt de acord în evidenţierea atît a poziţiei adoptate de statele Micii Înţelegeri, net în favoarea unei riposte hotărîte împotriva încălcării tratatelor săvîrşite de Germania nazistă, cît şi a efectelor politicii conciliatoriste relevate cu prisosinţă în acel moment.

Evidentă pentru orice observator, poziţia Bucureştilor, favorabilă categoric întreprinderii unor acţiuni eficiente, sub egida Societăţii Naţiunilor, pentru contracararea politicii revizioniste agresive promovată de cel de-al III-lea Reich, a fost susţinută şi pe plan intern, din punct de vedere militar, prin adoptarea unor măsuri urgente ce vizau pregătirea şi punerea în stare de acţiune a grupării de forţe dispusă în acoperirea frontierei de vest a ţării. Astfel, la 9 martie 1936 a fost convocată la Bucureşti şedinţa Consiliului Superior al Apărării Ţării, în care, dezbătîndu-se posibilele implicaţii politice şi militare ale actului hitlerist s-a hotărît urgentarea acţiunilor ce vizau punerea în stare de luptă a marilor unităţi destinate să intervină în ipoteza declanşării unui conflict generalizat.

Hotărîrile Consiliului Superior al Apărării Ţării au fost incluse de M.St.M., în aceeaşi lună, într-un complex de măsuri ce vizau „îmbunătăţirea planului de mobilizare al. armatei", pentru a corespunde, în special, cu „angajamentele care privesc legătura operativă cu armatele aliate" şi necesităţile „de a avea pe frontul de vest unităţi cît mai bine înarmate şi cît mai complet înzestrate cu materiale de război". Pe linia celor hotărîte la şedinţa Consiliului Superior al Apărării Ţării, Secţia 3 operaţii din M.St.M. a prezentat factorilor de decizie politică şi militară studiul intitulat *Strategia Micii Înţelegeri în cadrul unui conflict generalizat*. Conform obligaţiilor asumate, atitudinilor şi poziţiilor adoptate cu prilejul crizei renane, autorii apreciau că, „oricare ar fi cauzele ce ar da naştere conflictului", cele două tabere potrivnice urmau să capete următoarea alcătuire: aliaţii — Franţa, Belgia şi statele Micii Înţelegeri; inamicii — Germania, Austria şi Ungaria. „Acestor două grupări li s-ar putea adăuga, enumeraţi în ordinea probabilităţilor: la aliaţi — Rusia şi Turcia; la inamici — Bulgaria. Rămîne a fi întrevăzută şi atitudinea Angliei, Italiei, Poloniei şi Greciei". Conform aprecierilor formulate în primăvara anului 1936 la M.St.M., la declanşarea unui conflict generalizat, U.R.S.S. era situată „în ordinea probabilităţilor", printre aliaţii Micii Înţelegeri şi deci, ai României, înaintea Angliei, Poloniei şi Greciei.

În perioada cînd titularul diplomaţiei române acţiona pentru încheierea tratatului de asistenţă mutuală cu Uniunea Sovietică, în favoarea unui asemenea obiectiv s-au pronunţat deschis nu numai P.C.R., care a militat consecvent pentru prietenie, înţelegere şi alianţă cu U.R.S.S., ci şi oameni politici de cele mai diverse nuanţe: dr. N. Lupu, Armand Călinescu, Constantin Titel-Petrescu, Ion Mihalache, Grigore Iunian, Grigore Filipescu şi alţii. La 8 iulie 1936, spre exemplu, la şedinţa Comitetului Executiv al Partidului Ţărănesc-Radical, şeful acestuia, Grigore Iunian, s-a declarat „pentru prietenie cu Rusia, fără amestec în treburile interne şi influenţe ideologice".

La 21 iulie 1936, la Montreux, N. Titulescu şi Maxim Litvinov au convenit asupra principiilor de bază ale pactului de asistenţă mutuală româno-sovietic. Semnarea tratatului, conform propunerii lui Litvinov, urma să aibă loc în septembrie 1936. După înlocuirea lui Titulescu de la conducerea Ministerului afacerilor străine la sfîrşitul lunii august 1936, guvernul Uniunii Sovietice a anunţat că, în noile condiţii, nu mai consideră de actualitate încheierea unui document.

După înlocuirea lui Titulescu — cu toate implicaţiile ei interne şi internaţionale — politica externă a României se va plasa în continuare pe aceleaşi coordonate generale. Germania a propus României, în decembrie 1936, să-i garanteze integritatea teritorială, cu obligaţia ca guvernanţii de la Bucureşti să „nu se lege prin vreun tratat de alianţă sau de tranzit de trupe cu U.R.S.S. România să nu contracteze noi angajamente îndreptate împotriva Germaniei sau România să nu ia parte la vreo combinaţie împotriva Germaniei". Răspunsul, prezentat cu mare întîrziere de guvernul de la Bucureşti, abia în martie 1937, preciza: „România nu înţelege să-şi abandoneze nici una din amiciţiile şi alianţele sale actuale, rămînînd în acelaşi timp credincioasă obligaţiilor izvorînd pentru ea din pactul Societăţii Naţiunilor". Aşadar, raporturile dintre cele două ţări au rămas şi în continuare la o cotă de încredere foarte scăzută. Poziţia adoptată de România în tratativele cu partenerii din Mica Înţelegere, Înţelegerea Balcanică, cele cu Franţa, Anglia şi U.R.S.S. au evidenţiat şi în continuare interesul guvernului român pentru prevenirea unei eventuale agresiuni fasciste-revizioniste, iar convenţiile militare (în trei şi în patru) semnate în cadrul Înţelegerii Balcanice au exprimat consecvent aceeaşi politică.

Partidul Comunist Chinez — 1921-1981

PE FIRUL AMINTIRILOR:

ÎN CĂUTAREA UNOR DATE ISTORICE

SHAO WEIZHENG

Iulie 1921. La Shanghai se convoacă în secret primul congres, de constituire, al Partidului Comunist Chinez. Participă delegaţi reprezentînd 57 membri ai grupurilor comuniste din Shanghai, Changsha, Wuhan, Beijing, Guangzhou, Jinan şi ai „studenţilor-muncitori" chinezi din Franţa şi Japonia, care desfăşurau o asiduă activitate de propagandă a marxismului în rîndurile clasei muncitoare, tineretului studios şi intelectualităţii progresiste. În timpul lucrărilor se elaborează şi se adoptă primul program-statut, care conţine denumirea noului partid, Partidul Comunist Chinez, şi precizează scopul final al luptei sale: îndrumarea şi conducerea muncitorilor, ţăranilor şi soldaţilor pentru înfăptuirea revoluţiei sociale, preluarea puterii pe cale armată, instaurarea dictaturii proletariatului, abolirea proprietăţii private şi desfiinţarea claselor sociale, crearea societăţii comuniste. În încheierea lucrărilor, se alege Comitetul Central.

În fiecare etapă revoluţionară care a urmat, partidul comuniştilor chinezi, înarmat cu teoria materialismului dialectic şi istoric, a adoptat o strategie şi o tactică corespunzătoare etapei de dezvoltare a procesului revoluţionar şi social, cît şi intereselor şi aspiraţiilor poporului. El s-a dovedit singura forţă consecvent revoluţionară capabilă să conducă la victoria finală lupta de eliberare socială şi naţională.

Din cauza strictei conspirativităţi în care s-a desfăşurat primul congres, ca şi a celor trei decenii zbuciumate de luptă care au urmat, s-au păstrat extrem de puţine documente care menţionează data exactă a convocării acestei importante reuniuni, precum şi numărul exact al delegaţilor. În iulie 1941, Comitetul Central al Partidului Comunist Chinez a emis o circulară, cu privire la aniversarea a 20 ani de la înfiinţarea partidului şi a patru ani de la izbucnirea războiului de rezistenţă antijaponez, declanşat la 7 iulie 1937, în urma incidentului de pe Luguogiao (podul Marco Polo), cînd trupele japoneze au atacat garnizoana chineză staţionată în zonă. Pe atunci, blocada impusă de trupele guomindaniste a făcut imposibile cercetările pentru stabilirea datei exacte a primului congres. Se ştia însă că el avusese loc în iulie deci conform tradiţiei chineze, aniversarea s-a fixat în prima zi a lunii respective şi Comitetul Central a hotărît să adopte, ca dată simbolică, 1 iulie.

Istoriografia chineză a considerat drept o datorie a sa de prim rang de a se ocupa de stabilirea exactă a datei la care a avut loc gloriosul eveniment. În ajunul aniversării celor şase decenii de existenţă a partidului, cercetările s-au intensificat.

O contribuţie decisivă în această direcţie aduce Shao Weizheng, instructor politic la Institutul de logistică al Armatei Populare de Eliberare Chineză, prin studiul său Primul Congres al Partidului Comunist Chinez; o investigaţie asupra datei convocării şi numărului delegaţilor, **apărut în publicaţia** Social Sciences in China **(nr. 1/1980). Demersurile autorului se bazează pe multiple direcţii de cercetare: relatări ale unor participanţi, memorii, autobiografii, interviuri, toate confruntate între ele şi coroborate cu mărturiile documentare existente, respectiv materialele de arhivă şi presa vremii. Urmărind itinerarele parcurse de delegaţi şi perioada deplasării lor spre locul reuniunii, Shanghai, evocînd întîmplări periferice, care, incidental, permit deducerea unor elemente semnificative pentru evoluţia evenimentelor, Shao Weizheng izbuteşte să reconstituie cronologic momentele istorice din ajunul imediat şi din zilele Congresului de constituire a Partidului Comunist Chinez. Redăm acest studiu, într-o formă prescurtată, cu titlul şi subtitlurile redacţiei.**

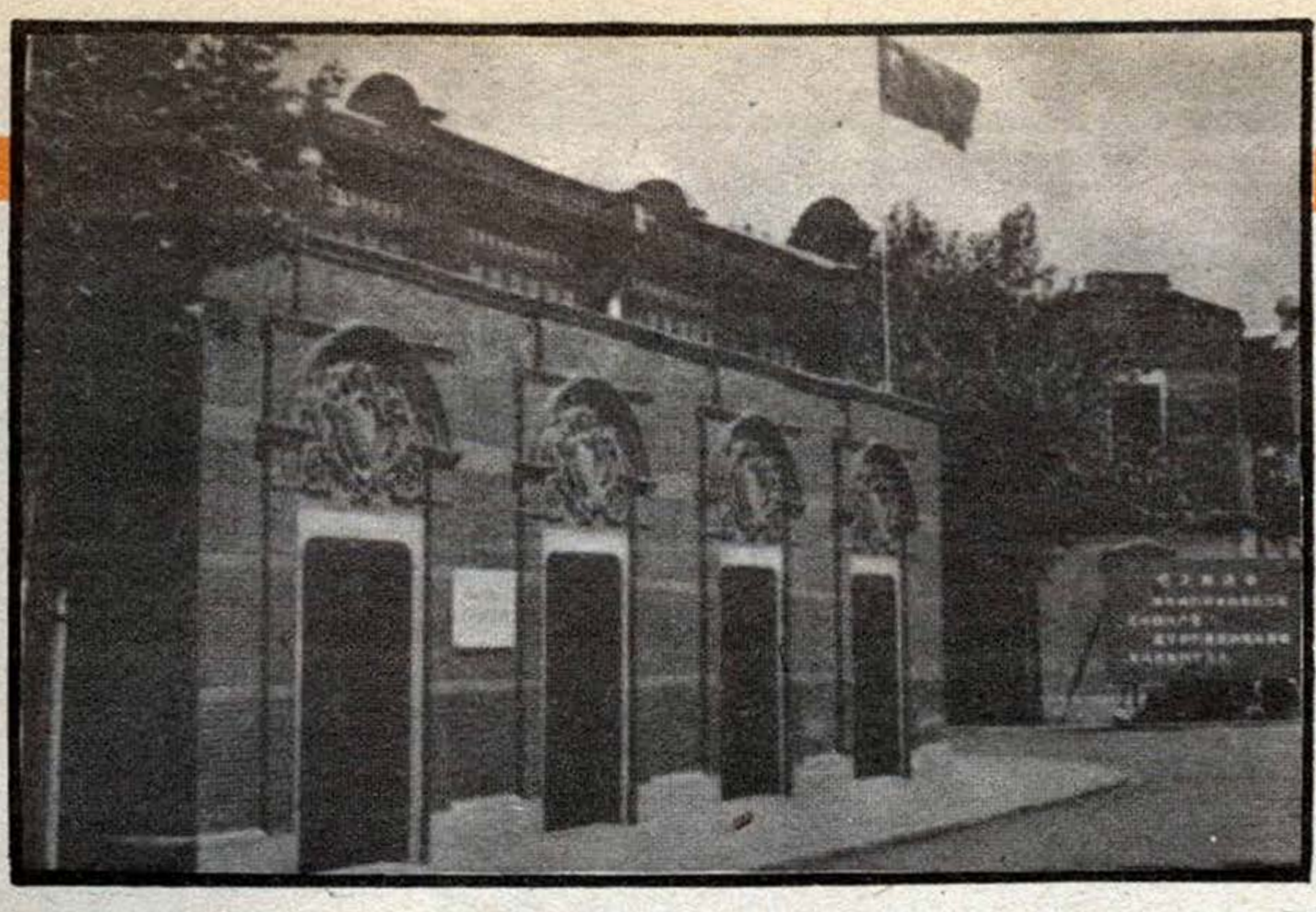

Clădirea în care şi-a deschis lucrările primul Congres al Partidului Comunist Chinez...

Din aproape în aproape

În iunie 1921, grupul comunist organizator, aflat la Shanghai, anunţă fiecare grup din ţară să trimită cîte doi delegaţi la primul congres al partidului. Sosirile la destinaţie ale reprezentanţilor grupurilor comuniste au loc, bineînţeles, în momente diferite. Cercetarea calendarului acestor deplasări permite o estimare a perioadei în care s-a desfăşurat congresul. O parte dintre delegaţi ajung la Shanghai înainte de 1 iulie. Aşa se întîmplă, de pildă, cu un delegat din Beijing, Zhang Guotao, şi cu Wang Jinmei şi Deng Enming, reprezentanţi din Jinan. Cei mai mulţi însă ajung după 2 iulie. În jurnalul său, militantul comunist Xie Juezai menţionează plecarea delegaţilor din Changsha la 29 iunie: „Hu (Shuheng), împreună cu Renzhi [pseudonimul lui Mao Zedong] s-au îmbarcat la ora 6 seara cu destinaţia Shanghai, pentru ooooo". Într-o evocare, apărută în ziarul *Muncitorul*, soţia lui Xie Juezai scrie: „Soţul meu nu putea nota acest eveniment istoric [congresul], din cauza situaţiei încordate din provincia Hunan. Pentru a fixa totuşi destinaţia celor doi, el a desenat în jurnal cinci cerculeţe". Ştiind că în acei ani călătoria de la Changsha la Shanghai dura cinci zile, putem presupune că delegaţii au sosit cel mai devreme pe 4 iulie, în ipoteza că voiajul lor a decurs normal.

În august 1921, Chen Gongbo, un delegat din Guangzhou, a publicat, în ziarul *Tineretul nou*, un articol intitulat *Zece zile la Shanghai*, în care spunea printre altele: „Cum mă simţeam cam obosit înaintea vacanţei de vară, am hotărît să merg undeva să mă refac. Dealtfel la Shanghai mai aveam nişte formalităţi de îndeplinit, legate de societatea academică care se organizase anul trecut. În plus, proaspăt căsătorit, dar mereu prins cu alte probleme, nu mă bucurasem deloc de luna de miere. Am hotărît atunci să mă duc la Shanghai". Evident că societatea academică menţionată nu era altceva decît organizaţia comunistă locală, iar „formalităţile de îndeplinit" — primul congres. După cum nota în continuare Chen Gongbo, „am ajuns în oraş pe 21 iulie... şi am luat trenul spre Hangzhou pe data de 31 iulie", ceea ce ne dă dreptul să facem o estimare relativă a duratei reuniunii. Continuînd investigaţia pe acelaşi făgaş, constatăm că celălalt delegat din Beijing, Liu Renjing, a sosit cam pe 7 iulie, reprezentantul „studenţilor-muncitori" din Japonia, Zhou Fohai, în a doua jumătate a lui iulie, iar delegaţii din Wuhan, Dong Biwu şi Chen Tanqiu, pe 20 iulie. Acest calendar al sosirilor ne îndrituieşte să afirmăm că deschiderea oficială a congresului, în prezenţa tuturor delegaţilor, a putut avea loc numai în ultimele zece zile ale lunii iulie.

Zhou Fohai notează în memoriile sale: „În seara celei de-a şasea zile a congresului, ne-a descoperit un poliţist aparţinînd autorităţilor din concesiunea franceză a oraşului[1]; în timpul discuţiilor

[1] Impuse în marile centre urbane chineze, concesiunile constituiau zone în care autorităţi străine, aparţinînd marilor puteri, deţineau dreptul de extrateritorialitate. Ele erau administrate de un Consiliu municipal, ales exclusiv de rezidenţi străini, care dispunea de propria sa poliţie şi propriile tribunale, stringea impozitele şi administra treburile publice, conform jurisdicţiei statului respectiv, evident în avantajul rezidenţilor străini. Deşi majoritară (peste 80%), populaţia chineză din concesiuni nu deţinea nici un drept politic, fiind obligată la plata impozitelor. Concesiunile constituiau totuşi un loc de refugiu pentru militanţii progresişti care doreau să iasă de sub jurisdicţia extrem de reacţionară a autorităţilor chineze ale epocii.

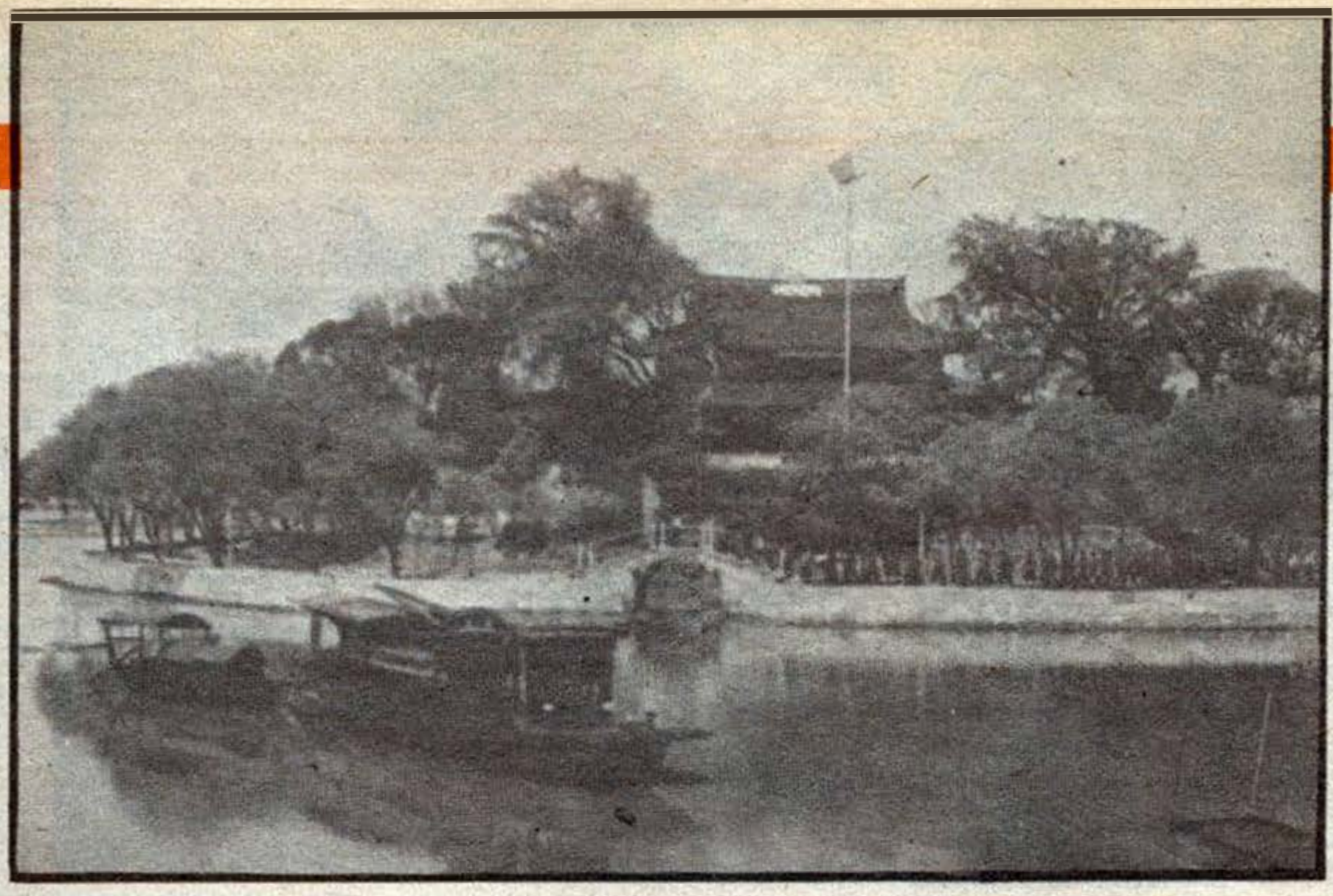

... și ambarcațiunea de pe Lacul de Sud, unde s-a desfășurat ultima zi a lucrărilor

(desfășurate în locuința lui Li Hanjun, delegat al grupului comunist local, aflată în perimetrul concesiunii), a intrat un individ dubios și, după ce a aruncat cîteva priviri în jur, a dispărut. Am înțeles imediat că ceva nu este în regulă și ne-am împrăștiat... La miezul nopții, ne-am întîlnit din nou, de data aceasta în locuința lui Chen Duxiu, și am hotărît să continuăm întrunirea în ziua următoare, pe Lacul de Sud".

Alerta în care au intrat delegații s-a dovedit întemeiată: la scurt timp după plecarea lor, în casa lui Li Hanjun a descins poliția franceză, care a făcut o razie și a percheziționat locuința. Polițiștii au părăsit locul abia noaptea, la ora 10. Incidentul a căpătat ulterior o greutate aparte în întocmirea calendarului congresului: ziarul *Viața Shanghaiului* din 2 august consemna: „Acum două zile (31 iulie), poliția franceză a anunțat organizațiile chineze că, potrivit noilor reglementări, este interzisă orice adunare fără o aprobare a poliției, obținută cu 48 ore în prealabil". Pare foarte plauzibil ca noile dispoziții să fi fost determinate de descoperirea întrunirii din casa lui Li Hanjun.

Cele cinci repere

Memoria delegaților la congres și presa vremii mai evocă un alt fapt petrecut în acele zile. În cartea sa *Cei care au fost*, Zhou Fohai povestește că delegatul din Guangzhou (cel sosit la Shanghai sub pretextul petrecerii lunii de miere) locuia, împreună cu tînăra sa soție, la Hotelul „Orient". După plecarea sa precipitată, provocată de apariția detectivului, Chen Gongbo „s-a temut să se îndrepte direct spre hotel. A făcut mai întîi un tur prin cîteva localuri de noapte, pentru a scăpa de eventualii urmăritori". La rîndul său, în articolul amintit, delegatul din Guangzhou povestește: „Ocupam camera nr. 41, iar crima a avut loc alături, la nr. 42. Cam pe la ora 5, în zorii zilei de 31 iulie, m-a trezit o împușcătură asurzitoare, urmată de un strigăt sfîșietor..."

Ziarul shanghaez *Informația*, din 1 august, consemna sub un titlu cu majuscule: „Omor premeditat la Hotelul «Orient». Cîteva zile în urmă — scria ziarul —, la Hotelul «Orient» din strada Jinghua, s-au instalat un bărbat și o femeie. Bărbatul, care s-a prezentat sub numele Zhang, a închiriat camera 42 de la etajul patru. Ieri (31 iulie) dimineața, pe cînd părăsea hotelul, l-a oprit un chelner, care i-a cerut să-și achite camera. Zhang i-a răspuns că însoțitoarea sa este încă sus, în cameră, și l-a asigurat că nu vor pleca înainte de a plăti. Apoi a dispărut și nu s-a mai întors. Bănuind că ceva nu e în ordine, la ora 10 seara, chelnerul a deschis camera 42, unde a descoperit cadavrul femeii".

Cele două incidente, descinderea poliției franceze și crima pasională, permit fixarea în timp a ultimei reuniuni de la Shanghai. Poliția a dat publicității noile reglementări a doua zi după percheziție, la 31 iulie. Tot la 31 iulie, a fost descoperită și crima. Putem fi siguri deci că ultima zi a lucrărilor congresului în orașul Shanghai a fost 30 iulie. A doua zi dimineața, delegații s-au deplasat cu trenul la Jiaxing, un orășel din apropierea Shanghaiului. Acolo au închiriat o ambarcațiune pe Lacul de Sud, unde au și încheiat lucrările primului congres al Partidului Comunist Chinez, în aceeași zi de 31 iulie.

După eliberare (1949), s-au cules și tradus în limba chineză o serie de documente

aflate în străinătate, care conţin valoroase informaţii despre perioada timpurie a activităţii partidului. Astfel studiul *Primul Congres al Partidului Comunist Chinez*, aflat în arhiva Internaţionalei Comuniste, nedatat şi nesemnat, dar scris, se pare, de către unul dintre participanţi, imediat după întrunire, menţionează: „Primul congres era fixat pe 21 iunie, dar abia la 23 iulie şi-a putut începe lucrările, cînd s-au adunat la Shanghai toţi delegaţii din Beijing, Wuhan, Changsha, Jinan şi Japonia". Este o consemnare certă a zilei începerii congresului: 23 iulie. Adăugînd acestei date: a) cele şase zile amintite de Zhou Fohai în relatarea despre apariţia în sală a detectivului autorităţilor franceze, cifră coroborată, dealtfel, şi de studiul din arhiva Internaţionalei Comuniste, şi b) încă două zile menţionate în studiu, consacrate elaborării documentelor de partid, putem stabili durata lucrărilor congresului de la Shanghai: opt zile. Crima pasională de la Hotelul „Orient" ne permite să fixăm data ultimei şedinţe din Shanghai: 30 iulie, din care, scăzînd opt zile, rezultă că lucrările congresului s-au deschis la 23 iulie. Deci primul congres, de constituire, al Partidului Comunist Chinez a avut loc între 23 şi 31 iulie 1921.

Cîţi participanţi?

Pe ce criterii s-au desemnat delegaţii la congres? În orice caz, nu conform unei proceduri stricte, nici unor formalităţi prestabilite. Participanţii la întrunire îşi amintesc că delegaţii nu au fost aleşi, ci s-au găsit într-una din următoarele trei situaţii: *a)* numiţi de conducerea grupului; *b)* desemnaţi după consultări cu ceilalţi membri ai grupului; *c)* trimişi în misiune confidenţială.

Confruntînd memoriile existente, constatăm că cifra delegaţilor diferă de la lucrare la lucrare. Unele menţionează 11, altele 12, iar altele 13 delegaţi. Un fapt unanim admis este prezenţa indiscutabilă, în calitate de delegaţi, a 11 persoane: Mao Zedong, Dong Biwu, Chen Tanqiu, Wang Jinmei, Deng Enming, Li Da, Li Hanjun, Zhang Guotao, Liu Renjing, Chen Gongbo şi Zhou Fohai. Controversele vizează două cazuri: pe He Shuheng şi pe Bao Huiseng. Iată ce scrie Zhang Guotao: „Înainte de începera congresului, cîţiva dintre cei prezenţi au pus în discuţie calitatea participanţilor la reuniune, printre care şi cea a lui He Shuheng. S-a spus că acesta nu era un bun cunoscător al marxismului şi că nici nu se remarcase în activitatea sa. Delegaţii m-au desemnat pe mine să-i aduc la cunoştinţă lui Mao Zedong decizia lor. Mao Zedong i-a cerut lui He Shuheng să se întoarcă urgent la Hunan, sub pretext că acolo îl aştepta o misiune care nu suferea amînare. Au fost numai 12 delegaţi la congres", conchide Zhang Guotao.

O atentă examinare a faptelor infirmă însă aserţiunile autorului de mai sus, prin următoarele contraargumente: *a)* He Shuheng (1877-1935) era, alături de Mao Zedong, unul dintre fondatorii unor importante organizaţii progresiste şi al grupului marxist din provincia Hunan. Nivelul său de cunoaştere a marxismului depăşea cu mult nivelul mediu al celorlalţi delegaţi; *b)* grupul comunist din Changsha (provincia Hunan) trimisese doi delegaţi la Shanghai, pe Mao Zedong şi pe He Shuheng, aşa cum prevăzuse grupul organizator, deci nu exista nici un motiv ca unul dintre delegaţi să fie revocat; *c)* pe durata congresului, nu s-a procedat la o verificare a împuterniciţilor, toţi participînd în calitate de fondatori şi avînd statut egal.

Un alt element care a creat controverse asupra numărului participanţilor este conţinutul mandatului delegatului Bao Huiseng, care, la acea dată, activa în mai multe centre, deplasările sale frecvente ridicînd probleme în stabilirea calităţii sale de participant la congres. Ultimele cercetări au demonstrat că el a luat parte la reuniune în calitate de trimis confidenţial al lui Chen Duxiu, personalitate de prim rang a mişcării comuniste chineze în acea epocă, fondatorul ziarului *Tineretul nou*, organ principal de răspîndire a marxismului în China, şi al primului grup comunist, la Shanghai. Reţinut la Guangzhou, Chen Duxiu a ţinut permanent legătura cu grupul organizator al congresului şi a fost cel care a redactat proiectul de program al partidului. Contribuţia sa pe plan politic, ideologic, organizatoric, de formare a cadrelor, la crearea partidului va fi recunoscută, fiind ales de congres secretar general, în ciuda absenţei sale de la lucrări. Comitetul Central mai era compus din Zhang Guotao, secretar cu probleme organizatorice, şi Li Da, secretar cu probleme de propagandă.

Din toată această demonstraţie reiese că la congresul de constituire a Partidului Comunist Chinez, desfăşurat la Shanghai între 23 şi 31 iulie 1921, au participat 13 delegaţi.

Introducere şi traducere de Tatiana Isticioaia-BUDURA

RĂZBOIUL „MINŢILOR ISTEŢE" ÎMPOTRIVA NAZISMULUI

NICOLAE MINEI

Reginald V. Jones este unul dintre marii fizicieni ai Angliei, începînd cu deceniul al patrulea al veacului nostru, activitatea sa fiind binecunoscută nu numai în cercurile ştiinţifice britanice, ci şi în cele din Europa, Statele Unite, Canada, America de Sud etc. Cercetător teoretic pe probleme fundamentale şi inventator al unei serii de aparaturi cu diferite utilizări practice, R.V. Jones reprezintă tipul de savant modern, ale cărui preocupări se repartizează în mod armonios atît pe tărîmul de investigaţie fundamentală, cît şi pe cel al aplicabilităţii practice. În plus, el şi-a cîştigat o excelentă reputaţie ca organizator şi diriguitor al unor colective de cercetare, pe care le-a alcătuit, le-a condus şi le-a însufleţit în timpul celui de-al doilea război mondial şi în deceniile postbelice.

„Simţeam nevoia să pun umărul"

Lucrarea sa *Most secret war* („Un război extrem de secret"), cu un subtitlu care îi explică destul de clar conţinutul, *Serviciul secret britanic în perioada 1939-1945*, are un caracter memorialistic, reprezentînd .o evocare a importantei contribuţii pe care autorul a adus-o, pe plan ştiinţific, la războiul purtat de Marea Britanie împotriva Germaniei hitleriste şi a Italiei fasciste. Valoarea aportului lui R.V. Jones în această direcţie a fost de mult recunoscută de către istoricii celei de-a doua conflagraţii mondiale: englezul A. J. P. Taylor, de pildă, defineşte lucrarea sa drept „cea mai fascinantă carte despre cel de-al doilea război mondial pe care am citit-o vreodată", iar americanul Peter Calvocoressi o apreciază „o contribuţie de excepţional interes şi importanţă la istoria războiului". Numele lui Jones este prezent în foarte multe dintre lucrările consacrate efortu-rilor militare ale Angliei în 1939-1945. Drept ilustrare a unanimei recunoaşteri a meritelor sale, voi cita un singur exemplu: Winston Churchill[1] îl menţionează pe Jones de nu mai puţin de 14 ori în opera sa memorialistică, *The Second World War* („Al doilea război mondial"), şi de fiecare dată pe larg şi elogios.

Un război extrem de secret îşi propune, aşa cum mărturiseşte prefaţa autorului, să scoată în evidenţă rolul pe care l-au jucat ştiinţa şi tehnica în cursul celui de-al doilea război mondial şi, implicit, rolul pe care îl joacă ştiinţa şi tehnica fie în ducerea oricărui război, fie în măsurile de preîntîmpnare a unui nou conflict. Acest obiectiv este atins prin zugrăvirea experienţei personale a savantului, complementată de numeroase referiri la evenimente pe care le-a cunoscut în mod mediat.

R.V. Jones s-a născut la 28 septembrie 1911, ca fiu al unui sergent-major dintr-un regiment al grenadierilor de gardă, corp cu o mare tradiţie de vitejie şi eficienţă în istoria militară a Angliei. Tatăl său, un om modest dar dîrz, care a refuzat să fie avansat la gradul de ofiţer pentru a nu-şi părăsi camarazii de pe unul din fronturile primului război mondial, a fost grav rănit în 1915. Exemplul lui, ca şi educaţia pe care a primit-o în casa părintească i-au inoculat lui Reginald Jones sentimentele unui fierbinte patriotism şi conştiinţa că datoria faţă de ţară şi de poporul său trebuie să aibă precădere faţă de orice interes personal.

După ce şi-a făcut şcoala primară şi liceul în instituţii de învăţămînt foarte modeste,

[1] *Magazin istoric*, nr. 3-12/1969.

R.V. Jones în anii cînd a început acţiunea povestită în episodul de faţă şi ... la vîrsta memoriilor

Jones a reuşit să obţină o bursă la celebra Universitate Oxford, unde s-a remarcat imediat pentru talentul, inventivitatea şi capacitatea sa de muncă, Aceste daruri i-au permis ca, în ciuda originilor sale plebeene — piedică considerabilă în sistemul de clasă al Angliei antebelice — să continue, tot la Oxford, după absolvirea Facultăţii de fizică, studii postuniversitare în vederea obţinerii unui doctorat. Titlul i-a fost decernat în 1934, cînd nu împlinise nici 22 ani.

El a continuat să lucreze în acest centru universitar şi ştiinţific de prim rang, proiectînd să se specializeze în astronomie. Dar evenimentele celei de-a doua jumătăţi a deceniului al patrulea şi, în primul rînd, vertiginoasa creştere a ameninţării pentru pace pe care o reprezenta Germania hitleristă l-au determinat să accepte, încă din 1936, propunerea ce i s-a făcut de a colabora cu statul major al aviaţiei militare britanice. Aici a venit în contact cu numeroase personalităţi de frunte ale vieţii ştiinţifice britanice.. Cu unele dintre ele a intrat în strînse relaţii de prietenie, cu altele a avut raporturi de rivalitate (ca, de exemplu, cu R.A. Watson-Watt, inventatorul radarului). Tuturor însă li s-a impus ca un tînăr savant de o mare probitate şi cu incontestabile calităţi.

Revoltat de politica de conciliere, practicată de guvernul Chamberlain faţă de Hitler, stimulat de oameni de ştiinţă din anturajul lui Churchill, ca profesorul Frederik Aleksander Lindemann, şi de alţi cercetători, în frunte cu Henry Tizard, care sesizau iminenţa războiului ce avea să fie declanşat de către cel de-al treilea Reich, Jones a acceptat, începînd din 1938, să abandoneze cercetarea fundamentală şi probabila carieră universitară care îl aştepta, pentru a se transfera la laboratorul de cercetări al amiralităţii britanice. După propria lui expresie, „simţeam nevoia să pun umărul, cu orice sacrificiu, pentru a-mi ajuta ţara să recupereze cîte ceva din imensa ei întîrziere faţă de Germania lui Hitler".

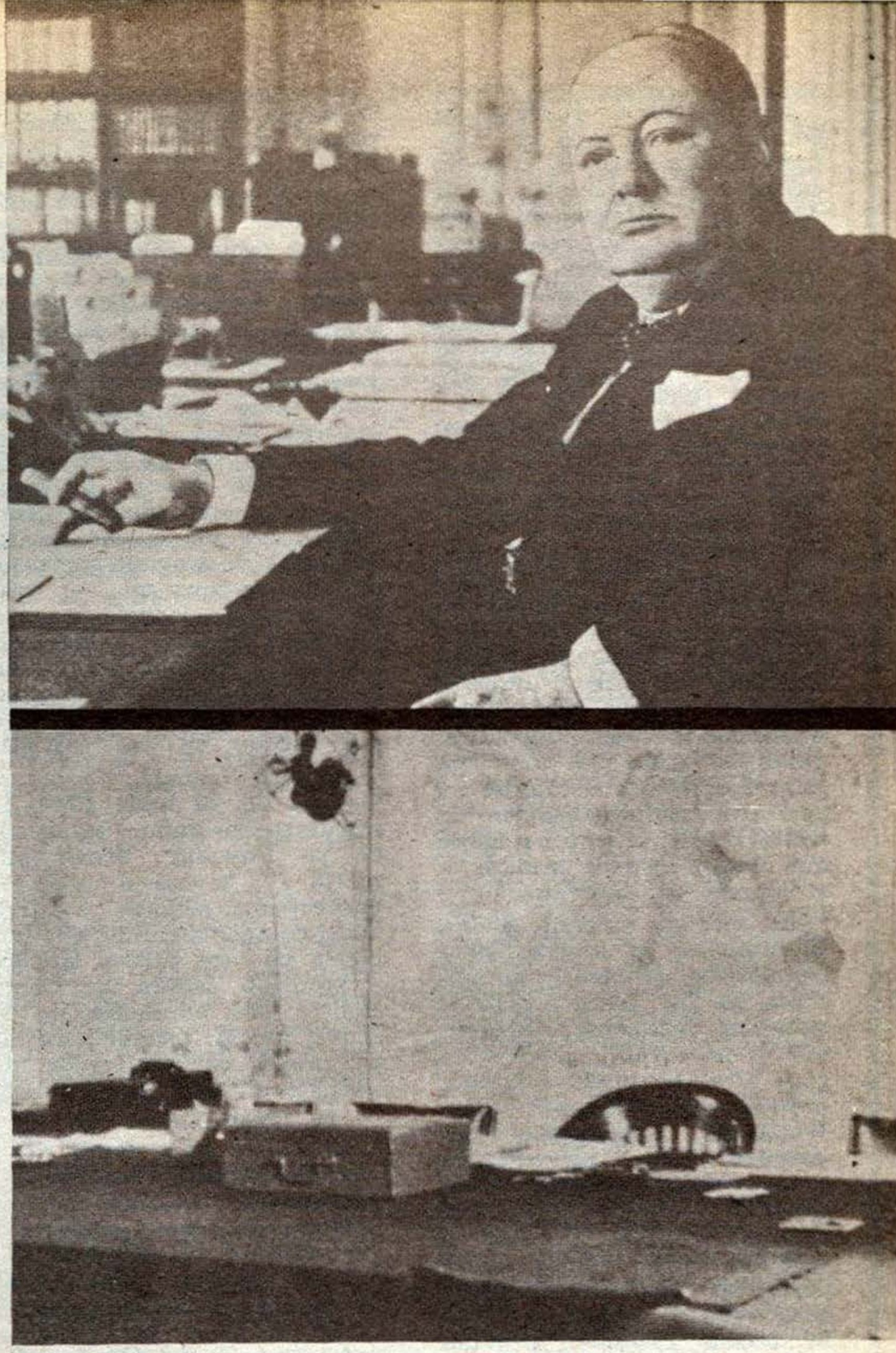

Winston Churchill în cabinetul său ... şi sala de Consiliu în care a fost convocat Jones

În biroul lui Winston Churchill

În septembrie 1939, la cîteva zile după ce Anglia a declarat război Reichului, Jones a trecut la serviciul secret al Ministerului aerului, serviciu care era de fapt o ramură a lui *M.I-6 (Secret Intelligence Services)*. Misiunea sa principală consta în a detecta, identifica şi combate noile arme germane. Unele dintre acestea fuseseră semnalate în faimosul „Raport de la Oslo" — o abundentă informaţie cu privire la armamentul Wehrmachtului, trimisă de un corespondent anonim german ataşatului militar britanic din capitala Norvegiei. Spre deosebire de foarte mulţi dintre confraţii săi şi dintre comandanţii militari superiori ai Angliei, Jones a acordat, încă de la început, un credit aproape total acestui „raport", care avea să se dovedească perfect autentic.

O parte din activitatea autorului s-a desfăşurat şi la vestitul centru secret al minţilor iştete de la Bletchley Park.

La Bletchley, Jones colaborează îndeaproape cu criptografii care erau în curs de descifrare a mesajelor transmise prin intermediul celebrei mașini de scris germane cu trei rotoare, *Enigma*. Dintre succesele inițiale, semnalez unul care, prin întregul său context, este deosebit de savuros. Un discurs din septembrie 1939 al lui Hitler, al cărui text a fost tradus cu multă promptitudine la *Foreign Office*, a stîrnit o adevărată panică în rîndul serviciilor secrete și chiar al cercurilor guvernamentale din Anglia, deoarece Führerul părea să anunțe o armă împotriva căreia nu exista nici un mijloc de apărare. După investigații efectuate în cîteva direcții, începînd cu cele pur tehnice și sfîrșind cu cele lingvistice, Jones a ajuns la concluzia corectă că Hitler se referise nu la o armă propriu-zisă, cu caracter inedit, ci la o categorie din rîndul forțelor armate — și anume la Luftwaffe.

Pe măsura trecerii zilelor, săptămînilor și lunilor, sfera contactelor științifice și militare ale lui Jones s-a lărgit neîncetat, incluzînd printre altele și pe savanții evrei refugiați din Germania nazistă, printre care fizicianul Șaim Weizmann, președintele Congresului mondial evreiesc. În toată această perioadă de început a războiului, Jones a elaborat un plan detaliat al modului cum trebuia să se desfășoare spionajul științific și activitățile corelate cu acesta în Marea Britanie. Bravînd prejudecăți împărtășite pînă și de cei mai de seamă savanți britanici, el a pledat pentru o abordare largă a problemelor, pentru renunțarea la ideile preconcepute și la premisele false de tipul „așa ceva nu este posibil pentru că nu s-a realizat pînă acum". Întîmpinată adesea cu ostilitate, gîndirea lui inovatoare avea să-și dea cu timpul roadele.

Căsătoria pe care a contractat-o în martie 1940 nu l-a sustras pe Jones preocupărilor sale. În primăvara aceluiași an, el a anticipat în mod just atît valul de bombardamente cărora avea să le fie supusă Anglia într-un viitor apropiat, cît și faptul că, în pofida succeselor facile obținute în Belgia, Olanda și Franța, cel de-al treilea Reich se aștepta la un război lung și greu.

Unul dintre cele mai mari succese ale lui Jones la acea epocă a fost identificarea sistemului de ghidaj radio al bombardierelor germane care survolau Marea Britanie. Trecînd peste scepticismul sau opoziția fățișă a colegilor și superiorilor săi, el a reușit să demonstreze modul de funcționare a procedeului *Knickebein* — un culoar aerian delimitat de semnale hertziene de diverse lungimi —, grație căruia avioanele naziste ajungeau deasupra obiectivelor lor în timpul nopții sau pe cer acoperit, atunci cînd navigația după repere terestre sau astrale nu era posibilă.

Această izbîndă l-a adus, în ziua de 20 iunie 1940, la reședința primului ministru, de pe Downing Street numărul 10, în cadrul unei importantisime ședințe cu cîțiva înalți comandanți militari. Impresia pe care tînărul fizician a produs-o asupra lui Churchill a fost excelentă și, de atunci încolo, primul a intrat în rîndul colaboratorilor de nădejde ai celui de-al doilea.

În după-amiaza de 20 iunie, mi-au ajuns la ureche zvonuri că a doua zi dimineață va avea loc o ședință la primul ministru, în legătură cu sistemul de ghidaj german. Dar cum nimeni nu-mi ceruse să particip și cum nu puteam să mă vîr cu tot dinadinsul, m-am decis să îmi văd de treabă, ca de obicei, ceea ce însemna că începeam ziua de muncă pe la ora 10 dimineața. La 21 iunie 1940, am sosit exact la ora 10 și 10. Pe masa mea se afla o notiță prin care eram anunțat că mi se telefonase și că eram convocat în camera de Consiliu, din Downing Street nr. 10. Date fiind relațiile destul de camaraderești care domneau în serviciul nostru m-am temut de o farsă și am verificat de două ori seriozitatea convocării, înainte de a mă urca într-un taxi care m-a lăsat la destinație cu vreo 25 minute după începutul ședinței.

Nu prea știam la ce să mă aștept. Cînd am pășit pragul camerei de Consiliu, am văzut o masă lungă și îngustă acoperită cu postav; în dreptul fiecărui scaun, se afla o mapă cu hîrtie de scris, purtînd antetul reședinței. Churchill ședea pe la mijlocul jumătății din stînga a mesei, cu spatele spre cămin, flancat de Lindemann, în dreapta, și de lordul Beaverbrook, în stînga. Toți ceilalți stăteau de partea cealaltă a mesei: Sir Archibald Sinclair, numit de curînd ministrul Aerului, Sir Cyril Newall, șeful de stat major al Aviației, Sir Hugh Dowding, comandantul aviației de vînătoare, Sir Charles Portal, comandantul aviației de bombardament, Sir Philip Joubert, care răspundea de problemele transmisiunilor în aviație, Sir Henry Tizart, consilier științific pe lîngă statul major al Aviației, și Sir Robert Watson-Watt, consilier științific în probleme de telecomunicații.

De la bun început, m-am lovit de o problemă: atmosfera era vădit încordată, aducînd chiar a confruntare, și am așteptat chiar cîteva clipe pentru a fi poftit să stau jos. Lindemann mi-a făcut semn să mă așez lîngă el, dar, în același timp, cei de la statul major al Aviației m-au invitat să iau loc alături de dînșii. Lindemann era vechiul meu profesor și probabil că lui i se datora convocarea mea. Dar eu lucram la statul major. Pentru a rezolva în mod corespunzător acest conflict de loialitate, m-am instalat pe scaunul cel mai apropiat de ușă, care se afla în zona neutră dintre cele două tabere.

Am ascultat o bucată de vreme discuțiile, din care reieșea că cei de față nu sesizaseră toate aspectele situației. La un moment dat, Churchill mi s-a adresat într-o chestiune de amănunt. În loc să-i răspund, l-am întrebat:

— Domnule prim-ministru, n-ar fi mai bine să iau povestea de la început?

Churchill a făcut o figură cam nedumerită, dar, după un moment de ezitare, mi-a răspuns:

— Da, poate că ar fi mai bine.

Şi i-am spus toată povestea. Faptul că fusesem convocat atît de pe neaşteptate nu-mi lăsase răgazul să-mi repet replicile sau măcar să cad pradă nervozităţii. Cele cîteva minute de conversaţie la care asistasem îmi dovediseră că nici unul dintre cei de acolo nu era atît de informat în materie ca mine. Însăşi gravitatea situaţiei mi-a inspirat îndrăzneala de care aveam nevoie, deşi nu aveam decît 28 ani şi deşi toţi cei din jurul mesei îmi erau cu mult superiori din diverse puncte oficiale de vedere. Ameninţarea germană era prea serioasă pentru ca eu să-mi pot îngădui să mă las intimidat.

În memoriile sale, Churchill notează că am vorbit vreo 20 minute. Era mare lucru să reţii atîta vreme atenţia primului ministru, atunci cînd cea mai mare criză pe care o înfruntă ţara noastră ajunsese la punctul ei culminant. Churchill scrie mai departe în amintirile sale: „Cînd dr. Jones a terminat de vorbit, domnea o atmosferă generală de neîncredere. Unul dintre participanţii la şedinţă a întrebat de ce ar recurge germanii la un ghidaj radio, admiţînd că o astfel de treabă ar fi cu putinţă, de vreme ce aveau la dispoziţie toată aparatura uzuală pentru navigaţie. La o altitudine de peste 6 500 metri, stelele sînt aproape întotdeauna vizibile. Piloţii noştri sînt deprinşi să se orienteze după repere cereşti şi îşi găsesc foarte uşor obiectivele. La fel se întîmplă probabil cu piloţii germani".

Churchill m-a întrebat ce puteam face. I-am răspuns că prima noastră sarcină era de a verifica existenţa sistemului Knickebein, descoperind zonele de recepţie a semnalelor şi zburînd în culoarul dintre ele. După aceea, puteam lua o serie de contramăsuri, începînd cu bruierea emisiunilor şi sfîrşind cu contrafacerea lor, pentru a determina Luftwaffe să-şi lanseze bombele înainte de a ajunge la ţintă. Churchill m-a sprijinit imediat şi cu toată hotărîrea.

El a precizat că, dacă germanii foloseau un culoar aerian delimitat prin radio, exista posibilitatea de a-l împăna cu mine aeriene, aşa cum ceruse el, încă în urmă cu cîţiva ani, specialiştilor din Ministerul aerului. Ajuns la acest punct, primul ministru s-a înfuriat şi a strigat izbind cu pumnul în masă: „De la acest minister nu primesc decît dosare, dosare, dosare!".

Apoi şedinţa a luat sfîrşit, nu s-a redactat un proces-verbal, întrucît nu participase nici o secretară şi singura minută existentă este cea pe care am redactat-o eu o săptămînă mai tîrziu.

Jones a plecat fericit de la această primă întîlnire cu Churchill, dar cîţiva dintre participanţii la şedinţă au continuat să se opună experimentului propus de el. Acesta a avut loc totuşi şi i-a confirmat în mod strălucit ipoteza.

Între ochiul zeului Wotan şi oraşul omului cu umbrelă

Cu un astfel de sprijin, cariera lui Jones a căpătat aripi. Deşi nu a dispărut cu desăvîrşire, opoziţia întîmpinată pe diferite trepte ale ierarhiei militare a diminuat considerabil, ceea ce i-a permis să acţioneze aşa cum îi dictau cunoştinţele, logica şi bunul simţ. Fără a intra în amănunte, semnalez strădaniile lui, încununate mai devreme sau mai tîrziu cu succes, în detectarea sistemelor de radar germane: *X Gerät, Wotan, Edda* etc. Colaborînd îndeaproape cu cei de la Bletchley Park şi graţie mesajelor decriptate de aceştia, Jones a contribuit la o serioasă diminuare a eficienţei raidurilor devastatoare ale bombardierelor germane asupra Londrei şi a altor oraşe britanice. Realizările sale ar fi putut fi şi mai mari dacă descoperirile remarcabile pe plan ştiinţific ar fi fost exploatate în mod corespunzător pe plan militar — şi Jones nu se sfieşte să critice cu vehemenţă incompetenţa unora dintre autorităţile britanice responsabile ale timpului.

Şi în memoriile sale, aflăm că proiectul de invazie germană a insulelor britanice — operaţiunea *Seelöwe* — cunoscut de cabinetul din Downing Street 10 a avut un diferit grad de credit la diferite eşaloane ale guvernului englez şi ale marilor state majore. Atunci cînd relatează aspecte inedite ale bombardamentelor asupra Londrei şi a altor centre urbane, Jones combate o teză destul de curentă în ultima vreme, susţinînd că Churchill nu a ştiut cu anticipaţie despre raidul asupra oraşului Coventry, din 14 noiembrie 1940, şi deci nu poartă nici o răspundere pentru că l-ar fi lăsat să se desfăşoare fără a-l contracara numai de dragul ca naziştii să nu afle că britanicii izbutiseră să descifreze mesajele transmise prin *Enigma*.

În acea noapte, Churchill se afla la Ditchey Park, o reşedinţă situată la cîţiva kilometri nord de Oxford, în care avea obiceiul să se retragă uneori. Acolo a primit el ultimele mesaje transmise prin *Enigma* şi decriptate de britanici. Toate concordau în a pronostica un puternic raid aerian. Primul ministru a pornit imediat spre Londra. *Pentru cei dintre noi care îl cunoaştem,* scrie Jones, *aceasta nu putea însemna decît un singur lucru: Churchill credea că raidul se va îndrepta împotriva Londrei şi că datoria îi cerea să se ducă acolo unde bătălia era în toi. Secretarul său particular, Sir John Martin, care se afla cu el în maşină, confirmă această teză.*

Jones aminteşte despre condamnabilele neglijenţe ale comandamentelor diferitelor arme — şi în primul rînd ale comandamentului aviaţiei de vînătoare şi de bombardament — precum şi falsurile propagandistice în evaluarea pierderi-

lor proprii și ale inamicului în cadrul Bătăliei Angliei.

Interesant este că unele dintre revelațiile avute de Jones și de membrii echipelor care conlucrau cu el s-au datorat unor raționamente speculative sau chiar unor pure jocuri intelectuale. De pildă, pentru reperarea și identificarea sistemului de radar german *Wotan*, de un mare ajutor a fost prezența în colectiv a unui bun cunoscător al mitologiei germane și scandinave, care știa că acest zeu are un singur ochi, ceea ce i-a împins pe investigatori să caute o singură lungime de undă a radio-emițătorului. Tot astfel, numele de cod al unui raid de bombardament — *Regenschirm* („Umbrelă") — a îngăduit să se deducă obiectivul raidului: orașul Birmingham, de unde era originar Neville Chamberlain, fostul premier, omul nedespărțit de umbrela sa.

În decembrie 1940, în urma unui nou și amplu raport care conținea și numeroase pronosticuri asupra evoluției ulterioare a războiului aerian și care a stîrnit vii controverse, Jones a fost avansat ca ofițer științific principal la Marele Stat Major al Aviației militare, devenind astfel singurul civil cu post de înaltă răspundere din cadrul Ministerului aerului.

În noua sa calitate, el a avut de rezolvat problemele legate de organizarea unui serviciu secret științific. Inițiat la Ministerul aerului, acesta s-a extins treptat și la alte departamente, cu care Jones s-a menținut într-un contact permanent.

Printre sarcinile principale care îi reveneau acum lui și colaboratorilor săi, se înscria pregătirea bombardamentelor britanice nocturne asupra Germaniei hitleriste. În vederea acestui obiectiv, Jones a trebuit să stabilească și să reconstituie modul cum funcționa sistemul de locație nazist *Freya* ca și cel înrudit cu el, *Y*. De asemenea, echipa pe care o conducea s-a ocupat de detectarea rețelei stațiilor de radar aflate pe teritoriul celui de-al treilea Reich, astfel încît ruta escadrilelor de bombardament să poată fi întocmită cu un minimum de risc pentru echipaje și cu un maximum de eficiență a raidurilor. Este interesantă o comparație între „filozofia radar" a britanicilor și a germanilor. În timp ce primii vedeau în sistemele de radiolocație un mijloc de a-și economisi avioanele de vînătoare, trimițîndu-le numai atunci cînd și acolo unde era necesar, naziștii au utilizat sistemele lor pentru a face economie de observatori, nu de avioanele de care erau convinși că au din belșug.

În aceeași perioadă a iernii 1940-1941, începe să domnească în Anglia teama că oamenii de știință ai Reichului ar putea să ajungă la elaborarea primelor bombe atomice. Atenția se îndreaptă asupra fabricii de apă grea din Norvegia ocupată de naziști. La Londra se formează așa-numitul Comitet de cercetări operative, din care, bineînțeles, face parte și R.V. Jones. Activitatea acestuia din urmă nu dă, din păcate, roadele pe care ar fi fost normal să le dea datorită disprețului obtuz manifestat de comandamentul aviației de bombardament față de inovațiile științifice sugerate. Totuși, el înregistrează un important succes, reușind să-l păcălească pe inamic și să-l convingă că sistemul de navigație radio al avioanelor britanice este cu totul altul decît cel înregistrat în realitate.

O mare bătălie se angajează pentru localizarea stațiilor de radar denumite *Würzburg*, instalate în nordul Franței și al Belgiei, mai mici ca dimensiune decît *Freya* și deci mai dificil de fotografiat de către avioanele de observație. Grație colaborării cu mișcarea de rezistență belgiană, se identifică amplasamentul unui cuplu de instalații *Würzburg* de tip gigant, dintre care unul era destinat să ghideze avioanele de vînătoare, iar celălalt pe cele de bombardament.

Vreme de peste un an și jumătate, Jones și colaboratorii săi (printre care și profesorul Martin Ryle, care după război avea să devină laureat al Premiului Nobel pentru contribuțiile sale în domeniul radio-astronomiei) s-au străduit să anihileze pe diverse căi activitatea stațiilor de radar menționate. Un punct aproape final al acestei activități a fost pus însă abia în iunie 1943, din cauza tergiversărilor de care savantul s-a izbit atît din partea diferitelor organisme guvernamentale, cît și din cea a comandamentelor militare. Măsura hotărîtoare, îndelung amînată, a fost bombardarea uzinelor de la Friedrichshafen, unde odinioară se fabricaseră zeppelinurile și unde acum se produceau paraboloidele pentru *Würzburg*.

Cu mai bine de un an însă înaintea acestui raid aerian — și anume în februarie 1942 — a avut loc un desant aerian la Bruneval, localitate din Franța, în apropierea căreia se afla o stație *Würzburg*. Grație acestei temerare și bine chibzuite operații, britanicii au fost capabili nu numai să scoată din funcțiune instalația germană, ci și să aducă în Anglia componente esențiale ale ei, pe care le-au studiat și copiat.

Vara și toamna anului 1941 au oferit luni de răgaz Angliei în general și colectivului lui Jones în particular, deoarece Wehrmachtul se angajase în agresiunea împotriva Uniunii Sovietice. Cercetătorii au profitat de acest interval pentru a continua să aducă îmbunătățiri procedeelor de radio-navigație ale avioanelor britanice și a reduce pierderile acestora în raidurile de bombardament efectuate deasupra Germaniei hitleriste și a teritoriilor ocupate.

Din tezaurul arhivelor

THEODOR AMAN — INEDIT

Moştenirea lăsată de pictorul Theodor Aman (1831-1891) s-a îmbogăţit cu o nouă piesă, pe care dorim s-o aducem la cunoştinţa publicului larg, în acest an cînd se împlineşte un veac şi jumătate de la naşterea artistului. Este vorba despre un portret al lui Carol Davila, executat în peniţă. Desenul a fost găsit în arhiva generalului doctor Zaharia Petrescu, cel care, în 1877-1878, împreună cu dr. Carol Davila şi alţi medici români, s-a ocupat de organizarea şi buna funcţionare a serviciului sanitar al oştirii române, angajată în luptele grele pentru cucerirea deplinei independenţe a patriei.

Nu avem date suficiente pentru a stabili data şi împrejurările în care Aman a executat acest portret. Desenul, în tuş, a fost realizat pe o hîrtie albă de mărimea 9,4 × 12 cm, lipită pe un carton. Alături de portret, în partea stîngă, Anica Davila, soţia dr. Davila, a aşternut cîteva rînduri în limba franceză, către o bună prietenă (soţia dr. Zaharia Petrescu?) căreia i-a expediat desenul respectiv.

„Ma chère Nounou,

Hélène ne manquera pas de se trouver chez vous à l'heure indiquée. Mille choses de sa part. Anica Davila". (Elena va fi neapărat la dumneata la ora indicată. Toate cele bune din parte-i. Anica Davila.)

Cu ochii săi pătrunzători, dr. Carol Davila priveşte peste ani, amintindu-ne abnegaţia şi dăruirea sa întru înălţarea ştiinţei medicale româneşti.

Lidia MIHĂILESCU

De la Podul Mogoşoaiei pînă la Curtea Veche

LIVIU ROTMAN

Ritmul vieţii moderne ne face să trecem uneori cu o uşoară indiferenţă pe lîngă unii martori ai istoriei: case modeste, elemente de mobilier urban etc., deşi, în multe cazuri, acestea pot fi bogate în semnificaţii.

Felinarele, de exemplu, sînt o prezenţă plină de poezie, dar şi de încărcătură istorică. Apariţia şi răspîndirea lor în Bucureşti reprezintă unul din multiplele aspecte ale procesului de urbanizare, reflex al modernizării întregii vieţi sociale şi economice.

Preocuparea pentru iluminatul oraşului a constituit o permanenţă în activitatea autorităţilor comunale, progresele în acest domeniu fiind legate de evoluţia reglementărilor municipale în ansamblul lor.

În 1814, în pitacul dat de Caragea vodă, se ordona „să se pună tot la 7 case, de la capul Podului Mogoşoaiei şi pînă în Curtea Veche, cîte un stîlp lung în care să fie felinariu ca pe toată seara să se pună o lumănare". Domnia se îngrijea, în acelaşi an, să instituie un impozit special pentru iluminat, dare numită „paraua felinarelor". În 1831, s-au montat „felinare încrucişate" la o depărtare de 10 stînjeni, luminate cu untdelemn sau untură de peşte.

Cinci ani mai tîrziu, au fost instalate în Bucureşti 450 felinare, insuficiente însă pentru a satisface necesităţile, un document al timpului precizînd că „este trebuinţă să se aşeze şi altele". Un nou tip a fost introdus în 1847, odată cu instalarea celor 105 felinare care ardeau cu ulei de rapiţă şi cu untdelemn. În aprilie 1857, se introduce iluminatul cu petrol lampant, *Bucureştii fiind primul oraş din Europa iluminat astfel*. În 1870, pe dealul Filaretului, s-a construit Uzina de gaz, care a intrat în funcţiune în iulie 1871, iar peste un an au fost date în folosinţă 785 felinare cu gaz aerian. Un exemplar dintre acestea se mai păstrează şi acum în curtea casei de pe strada Romulus nr. 53. În 1872, numărul lor era de 4 000.

Încă din 1868, în cadrul Consiliului comunal, avuseseră loc discuţii pentru stabilirea tipului de felinar, hotărîndu-se „să se ceară cîte două modele pentru console, candelabre şi lanternele de pe străzile principale ale Parisului".

Diversitatea tipurilor de iluminare va coexista însă pînă la finele secolului trecut. Astfel, în 1868, mai existau 2535 felinare cu gaz lichid, folosirea lor fiind condiţionată de respectarea regulamentului municipal privind iluminarea. Dintr-un astfel de regulament avem şi o descriere a felinarului respectiv: „Asemenea şi felinarele cu toate geamurile lor întregi, uşile asemenea, cu balamalele şi încuietorile lor, avînd toate maşini (arzătoare) de 16 linii cu nasturii lor [închizători] de alamă, iar capacele de tinichea albă". Era fixată pînă şi puterea de iluminare a fiecărei piese: „nouă lumînări mari [de] stearină, fabrica Băleanu".

Cît priveşte stîlpul, acesta urma a „fi în patru muchii, drept cioplit, lung de 4 metri şi gros pe laturi de 15 cm şi vopsit de culoare verde".

Exista un model şi pentru console, după cum rezultă dintr-un document din iulie 1871. Adesea ele aveau gravată stema oraşului, imagine întîlnită şi pe frontispiciile multor clădiri publice.

Paralel cu extinderea continuă a iluminatului cu gaz aerian, a avut loc introducerea iluminatului electric. Începutul datează din 1882, la Palatul Regal din Calea Victoriei şi, apoi, la cel de la Cotroceni; iluminatul electric public propriu-zis a fost inaugurat la 2/14 februarie 1889 în Piaţa Teatrului naţional.

Evoluţia sistemului de iluminat, perfecţionarea diverselor mijloace tehnice au dus la schimbarea formei şi plasticii felinarelor. Valoarea lor estetică este grăitoare pentru tradiţia feroneriei româneşti, care, în secolul XIX, pe lîngă felinare, a creat minunate grilaje de balcoane, marchize sau scoici la intrări. Avem de-a face cu continuarea, pe un plan nou, răspunzînd altor necesităţi, a iscusitei feronerii medievale româneşti.

PLANSELE NOASTRE

①②③④ Felinare din Bucureştiul de odinioară: **a)** La statuia lui Mihai Viteazul; **b)** în Piaţa Teatrului naţional; **c)** pe aleea Progresul; **d)** pe cheiul Dîmboviţei; **e)** pe Terasa Otetelişanu (actualmente clădirea Palatului telefoanelor); **f)** la intrarea Palatului Regal; **g)** la Primărie; **h)** în Piaţa mare

Imaginile din medalioane au fost reproduse la Expoziţia Iluminatul public în România — Muzeul de istorie a Municipiului Bucureşti, celelalte imagini ne-au fost puse la dispoziţie de Maria Polojintev, Biblioteca centrală de stat (**De la Podul Mogoşoaiei pînă la Curtea Veche...**)

a
b

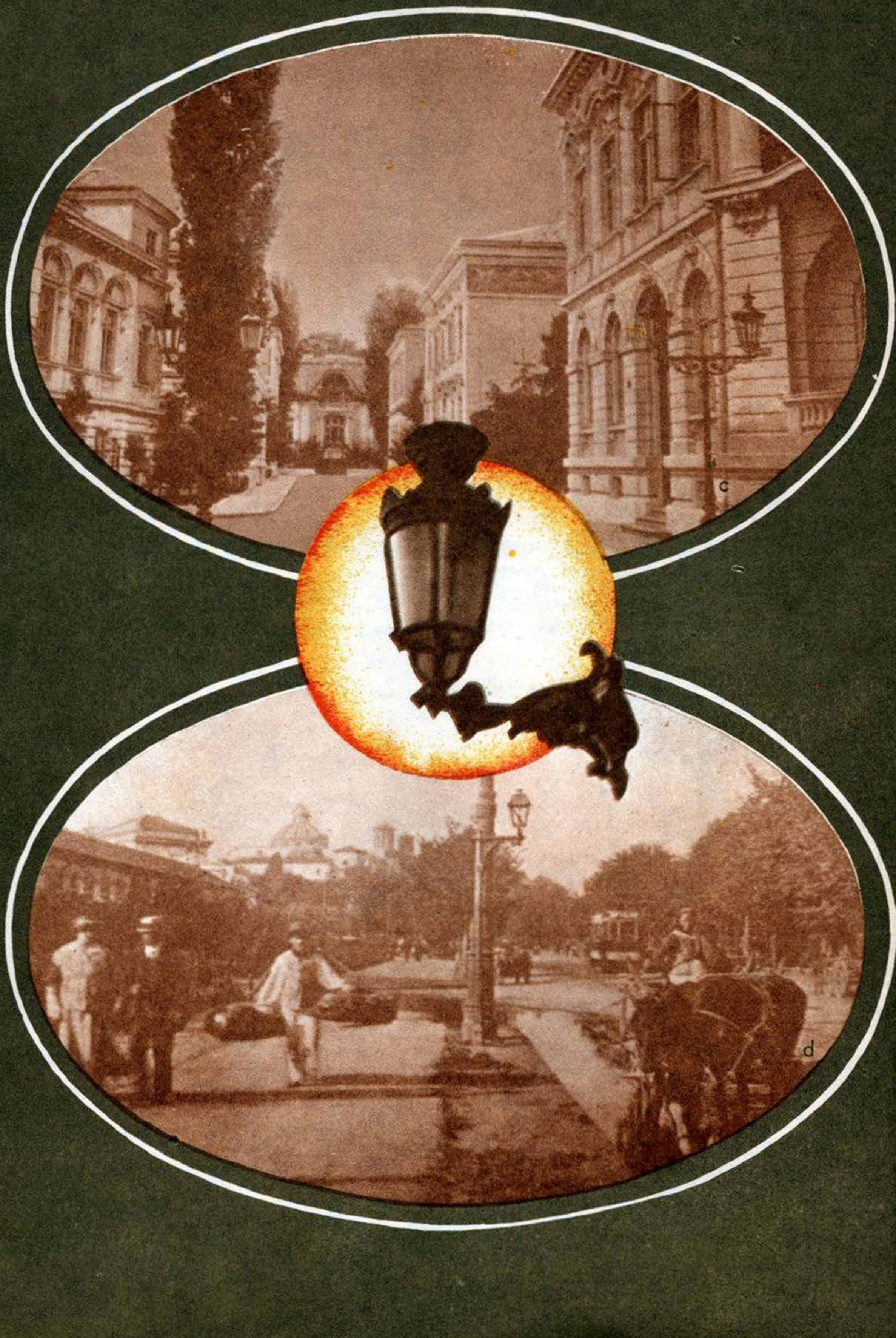

PRIMARIA
g
h

GIURGIU — „CEA MAI PUTERNICĂ CETATE DE PE DUNĂRE"

DAN CĂPĂŢÎNĂ,
Centrul de istorie şi teorie militară

Spre sfîrşitul primăverii anului 1445, o flotilă alcătuită din aproximativ 40 ambarcaţii încărcate cu luptători şi aflată sub comanda lui Mircea, fiul mai mare al lui Vlad Dracul, domnul Ţării Româneşti, la care se adăugau fainice nave burgunde, comandate de cavalerul Walerand de Wavrin şi galere ale papei Eugeniu IV, în fruntea cărora se găsea cardinalul Francesco Condolmieri, s-au oprit în dreptul oraşului Giurgiu, lîngă o mică insulă. Pe această insulă se înălţa o puternică cetate, construită de români, dar aflată atunci, ca şi alte fortificaţii de pe malul stîng al Dunării, sub stăpînirea otomanilor.

Garnizoana turcească din cetate primise, din vreme, ştiri despre apropierea celor trei flote. Fortificaţiile de la Silistra şi Turtucaia — aflate, de asemenea, sub stăpînirea otomanilor — avuseseră mult de suferit în urma atacului oştilor creştine. Ca atare, temerile comandantului cetăţii Giurgiu sporeau tot mai mult. Mai cu seamă că avea şi motive de ordin personal: el fusese acela care, în 1441, amăgindu-l cu promisiuni deşarte pe domnul Ţării Româneşti, Vlad Dracul, îl convinsese să meargă împreună cu el la Adrianopol, capitala de atunci a imperiului otoman. Acolo, sultanul Murad II poruncise întemniţarea voievodului român. În cele din urmă, Vlad Dracul reuşise să scape din captivitate şi să recapete tronul Ţării Româneşti.

În imagine: ruinele cetăţii Giurgiu; gravură de M. Bouquet.

Pentru a evita asediul, comandantul otoman al cetăţii (subaşa) s-a decis să lase înaintea atacatorilor şi să înceapă el lupta, în speranţa că va reuşi să ia inamicul prin surprindere. La comanda sa, porţile cetăţii s-au deschis şi otomanii au năvălit asupra armatei române şi a cruciaţilor, dar, după o luptă crîncenă, atacatorii au fost biruiţi, refugiindu-se între zidurile cetăţii. A început asediul pe care subaşa de Giurgiu dorise atît de mult să-l evite, apoi după un timp, asediatorii au răzbit în cetate, care a intrat astfel, din nou, în stăpînirea lui Vlad Dracul.

Cum ajunseseră corăbiile burgundo-papale tocmai pe cursul inferior al Dunării? În 1444, forţele creştine organizaseră — cum se ştie — o cruciadă împotriva otomanilor. În bătălia de la Varna însă ele suferiseră o catastrofală înfrîngere şi însuşi comandantul armatei cruciate, Vladislav II al Ungariei (1440-1444), care din 1443 devenise şi rege al Poloniei, căzuse în luptă. În rîndul armatelor europene se răspîndise însă ştirea falsă că regele ar fi fost luat prizonier de beii turci de pe Dunăre. În consecinţă, flota cruciată pătrunsese prin Bosfor în Marea Neagră, iar de aici pe Dunăre, în speranţa regăsirii lui Vladislav. La gurile fluviului, flota cruciată şi-a împletit acţiunile cu oştile lui Iancu de Hunedoara şi ale lui Vlad Dracul, care încercau să diminueze efectele înfrîngerii de la Varna prin recucerirea cetăţilor româneşti de la Dunăre.

Mărturiile cavalerului burgund...

Întors acasă după încheierea campaniei, Walerand de Wavrin a făcut o descriere a acesteia. Cu acest prilej, el a descris şi cetatea Giurgiu, lăsîndu-ne astfel cea dintîi prezentare a fortificaţiei: „Era o cetate foarte puternică, pătrată, cu patru laturi lungi de zid şi la colţul fiecărei laturi era cîte un turn foarte mare, la fel pătrat. Şi cel mai mic dintre aceste turnuri era mai mare şi mai puternic decît turnul Castelului Turcan [Turtucaia]".

Cetatea fusese construită cu grele strădanii — consemnează acelaşi cronicar — de Mircea cel Bătrîn, tatăl voievodului Vlad Dracul: „Nu se află nici o piatră în acea cetate [care] să nu fi costat pe tatăl său un bulgăre de sare". Cu alte cuvinte, construirea cetăţii fusese, în mare parte, realizată din veniturile obţinute în urma comercializării sării, bogăţie importantă, în acea vreme, a Ţării Româneşti.

Recuperarea fortificaţiei din mîinile turcilor prezenta o deosebită importanţă în lupta pentru menţinerea independenţei Ţării Româneşti. O mărturisea însuşi Vlad Dracul atunci cînd insista „să se stingă focul [garnizoana otomană fusese alungată prin incendierea cetăţii], pentru ca cetatea mea să nu fie arsă... [Ea] ar putea să facă cel mai mare rău tuturor creştinilor de pe aici dacă ar fi în mîinile turcilor... [Dar] dacă îmi pot redobîndi întreagă cetatea mea... atunci chiar şi femeile din Ţara Românească, cu furcile lor de tors, vor fi în stare să recucerească Grecia [un obiectiv primordial al cruciaţilor era alungarea otomanilor din Imperiul bizantin car , cu excepţia unui restrîns teritoriu în jurul Constantinopolului, fusese ocupat de turci]". Pentru Walerand de Wavrin, ca şi pentru Vlad Dracul era limpede aşadar că cetatea fusese construită de români şi că adevăraţii ei stăpînitori erau românii.

Din însemnările lui Walerand de Wavrin ştim deci că Giurgiu se înfăţişa ca o cetate pătrată, înălţată de Mircea cel Bătrîn (voievodul Ţării Româneşti între 1386 şi 1418); mai ştim însă şi că era „cea mai puternică cetate care se află pe Dunăre". Şi alte izvoare scrise ne îndreaptă spre această datare. Întîiul document care atestă existenţa oraşului şi, implicit, a cetăţii este din 23 septembrie 1402.

Într-un act anterior, redactat puţin înainte de anul 1396, *Codexul latin* cu nr. 7 239, păstrat în Biblioteca naţională din Paris, se menţionează — pentru această zonă „loco deserto" (loc pustiu) Adnotaţia *oco desert* nu înseamnă, neapărat, că regiunea nu fus se niciodată locuită. Ea poate să se refere şi la o eventuală distrugere suferită de oraş şi cetate cu prilejul campaniei împotriva Ţării Româneşti întreprinse de sultanul Baiazid I în 1394 şi încheiată — cum se ştie — cu strălucita izbîndă obţinută de Mircea cel Bătrîn la Rovine.

...şi răspunsurile arheologiei

Izvoarele scrise fiind destul de vagi în ceea ce priveşte începuturile cetăţii, rămîne ca cercetarea arheologică — desfăşurată de mai mulţi ani la Giurgiu — să dea răspuns la aceste probleme, cît şi la cele privind etapele de construcţie şi reconstrucţie a fortificaţiei (asediată, distrusă, reparată de mai multe ori în cursul existenţei sale). Pînă acum investigaţiile au condus la cunoaşterea a cinci faze de construire a cetăţii, corespunzător sec. XV-XVII. A fost cercetat, de asemenea, turnul din partea de sud-vest a fortificaţiei, constatîndu-se că era într-adevăr de formă pătrată, dar nu se afla în exteriorul cetăţii — cum consemna Wavrin — ci în interiorul acesteia.

Un alt turn — cel din partea de nord-vest — a fost construit în două etape, în ultima fază nemaiavînd forma pătrată, ci uşor ovală; zidurile sale erau foarte puternice, late de peste patru metri. Zidul de incintă a fost dezvelit pe toată lungimea laturii de vest (aproape 70 m). Era construit din blocuri de piatră făţuite la exterior, iar miezul (emplectonul) din piatră sfărîmată de carieră şi fragmente de cărămidă prinse într-un mortar hidrofug de cea mai bună calitate. Din loc în loc, zidul are lăcaşuri de tragere pentru artilerie. Acestea au fost realizate în sec. XVII, în ultima fază de reconstrucţie a cetăţii — operaţie înfăptuită de otomani, stăpîni la acea vreme ai cetăţii.

Interesant din punct de vedere arheologic este zidul construit în tehnica „casetelor."

Atît pe orizontală cît şi pe verticală, blocurile de piatră frumos făţuite sînt flancate de rînduri de cărămizi (refolosite de la vechile construcţii de epocă romană din preajma Giurgiului), unele avînd şi marca de olar. Zidul respectiv prezintă analogii cu construcţiile romane, fiind, pînă în acest stadiu al cercetării, cel mai vechi nivel arheologic. Modul de construcţie cu o tehnică intrată în tradiţia localnicilor — dar trădînd vechi legături cu lumea latino-bizantină — precum şi materialul folosit sînt dovezi concludente că întîii constructori ai cetăţii au fost, aşa cum o arată limpede şi izvoarele scrise (Walerand de Wavrin în primul rînd), opera românilor, stăpînitori dintotdeauna ai acestor meleaguri dunărene.

Apariţia apei de infiltraţie nu a permis — din păcate — ca cercetările arheologice să meargă pînă la atingerea solului viu, deci a primei etape de construcţie. Aceasta e o problemă care va trebui rezolvată în anii ce urmează. Vom şti atunci dacă cetatea datează de la cumpăna secolelor XIV şi XV, din timpul lui Mircea cel Bătrîn sau este mai veche, eventual din vremea primilor Basarabi.

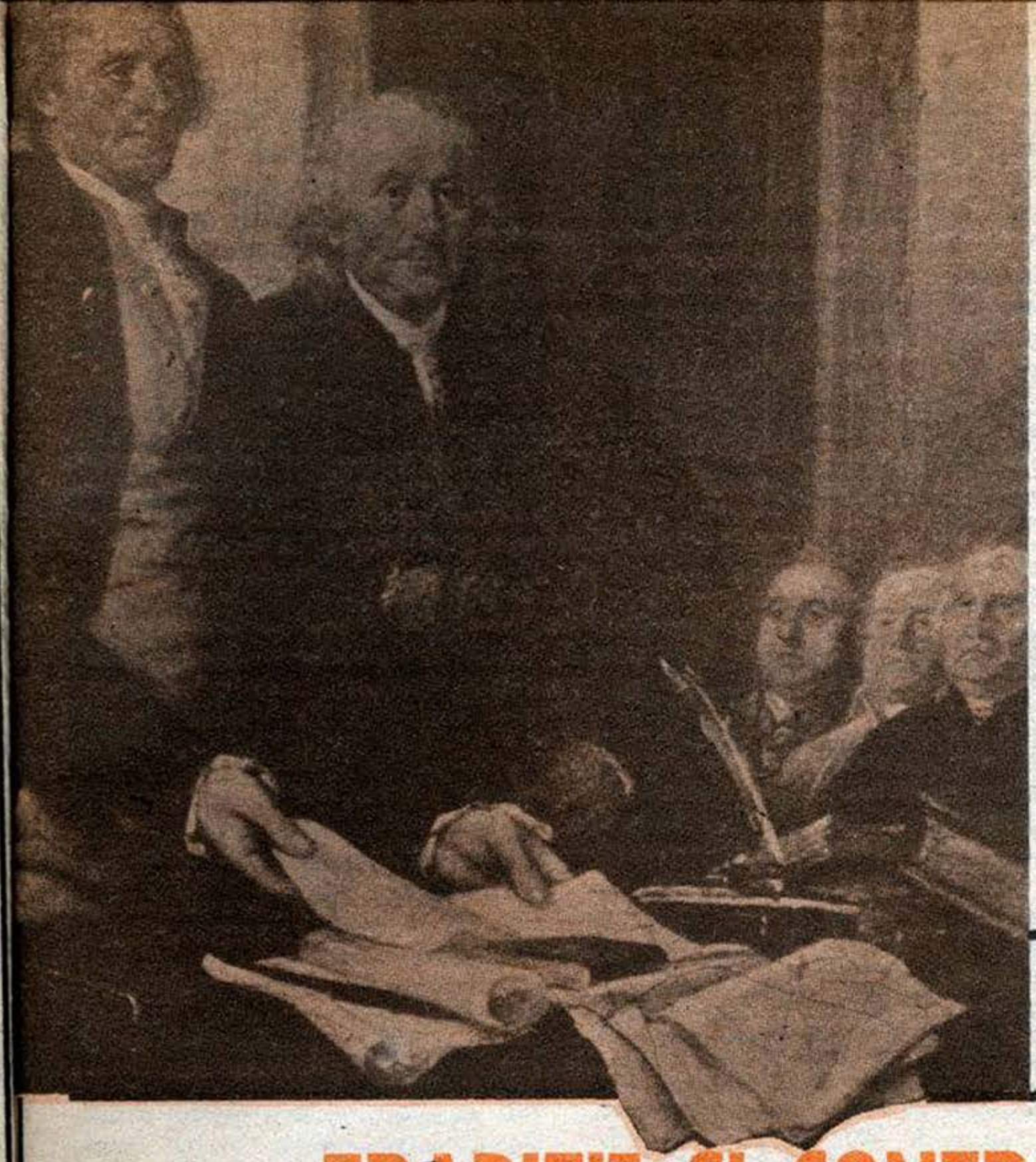

4 iulie 1776

TRADIŢIE ŞI CONTROVERSĂ

WILLIAM H. COHN

„1776, mai 15. Congresul cere înlocuirea autorităţii Coroanei engleze cu un guvern al coloniilor.

iunie 7. Richard Henry Lee, **delegat din Virginia, propune în Congres o rezoluţie pentru independenţă; Congresul numeşte un comitet din 5 persoane, pentru întocmirea Declaraţiei de independenţă; ea este redactată de Thomas Jefferson.**

iulie 4. **Se adoptă Declaraţia de independenţă"[1].**

Cu mici deosebiri, neesenţiale, de la sursă la sursă, aşa apar menţionate evenimentele petrecute în America de Nord, în anul 1776. Iată însă că William Cohn supune izvoarele unei noi critici, aducînd date inedite privitoare atît la data de 4 iulie, cît şi la sărbătorirea ei.

Din studiul istoricului american, profesor de istoria şi sociologia culturii la Universitatea Carnegie-Mellon, din Pittsburgh, am selecţionat, în paginile ce urmează, cîteva fragmente. Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei Magazin istoric.

A.M.Ş.

Adoptare şi ratificare

Ziua de 4 iulie constituie, de peste două secole, obiectul unor controverse aprinse în istoriografia americană. 4 iulie semnifică aniversarea Declaraţiei de independenţă[2] (cu toate că, de fapt, aceasta datează din 2 iulie 1776). John Adams, devenit ulterior al doilea preşedinte al Statelor Unite, scria, la 3 iulie 1776, soţiei sale Abigail, că rezoluţia în favoarea independenţei fusese adoptată în ajun. El adăuga:

„Ziua de 2 iulie 1776 va fi momentul cel mai memorabil din istoria Americii. Cred că generaţiile viitoare vor face din ea o mare sărbătoare... Această zi va trebui să fie aniversată cu toată pompa şi fastul necesare. Aş dori să fie organizate parade, spectacole, jocuri şi competiţii sportive, să se tragă focuri

[1] *Istoria lumii în date*, ed. a II-a, p. 207; vezi şi *Magazin istoric*, nr. 1-6/1976.

[2] *Magazin istoric*, nr. 7/1971.

de armă, să bată toate clopotele şi, de la un capăt la altul al continentului, să se facă focuri de tabără şi jocuri de artificii, începînd de astăzi şi la fel în anii ce vor urma".

John Adams scria această scrisoare în urma adoptării la 2 iulie de către Congresul continental a rezoluţiei propuse de Richard Henry Lee, încă la 7 iunie. Acest document afirma printre altele că, în fapt, Coloniile Unite erau state libere şi independente şi că se puteau considera dezlegate de orice supunere faţă de Coroana britanică. Dezbaterile privind celebra rezoluţie, astăzi cunoscută sub numele de Declaraţia de independenţă, au avut loc între 2 şi 4 iulie, ratificarea ei, la 4 iulie 1776, constituind, de fapt, o a doua Declaraţie de independenţă ame icană.

Textul, redactat de o comisie prezidată de Thomas Jefferson şi intitulat *Declaraţia unanimă a treisprezece State-Unite ale Americii*, a fost citit pentru prima oară locuitorilor din Philadelphia, la 8 iulie 1776, cu prilejul unei mari adunări populare organizată în Piaţa Independenţei. Cotidianul *Gazette* comenta ceremonia în termeni destul de rezervaţi:

„Philadelphia, 8 iulie 1776. Astăzi, Declaraţia de independenţă a Statelor Unite ale Americii a fost citită în faţa unui numeros auditoriu din oraş şi district. Ea a fost primită cu aplauze călduroase şi cu o profundă satisfacţie. În cursul serii, stema fostului nostru rege a fost transportată de la Primărie în faţa sediului guvernului; acolo i s-a dat foc în aclamaţiile mulţimii".

Celebrul document a fost semnat însă abia la 2 august. Mitul lui 4 iulie, ca zi a ratificării lui, s-a perpetuat de-a lungul timpului nu numai datorită unei scăpări de memorie, ci şi printr-o falsificare deliberată a adevărului istoric. Tot astfel legenda care spune că la sfîrşitul ceremoniei din Philadelphia au răsunat „Clopotele libertăţii" este o pură invenţie, născocită de către un ziarist şmecher, George Lippard, în 1847. Dar dacă dangătul clopotelor nu a fost auzit în 1776, începînd din 1847[1] el a fost definitiv asociat celebrării Zilei Independenţei în oraşul Philadelphia.

O zi sau două după adoptarea solemnă a Declaraţiei din 4 iulie, preşedintele Congresului, John Hancock, a decis ca exemplare-copii după aceasta să fie trimise în fiecare colonie spre a fi aduse, oficial, la cunoştinţa cetăţenilor. Iată ce spunea el în scrisoarea care însoţea documentul:

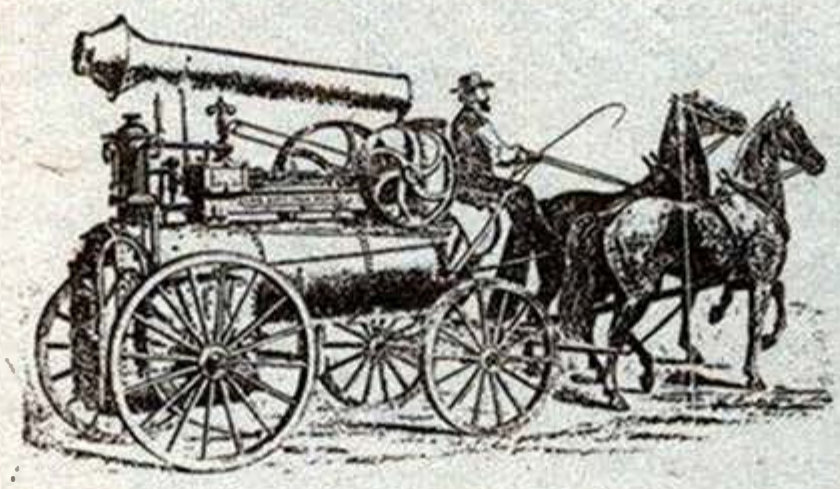

Expoziţia industriei, organizată cu prilejul centenarului S.U.A., a prezentat şi ultimele realizări ale tehnicii vremii (reproduse după Pictorial Album of American Industry, apărut chiar în anul 1876): maşină agricolă (6-12 CP), maşină de cusut, ceas de masă, vagon de tramvai, berlină)

În p. 35: *iulie 1776. Se dă citire Declaraţiei de independenţă, redactată de Thomas Jefferson*

„Conform instrucţiunilor date de Congres, am onoarea să vă înaintez alăturat o copie după *Declaraţia de independenţă*, spre a fi proclamată în colonia dv. după cum veţi crede de cuviinţă. Date fiind importantele consecinţe pe care le va avea pentru statele americane această declaraţie, care conţine însăşi principiile viitoarei guvernării, este important să adoptaţi procedura cea mai potrivită, astfel încît tot poporul să fie informat".

Declaraţia a fost primită pretutindeni cu entuziasm; în numeroase colonii, resentimentele împotriva Imperiului britanic s-au manifestat prin cuvîntări contra Maiestăţii Sale ţinute în cîrciumile din toate coloniile, pînă la distrugerea, în public, a blazoanelor şi portretelo regelui George III.

Dacă John Adams s-a înşelat asupra datei cînd urma să fie comemorată Ziua Independenţei în America, previziunile sale în ceea ce priveşte modalitatea de celebrare a aniversării aveau să se dovedească exacte încă din primii ani, deşi faimoasa scrisoare către soţia sa a fost publicată abia în 1792. Ceremonia organizată la Worcester, în apropiere de Boston, în Massachussetts, este reprezentativă pentru stilul pe care l-au adoptat, spontan, majoritatea comunităţilor americane. Citãm dintr-o relatare, datată 22 iulie 1776, privind desfăşurarea evenimentului în oraşul respectiv:

„Lunea trecută, un grup de patrioţi, împinşi de dragoste faţă de ţara lor, ca să arate că aprobau întru totul măsurile luate de către marele sfat al Americii, s-au adunat lîngă Stîlpul libertăţii. Aici, după ce au ridicat steaguri în culorile celor treisprezece colonii confederate ale Americii, au pus să se sune clopotele şi să se bată tobele. După care, Declaraţia de independenţă a Statelor Unite a fost citită în faţa unei importante asistenţe, compusă din cei mai respectabili cetăţeni, care şi-au manifestat aprobarea prin urale repetate, salve de flinte şi lovituri de tun, focuri de tabără şi tot felul de demonstraţii de bucurie".

Cu toate festivităţile pe care le-a prilejuit adoptarea oficială a documentului, în prima lună, abia după trecerea unui răstimp a căpătat 4 iulie caracterul unei mari sărbători naţionale. Lectura Declaraţiei avea să devină un element esenţial al celebrării. Timp de mai mulţi ani însă accentul a fost pus pe ceremoniile religioase, care se distingeau mai curînd prin citirea versetelor din Biblie decît a textului Declaraţiei.

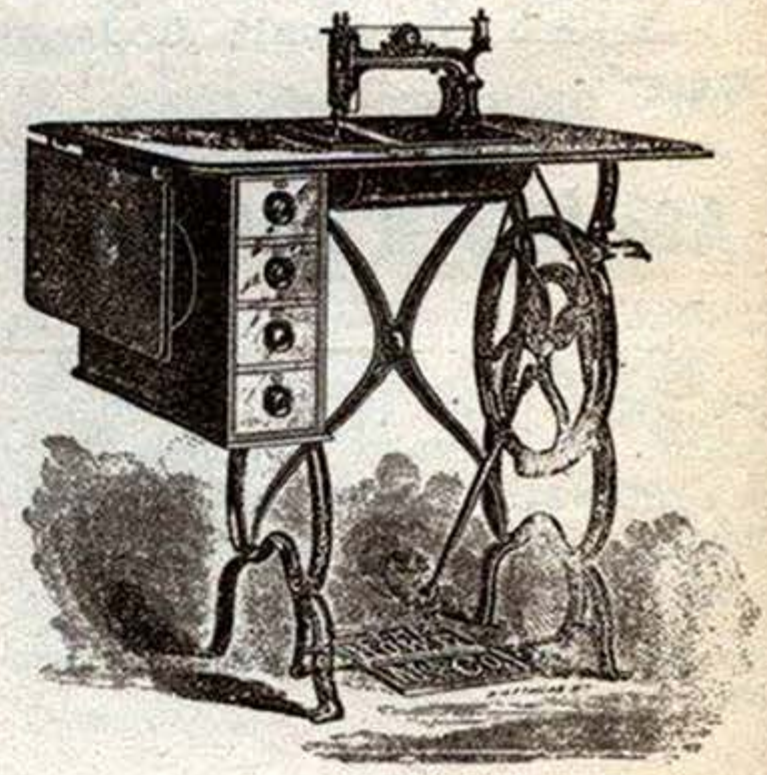

[1] *Magazin istoric*, nr. 11/1972.

Centenarul

A douăzeci și cincea aniversare a Declarației de independență (1801) reflecta climatul de rivalitate politică dintre cele două partide de atunci — federalist și republican. Partidul aflat la putere imprima un anumit caracter sărbătorii. Pînă la alegerea lui Thomas Jefferson, în 1801, federaliștii au dat tonul în regiunile din est, unde celebrările aveau o nuanță aristocratică și religioasă. În schimb, sub republicani ele deveneau mai populare. În timp ce federaliștii mergeau la biserică și ascultau predici, republicanii organizau ceremonii în cursul cărora lectura Declarației de independență ocupa un loc important.

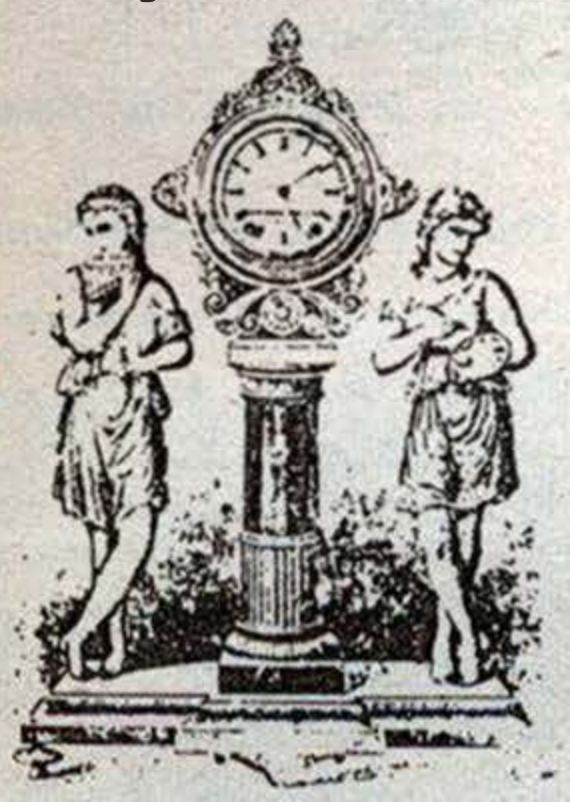

Aceste celebrări cu o puternică tentă politică s-au menținut și după războiul din 1812-1814, dintre Anglia și S.U.A. În Boston, federaliștii și republicanii au continuat să sărbătorească separat 4 iulie, fiecare grup excluzîndu-l pe celălalt. Dar în anul semicentenarului, 1826, atitudinea adoptată față de 4 iulie s-a schimbat, în parte din cauza importanței sporite acordate cifrei rotunde — 50 ani — dar, mai ales, din cauza morții simultane a foștilor președinți John Adams și Thomas Jefferson.

Preparativele Jubileului, care trebuia să aibă loc în Capitală, s-au desfășurat într-un climat de bună dispoziție generală. Comitetul de organizare a sugerat primarului să invite pe toți supraviețuitorii din rîndul semnatarilor Declarației de independență și al președinților. Nici unul nu a putut să asiste, dar toți au trimis scrisori în care își exprimau regretele și făceau urări pentru reușita serbării. La 4 iulie, Declarația de independență a fost citită în Camera Reprezentanților și au

avut loc, ca întotdeauna după discurs, parade, muzică și, în cursul serii, numeroase recepții și focuri de artificii. În următoarele zile, s-a aflat, mai întîi la Washington, apoi și în restul țării, despre moartea lui Adams și Jefferson. Acești părinți fondatori nu numai că muriseră în aceeași zi, dar acea zi s-a întîmplat să fie 4 iulie 1826, a cincizecea aniversare a nașterii națiunii!

S-a hotărît ca divergențele dintre cei doi foști președinți federalistul Adams și republicanul Jefferson, să fie trecute cu vederea, subliniindu-se, în schimb, eforturile depuse de amîndoi pentru edificarea națiunii. Moartea lor, chiar în ziua aniversării, i-a determinat pe americani să facă din sărbătoarea lor națională o sărbătoare de justificare: trebuiau celebrate motivele ce dictaseră întemeierea și reafirmate scopurile existenței naționale.

În cursul următoarei jumătăți de secol, a fost pus la punct un scenariu unic pentru sărbătorirea lui 4 iulie; ceremoniile se desfășurau după o ordine care nu se deosebea prea mult de aceea a unui serviciu religios protestant. După o introducere muzicală, executată de o orchestră, venea o rugăciune; se cînta apoi o odă înălțătoare, înainte de a fi citită Declarația de independență; era cîntată apoi o altă odă, urmată de discursuri care durau o oră sau două, solemnitatea terminîndu-se printr-o binecuvîntare. În continuare, după-amiaza, aveau loc o paradă și un picnic, iar noaptea focuri de artificii puneau capăt festivităților.

Pregătirile pentru anul centenarului — 1876 — au început cu mult timp înainte, americanii celebrîndu-l ca pe „un fel de nesfîrșit 4 iulie" și transformîndu-l într-un adevărat lanț de serbări naționale, care au durat timp de peste un an. Magnifica expoziție de la Philadelphia a marcat punctul culminant. Ea a permis sutelor de mii de americani să-și dea seama de progresele realizate de propria lor națiune într-un secol de existență. Progresul era dealtfel tema expoziției, deoarece se vedea în el condiția unei ere de dezvoltare industrială și tehnologică.

În cursul secolului precedent, deși scenariul rămăsese, în linii mari, același — parade, rugăciuni, discursuri patriotice, muzică etc. — ziua de 4 iulie servea tot mai mult drept pretext pentru distracții și focuri de artificii din ce în ce mai spectaculoase și periculoase. Pînă și tradiționalul discurs își pierduse caracterul lui sacrosanct. Spre mijlocul sec. XIX, unele cercuri au început să critice discursurile pompieristice și emfatice. După spusele unor observatori demni de crezare, 4 iulie degenera, americanii uitînd adevărata semnificație a aniversării independenței. În 1857, un ziarist, alarmat de „vacarmul infernal", se întreba dacă sărbătoarea națională va putea să fie celebrată în continuare.

Spre sfîrșitul sec. XIX, retorica bombastică a oratorilor era ridiculizată atît de umoriști cît și de patrioți; oamenii erau revoltați de elocința mărginită și plină de îngîmfare a

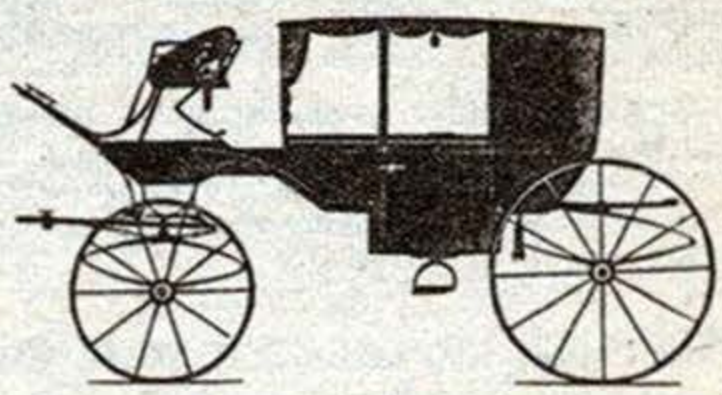

apărătorilor imperialismului american. În plus, toată lumea condamna periculoasele focuri de artificii care făceau din ce în ce mai multe victime; numărul celor răniți sau uciși cu ocazia sărbătoririlor lui 4 iulie a crescut într-un mod atît de alarmant la începutul sec. XX, încît cotidianul *Chicago Tribune* a lansat o campanie de presă în favoarea unei reveniri la moravuri mai calme. În fiecare an, perspectiva sărbătoririi — zgomot, îmbulzeală,

(Continuare în p. 45)

Cîștigătorii concursului

1921-1981: GLORIOASA ANIVERSARE A PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

Concursul Magazin istoric, consacrat glorioasei aniversări a Partidului Comunist Român, s-a încheiat. Au participat 12 633 concurenți, oameni ai muncii de diferite vîrste, profesiuni și naționalități, care și-au exprimat, și pe această cale, interesul și dragostea pentru istoria patriei și a eroicului Partid Comunist Român.

Trimițîndu-ne răspunsurile la întrebări, mulți dintre ei au ținut să ne împărtășească și sentimentele și gîndurile lor, să adreseze propuneri și sugestii pentru viitoarele ediții ale concursului. Printre aceștia se află Gheorghe Silviu Hădărean (lăcătuș, Teiuș, jud. Alba), Bică Marin (inginer electronist, București), Andrei Constantin (profesor, Bacău), Constantin Dobîrceanu (student, anul III, Facultatea de istorie-filozofie, Iași), Balogh Atila (strungar, I.U.C., Făgăraș, jud. Brașov), Elena Damian (elevă, Liceul sanitar Galați), Petre Dacef (electromecanic-miner, Mahmudia, jud. Tulcea), Armin Schein (chimist, București), Novac Bernat (muncitor, Oțelul Roșu, jud. Caraș Severin).

Între participanții la concurs se află și cititori din străinătate. Iată cîteva rînduri din scrisoarea lui Metodiev Rumen, student din R.P. Bulgaria: „Urmez Facultatea de construcții din cadrul Institutului politehnic «Gh. Asachi» din Iași. Istoria a fost, este și va fi cea mai mare pasiune a mea. Am foarte multe numere din revista dv. începînd din acest an sînt abonat. În fiecare număr din Magazin istoric găsesc articole ce prezintă mare interes pentru mine, atît din istoria României cît și din istoria universală. Particip pentru prima dată la concursurile revistei. Bineînțeles, nu prem ie au fost cele care m-au îndemnat la aceasta. Am fost fericit că am trăit satisfacția de a răspunde [cu exactitate — n.r.] la toate întrebările. Căutînd aceste răspunsuri, s-au lărgit cunoștințele mele despre istoria și luptele eroicului Partid Comunist Român".

Din cei 12 633 concurenți, 3 202 au dat răspunsuri exacte la toate întrebările (precizăm că la întrebarea a doua din seria a doua a fost socotită bună orice variantă de răspuns). Ca și la toate edițiile precedente, desemnarea cîștigătorilor s-a făcut prin tragere la sorți. Înainte de a prezenta numele cîștigătorilor, facem următoarele precizări:

— Premiile în obiecte vor fi ridicate de la sediul redacției, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter, începînd cu data de 15 august a.c. (luni - vineri, orele 15-17, sîmbăta: 9-13).

— Cîștigătorii din provincie care nu se pot deplasa la București sînt rugați să ne ceară formularul tip pentru a delega o altă persoană care să ridice premiul.

— Abonamentele la Magazin istoric pe un an și, respectiv, 6 luni vor fi făcute începînd cu luna ianuarie 1982.

Și acum, iată-i pe cîștigătorii concursului 1921 - 1981: Glorioasa aniversare a Partidului Comunist Român, cărora le adresăm, ca și tuturor participanților, călduroasele noastre felicitări și urări de noi succese în activitatea ce o desfășoară.

PREMIUL I, un televizor Olt

Toma Elena — București

PREMIUL II, 3 casetofoane Star

1. Vasile Gh. Truța — com. Bilbor, jud. Harghita
2. Emilia Lucan — Alexandria
3. Elena Daniela Irimia — Iași

PREMIUL III, 2 radioreceptoare Gloria 2

1. Ilie Lucian Oltenaș — com. Stupini, jud. Bistrița-Năsăud
2. Brener Mundi — București

PREMIUL IV, 2 radioreceptoare Madrigal

1. Vasile Anișoara — com. Dragodana, jud. Dîmbovița
2. Rudolf Rekkert — Codlea, jud. Brașov

PREMIUL V, 5 aparate foto Orizont amator D

1. Dan Crișan — Boboc, jud. Buzău
2. Anghel Dorcescu — București
3. Mirela Cosocaru — Constanța
4. Marioara Garcea — Brașov
5. Maria Popescu — Curtea de Argeș

PREMIUL VI, 6 aparate foto Orizont amator

1. Mircea Constantin Șerbu — Ploiești
2. Narcis Cioican — București
3. Nicolae Tomoiagă Crișan — Cluj-Napoca
4. Sabin Iliescu — Craiova
5. Camil I. Popescu — Craiova
6. Ioan Lungu — Focșani

PREMIUL VII, 5 stilouri Pelikan

1. Aurel Stănculescu — București
2. Marcel Barbu — București
3. Alexe Bunduchi — Cluj-Napoca
4. Ionel Gafu — Tîrgoviște
5. Emilia Dorneanu — sat Prisacani, com. Flămînzi, jud. Botoșani

PREMIUL VIII, 5 aparate foto Smena Symbol

1. Gheorghe Gh. Dumitriu — Pucioasa-Șerbănești, jud. Dîmbovița
2. Vasile I. Moraru — sat Motoc, com. Pincești, jud. Bacău
3. Petre Prunescu — Constanța
4. Horovitz Ossi — Cluj-Napoca
5. Maria Răzvan — Olănești, jud. Vîlcea

PREMIUL IX, 15 aparate foto Smena 8 M

1. Petru Marius Ana — Ploiești
2. Gavril Marian Sopon — Cluj-Napoca
3. Anica Brebeanu — com. Reviga, jud. Ialomița
4. Smărăndița Zamosteanu — Suceava
5. Nina Mutu — Alexandria
6. Tatiana Toma — Brăila
7. Ion Al. Popescu — Olănești Băi, jud. Vîlcea
8. Teodor Morariu — Gherla
9. Ioan Manolache — com. Dobrotești, jud. Teleorman
10. Elena Ipate — sat. Ioneasa, com. Vadu Moldovei, jud. Suceava
11. Mihaela Böhm — București
12. Constantin Hîncu — București
13. Mihai Rădulescu — Brăila
14. Ioan Vlad — Piatra Neamț
15. Emanoil Matei — com. Dragodana, jud. Dîmbovița

PREMIUL X, 3 albume istorice

1. Victor Iacob — Botoșani
2. Dinu Mihăileanu — București
3. Mihalache Bultă — Timișoara

PREMIUL XI, 10 truse stilou Sirius

1. Vasile C. Saghin — București
2. Ioan Mintici — com. Vîrfu Cîmpului, jud. Botoșani
3. Călin Potra — Cluj-Napoca
4. Florin Ion Deacu — sat. Traian, com. Cerna, jud. Tulcea
5. Jiva Marincov — Timișoara
6. Gheorghe Popa — Petrila-Lonea, jud. Hunedoara
7. Victor V. Oancea — Tîrgoviște
8. Stan N. Călanu — Pitești
9. Gabriela Șimon — Alba Iulia
10. Viorel Sofian — Baia Mare

(Continuare în p. 63)

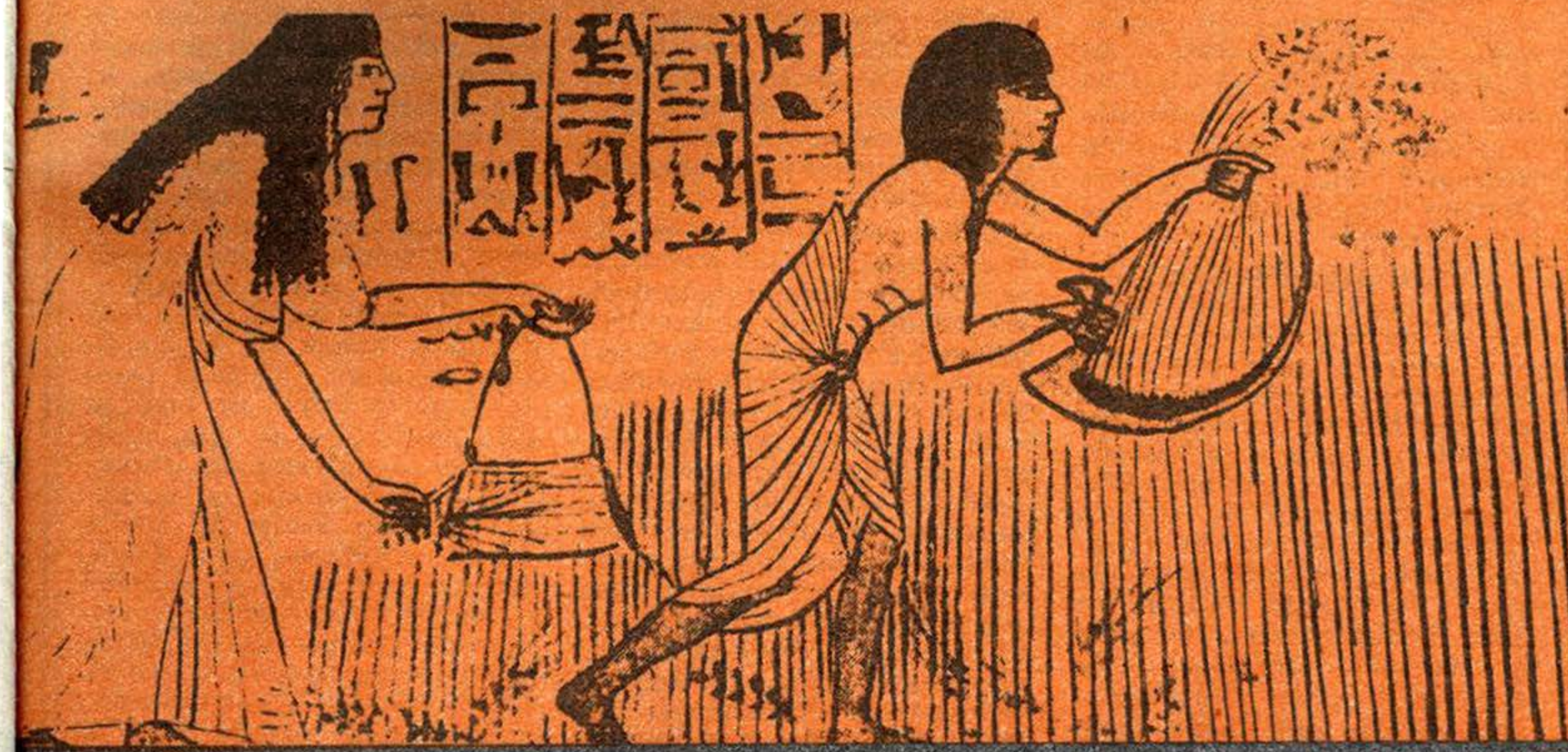

DRUMUL GRÎULUI

VALERIU BUDURU

Unde, în care loc al pămîntului au fost semănate primele boabe de grîu? O întrebare la care este greu de dat un răspuns cert.

O vreme s-a crezut că începuturile cultivării grîului s-ar fi aflat în Mesopotamia, pe cîmpiile dintre Tigru și Eufrat, de unde s-ar fi răspîndit în restul lumii. Apoi au ieșit la iveală dovezi care atestă că hotarele acestor începuturi sînt mult mai largi.

Apărut într-o zonă sau alta, într-un singur loc sau în mai multe locuri deodată, cert este că grîul a cucerit pas cu pas spațiile imense, întinzîndu-și stăpînirea pe aproape întreg pămîntul și înscriind în istorie — îndeosebi în ultimul mileniu — una din cele mai ample traiectorii. A ajuns planta cea mai importantă, atît prin numărul cultivatorilor cît și prin întinderea ariei sale, prin răspîndirea în regiuni cu climă, cu soluri și reliefuri foarte diverse și cu moduri de exploatare extrem de deosebite. A pătruns pe suprafețe atît de întinse și în zone atît de diferite, în ambele emisfere ale globului, încît nu există lună a anului în care undeva, în lume, să nu se semene sau să nu se recolteze grîu. Avînd drept ghid lucrarea istoricului francez Fernand Braudel Les structures du quotidien: le possible et l'impossible[1], ca și alte surse documentare, să urmărim această impresionantă traiectorie.

In imagine: egipteni la secerișul grîului.

[1] *Magazin istoric*, nr. 3-6/1981.

Europa, Asia, Africa

Numeroase mărturii atestă că grîul este cultivat în sud-estul Asiei, în Africa de Nord şi într-o mare parte a Europei din timpuri imemoriale. Pe continentul nostru, urme ale acestei plante au fost găsite în localităţi datînd din neolitic. Dar începuturile cultivării ei ar putea fi — cum susţine istoricul francez Maurice Baumont[1] — şi mai îndepărtate.

Printre popoarele antice care au cunoscut cultura grîului se numără egiptenii — pe care încă în anul 500 î.e.n. istoricul şi geograful grec Hecateu din Milet îi numea „acest popor mîncător de pîine", evreii, grecii şi romanii. Preţioase informaţii în această privinţă găsim încă în legendele biblice ca şi în mitologia greacă şi latină, cărora li s-au adăugat izvoarele scrise şi vestigiile arheologice. Pe egipteni îi putem vedea strîngînd recolta sau făcînd pîine în desenele ce împodobesc pereţii unor piramide.

Pe pămîntul României, cultura grîului are, de asemenea, o tradiţie de multe milenii, dovezilor existente — unelte agricole, vase de ceramică din perioada neolitică, în interiorul cărora s-au găsit boabe de cereale carbonizate, — adăugîndu-li-se în ultima vreme noi şi relevatoare mărturii. Nu de mult, un grup de cercetători de la Institutul de arheologie din Bucureşti, reconstituind vegetaţia care acoperea teritoriul aşezării Icoana din zona Porţilor de Fier, o aşezare ce datează din anul 6315 î.e.n., a pus în evidenţă şi o graminee din familia cerealelor, un fel de strămoş al grîului de astăzi. Printre dovezile recente care atestă vechimea cultivării grîului în România se înscrie, de asemenea, descoperirea, în altă parte a ţării, în judeţul Iaşi, în straturile aşezării de la Glavăneştii Vechi, ca şi în alte locuri, a unui ciob de la un vas ce a aparţinut culturii Criş — veche cultură neolitică ce datează aproximativ din anul 5000 î.e.n. — pe care se vede limpede amprenta unei seminţe ce provine tot de la o specie din grupa cerealelor. Sămînţa căreia îi aparţine urma amintită a fost, desigur, încorporată în pasta din care a fost făcut obiectul respectiv şi, ulterior, în timpul arderii vasului s-a carbonizat, lăsîndu-şi forma în ceramică şi devenind în acest fel o probă deosebit de semnificativă pentru cunoaşterea începuturilor agriculturii pe teritoriul ţării noastre.

Cultura grîului a ocupat — cum se ştie — un loc de frunte în preocupările geto-dacilor, bogăţia lanurilor lor fiind remarcată de numeroşi autori antici, începînd cu Herodot. Să amintim, de exemplu, ce nota Arrian în relatarea despre expediţia întreprinsă în anul 335 î.e.n. de oştile lui Alexandru cel Mare împotriva geţilor: „În cursul nopţii, merseră prin locuri unde holdele de grîu erau îmbelşugate... Cu ivirea zorilor, Alexandru porni prin holde. El porunci pedestraşilor să înainteze, culcînd grîul cu lăncile înclinate". Grecii cunoşteau însă şi mai bine grîul Daciei din intensele schimburi comerciale. „Ştiţi, fără îndoială, arăta marele orator atenian Demostene (sec. IV î.e.n.), că noi folosim grîu importat mai mult decît toţi oamenii. Cantitatea de grîu adusă din Pont este mai mare decît tot ceea ce ne vine din celelalte porturi comerciale... pentru că acest ţinut [este vorba de întreaga regiune din jurul Mării Negre] produce cea mai mare cantitate de grîu"[2].

În evul mediu, îndeosebi din veacurile XIV-XV, culturile de grîu capătă o pondere tot mai mare în agricultura românească. Călătorii care străbat ţările noastre, ca şi numeroase documente din veacurile amintite vorbesc despre holdele de grîne ce acoperă cîmpiile româneşti. Deseori, domnitorii fac danii de grîu unor mănăstiri. Voievodul Ţării Româneşti Dan I, de exemplu, apoi Mircea cel Bătrîn fac numeroase danii de acest fel mănăstirilor Tismana, Vodiţa şi Cozia.

Dealtfel, începînd din sec. XV, grîul ocupă o suprafaţă din ce în ce mai reprezentativă în cele mai multe ţări ale Europei. Extinderea sa, ca şi a altor cereale panificabile, este strîns legată de creşterile demografice. Cît timp Europa este un continent cu o populaţie rară şi, în acelaşi timp, cu vaste terenuri pe care le cutreieră cirezile de animale pentru a-şi căuta hrana, în alimentaţia oamenilor predomină carnea. Dar acest privilegiu diminuează pe măsura sporirii populaţiei, cel puţin pînă la mijlocul veacului XIX, cînd creşterea animalelor este aşezată pe baze ştiinţifice. Faptul este explicabil dacă avem în vedere că, în condiţiile de atunci, cultura plantelor putea hrăni, de bine de rău, de 10-20 ori mai mulţi oameni la unitatea de suprafaţă în comparaţie cu creşterea vitelor. Timp de multe secole, trinitatea grîu, făină, pîine — cum spune F. Braudel — umple deci istoria continentului nostru. Ea constituie preocuparea majoră a oraşelor, a statelor, a negustorilor, a oamenilor pentru care a trăi înseamnă „a muşca fiecare din pîinea sa". Se cultivă grîu în statele din sudul continentului, în cele din vest şi est şi tot mai mult şi în cele din nord.

Dar grîul nu este legat numai de Europa. Cu mult înainte de secolul XV, pe cîmpiile Chinei de Nord, el se învecinează cu meiul şi sorgul. Este „plantat în găuri" şi nu este secerat, ci smuls cu ajutorul unei săpăligi. De aici e transportat pînă în capitala Chinei, pe Yun Leang Ho, „rîul purtător de grîne".

Pe suprafeţe mici, grîul se cultivă şi în China meridională, unde ţăranul reuşeşte să obţină o recoltă din această cereală între două recolte de orez. Pentru producătorii chinezi, grîul este însă o plantă suplimentară. Din el se obţine fidea, se prepară prăjituri cu untură topită sau, uneori, un fel de pîine coaptă la aburi, deasupra unui ceaun şi amestecată cu ceapă tocată mărunt, dar nu pîine în adevăratul înţeles al cuvîntului.

În mod episodic, culturi de grîu pot fi văzute şi în Japonia. Dar un grîu excelent

---

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 12/1969, 5, 7/1975, 8/1977; 2/1980.

se produce pe cîmpiile uscate ale Indusului și Gangelui de Sus, de unde este trimis în diferite zone ale Indiei, practicîndu-se un intens schimb între orez și grîu. În Iran, se seamănă, de asemenea, grîu, din care se face o pîine fără drojdie, vîndută la prețuri scăzute, deși este produsul unei munci deosebit de grele. În jurul Ispahanului, de exemplu, terenurile pe care se cultivă această plantă sînt atît de tari, încît este nevoie de patru sau șase boi pentru a fi arate.

În Africa, grîul continuă să fie prezent în Etiopia și, îndeosebi, în Egipt, de-a lungul văii Nilului. Aici se cultivă iarna, cînd clima este neprielnică plantelor tropicale, dar potrivită pentru cereale, pe terenul zvîntat după retragerea apelor revărsate în perioada de vară.

Pornind din Europa, grîul traversează Atlanticul, cucerind spații tot mai întinse pe continentul american. Încet, dar sigur, el se stabilește în decursul sec. XVII și XVIII pe cîmpiile din Chile și Mexic, înaintează în America de Nord, unde cunoaște succese dintre cele mai spectaculoase. Corăbii încărcate la Boston cu grîu și făină ajung în Antilele producătoare de zahăr, apoi pînă în Europa. Începînd din 1739, nave americane debarcă grîu și făină la Marsilia. În secolul XIX, grîul triumfă în Africa australă, dar mai ales în nordul și sudul Americii, pe marile cîmpii ale Statelor Unite, în preriile Canadei, în Argentina, se extinde rapid în Australia, care devin mari grînare ale lumii.

Alternativă — meiul

În 1305, în nordul Italiei, la Bologna, se consideră că este foarte înțelept ca un oraș să se aprovizioneze cu cereale din satele situate în apropierea sa. Se evită astfel transporturile costisitoare, pierderile pricinuite de deprecierile inerente drumurilor lungi și, bineînțeles, dependența de factori externi. În Franța, pînă la revoluția din 1789, exista chiar obligația pentru țărani de a-și vinde grîul în orașele apropiate. Dar acest comerț local nu poate funcționa fără poticneli. Orice recoltă proastă pe terenurile apropiate obligă orașele să facă apel la zonele privilegiate. Mari cantități de grîu circulă astfel din zonele cu recolte bune spre ținuturile dezavantajate, atît între diferitele localități din interiorul statelor și continentelor, cît și între continente. Încă înainte de veacul XIV, Italia, de exemplu, aduce, în perioade de criză, grîu din Imperiul bizantin și apoi din cel otoman. Este de remarcat că o parte din grîul cu care otomanii fac comerț este provenit din țările române. În cartea menționată, Fernand Braudel remarcă faptul că în veacul XVI bogata și mica Moldovă trimite în fiecare an la Istanbul „fie că anul este bun sau rău, 350 000 hl de grîu".

În decursul timpului, grîul este, dealtfel, un articol important în legăturile comerciale ale țărilor române, deși obligațiile către Poarta Otomană, în cadrul cărora grînele dețin un loc important, și — ulterior — monopolul turcesc asupra comerțului exterior românesc, stingheresc aceste legături. În documente domnești de la începutul veacului XVI, grîul este menționat printre produsele ce se exportă, alături de vite, sare și vin. Mai înainte, un cronicar burgund notează că flota venită pe Dunăre împotriva turcilor, în 1445, se aprovizionează cu grîu din Țara Românească. El relevă că aici grîul este păstrat în gropi speciale.

De pe urma comerțului cu grîu profită marile firme comerciale. Firma portugheză Ximénès, de exemplu, care, în timpul unei mari crize alimentare ce bîntuie în zona mediteraneană în 1590, finanțează transportul de grîu din nord în zonele calamitate, realizează cîștiguri de 300-400 la sută.

În momentele de criză, grîul se plătește deosebit de scump. În 1227, de pildă, Veneția cumpără grîu contra lingouri de aur. În sec. XVI și XVII, Sevilla și Lisabona plătesc grîul venit din Bretania în argint și aur roșu de Portugalia, metale considerate atît de valoroase încît, potrivit legilor în vigoare atunci, nu pot fi folosite în nici o altă tranzacție comercială. În 1795, cînd Franța se află în pragul unei perioade de foamete, emisarii săi nu pot obține cereale de la producătorii italieni decît expediind din Marsilia la Livorno lăzi încărcate cu obiecte de argint; acestea sînt vîndute avîndu-se în vedere numai greutatea metalului, fără a se ține seama de prelucrarea obiectelor, care valorează cel puțin tot atît cît materia primă.

Grîul aduce schimbări radicale în hrana oamenilor și, prin aceasta, în modul lor de viață. Dar acest proces se desfășoară lent, anevoios și, pînă la stabilirea de mijloace și metode care, să asigure recolte cît de cît stabile și rezervele necesare, trec multe secole. Mai ales că grîul, deși nu se numără printre plantele cele mai pretențioase, nu poate fi cultivat — în condițiile agriculturii extensive — mai mulți ani în șir pe același teren, fără mari pagube. În aceste împrejurări, în multe locuri continuă să se folosească sistemul moștenit încă din antichitate de a lăsa, uneori chiar doi ani la rînd, o parte din teren necultivată. Pentru un occidental, notează P. de Las Cortes, în 1626, este „o mare minunăție să vadă, în China, orezul crescînd la nesfîrșit, pe același teren, pe care niciodată, în nici un an, nu-l lasă să se odihnească, așa cum se întîmplă în Spania noastră".

Dar sistemul de a cultiva grîul pe numai o parte din teren, în vreme ce cealaltă este lăsată „să se odihnească", necesită o suprafață dublă sau triplă de pămînt. Din aceste cauze, grîul continuă să aibă lung timp concurenți serioși în plante mult mai slabe din punct de vedere al calităților nutritive, dar mai bine adaptate condițiilor de cultură în anumite zone și perioade. Una din acestea este meiul, din care se face o fiertură grosolană, aceeași pe care o făceau și etruscii, și romanii. În anul 1372, Veneția, aflată în conflict cu Genova, rezistă asediului în-

Dacii erau mari cultivatori de grîu (imagine de pe Columna lui Traian)

delungat la care o supun genovezii datorită marilor rezerve de mei care se găsesc în depozitele sale. Două veacuri mai tîrziu, autorităţile oraşului continuă să se îngrijească de asigurarea unor mari rezerve din acest produs, ce poate fi bine conservat. Dealtfel, în Italia, în Franţa, în ţări din Europa Centrală, semănăturile de mei ocupă încă mari suprafeţe pînă în sec. XVIII, deşi din boabele sale continuă să se obţină preparate puţin îmbietoare. La sfîrşitul secolului, un cronicar, referindu-se la priceperea cu care chinezii ştiu să prepare din mei diverse feluri de mîncare, se plînge că ţăranii din unele zone ale Franţei „sînt tot atît de înapoiaţi ca acum trei secole în privinţa modului de a pregăti din meiul lor o hrană mai puţin sălbatică şi mai puţin nesănătoasă".

Pudră pentru peruci

În Franţa, la Poitiers, în decembrie 1362, se produc două sorturi principale de pîine: pîine albă, de calitate superioară, din făină cernută şi pîine din făină necernută sau cernută în diverse proporţii.

Cu sau fără tărîţe, multă vreme pîinea din făină de grîu continuă să fie însă un lux pentru majoritatea populaţiei. În unele părţi ale Europei, pentru hrana săracilor, mai ales în perioadele de lipsuri, se face un fel de pîine şi din orez — care se aduce din zona Oceanului Indian sau se cultivă, o vreme, în Spania — unde este introdus în veacul XIV de către arabi —, în Italia, chiar şi în unele state din Balcani; se prepară pîine şi din hrişcă, linte, năut, bob, chiar şi din castane. În Franţa, de exemplu, se produce o pîine ieftină, din mei şi orez, destinată consumului în spitale, în cazărmi şi pe

Moară de grîu romană

nave. La Paris, în cantinele pentru săraci patronate de Biserică, se distribuie un „orez economic", fiert împreună cu napi, morcovi şi dovleci în cazane care nu sînt spălate niciodată, pentru a se folosi cît mai bine resturile rămase de la o fiertură la alta.

Calitatea pîinii este mult influenţată şi de faptul că ea se consumă în stare veche, chiar la intervale de cîteva luni după ce a fost preparată. Din această cauză este aproape întotdeauna tare şi mucegăită, atît de tare încît — cum se întîmplă în Tirol — trebuie tăiată cu securea.

Odată cu cultura grîului se extinde şi aceea a orzului, a ovăzului şi mai ales a secarei, îndeosebi în zonele din nordul Europei. De fapt, în diferite părţi, secara precede şi domină grîul. În timpul marii crize agrare din 1590, care afectează zonele mediteraneene, navele care aduc grîne din nord sînt încărcate nu numai cu grîu, ci şi cu secară. Nu peste tot însă pîinea de secară şi mai ales aceea de orz şi ovăz este apreciată. „Pîinea de secară, scrie în 1702 un medic, Louis Lemery, nu hrăneşte atît cît grîul şi balonează puţin pîntecele; pîinea de orz, adaugă el, este răcoritoare, dar hrăneşte mai puţin ca aceea de grîu şi secară; numai oamenii din nord fac pîine de ovăz cu care se împacă bine".

În ciuda unor astfel de opinii, cele trei cereale amintite rămîn însoţitori permanenţi ai grîului pe aproape întreg continentul. Unele din ele, cum este orzul, atît de căutat în hrana animalelor, capătă o deosebită importanţă în perioadele de încordare militară. „O recoltă proastă de orz înseamnă că nu va fi război", se spune în sec. XVI, în zonele afectate de confruntările dintre turci şi creştini, ştiindu-se că luptele respective sînt de neconceput fără

Embleme de brutărie, din vremea împăratului Octavian Augustus (31 î.e.n.-14 e.n.), despre care contemporanii spuneau că nu găsea nimic mai bun decît pîinea

cavalerie, iar cavaleria este de neconceput fără orzul care reprezintă principala hrană a cailor.

Unul din momentele importante în evoluţia calităţii pîinii îl reprezintă apariţia, la Paris, către mijlocul veacului XVIII, a franzeluţei, făcută din făina cea mai fină, cu drojdie de bere, în locul vechii plămădeli. Cu coaja sa crocantă şi rumenă, ea „are — cum spune un parizian — înfăţişarea unui nobil printre oamenii de rînd". Dacă la prepararea ei se pune lapte, în loc de apă, se obţine „pîinea reginei", mult apreciată de Maria de Medici. Dar, la nivelul recoltelor de atunci, producerea în cantităţi sporite de pîine fină înseamnă risipă şi preţurile încep să crească, ceea ce determină Parlamentul francez să adopte, în septembrie 1740, o lege prin care interzice franzelu-

pararea, pe bază de făină, a pudrei pentru... peruci, larg folosite în acea epocă.

A face pîine este o artă, care încorporează o experienţă umană de milenii. Printre primii care se afirmă în acest domeniu sînt egiptenii şi grecii. Aceştia din urmă aduc serioase perfecţionări metodelor de panificaţie. Ei descoperă, între altele, procedeul de a separa tărîţele de făină, prin cernere. Potrivit afirmaţiilor scriitorului şi retorului Athenaios — pe care-l citează Jean-François Revel, într-un articol apărut în revista *Historia* — grecii ar fi ştiut să facă 72 feluri de pîine, rezultate din diverse deşeuri, dar şi din floarea făinii. Între acestea se află şi pîine cu lapte sau cu ulei, ca şi pîine aromată cu diverse condimente, între care chimen, anason, coriandru, mac, stafide, ceapă, usturoi etc. În Grecia, brutarii se întrec şi în măiestria de a da pîinii cele mai neaşteptate forme,

Sclav egiptean frămîntînd cocă pentru pîine

ceea ce-l determină, 2 000 ani mai tîrziu, pe un cunoscut bucătar francez, Carême, să afirme că „artele frumoase sînt în număr de cinci, adică pictura, sculptura, poezia, muzica şi arhitectura, aceasta din urmă avînd la bază patiseria".

Renumele grecilor în arta patiseriei face ca, în timpul Imperiului, la Roma aproape toţi brutarii să fie greci. Introducerea brutăriei greceşti în Peninsula italică, încă din perioada Republicii, marchează un progres însemnat în hrana romanilor, deşi faptul nemulţumeşte profund pe Cato cel Bătrîn, care consideră că acesta ar fi un factor de decădere şi cere insistent întoarcerea romanilor la fierturi.

Metodele de preparare a pîinii se perfecţionează cu timpul, pe măsură ce cultura grîului se extinde, oferind o cantitate sporită de materie primă şi cu calităţi superioare. Dar, cum am mai arătat, multă vreme, consumul pîinii albe şi, în general, al celei preparate numai din grîu rămîne un lux pe care nu şi-l pot permite decît puţini. Încă la începutul veacului XVIII, jumătate şi, în unele locuri, şi mai mult din populaţia rurală continuă să se hrănească cu cereale nepanificabile, iar măcinişul celor săraci conţine încă multă tărîţă. Dar treptat, treptat, grîul cîrnău[1] ocupă suprafeţe tot mai mari şi, concomitent, începe să se fabrice, în cantităţi crescînde, pîine pe bază de făină cu tot mai puţine tărîţe. În acelaşi timp, se răspîndeşte părerea că numai pîinea din cocă dospită convine sănătăţii consumatorilor. Destul de tîrziu, dacă avem în vedere că, în Orientul

Brutărie din sec. XV...

Mijlociu, pîine fermentată se producea încă cu cîteva mii de ani mai înainte, această descoperire — după cum revelă Jean-François Revel — aparţinînd evreilor.

Pînă către sfîrşitul veacului XVIII, pîinea destinată vînzării este produsă atît în brutării, cît şi în gospodăriile ţărăneşti care o aduc pe piaţă. În 1606, la Veneţia, deexemplu, pîinea făcută în brutării depăşeşte cu puţin pe aceea coaptă în cuptoarele casnice. Treptat, în cele mai multe oraşe, această ultimă practică dispare.

Calitatea pîinii depinde foarte mult şi de modul în care sînt păstrate atît grîul cît şi făina. Depozitate în condiţii necorespunzătoare, ele se depreciază. Una din metode pentru evitarea acestor neajunsuri este păstrarea grîului în spice. Pentru obţinerea făinii există mori pe cursurile apelor în aproape toate oraşele şi satele.

Numeroase mori de apă se întîlnesc, în evul mediu, în ţările române, atît la oraşe cît şi la sate. Într-un document din vremea domniei lui Mircea cel Bătrîn se menţionează că o singură mănăstire, Cozia, avea 12 mori de acest fel. În schimb, în Dobrogea, cu o reţea hidrografică mai restrînsă, predomină o vreme morile de vînt, „cu patru sau cu şase aripi", cum le descrie, în veacul XVI, François de Pavie, unul din călătorii care străbat aceste meleaguri. În secolul XVII, vestitul călător turc Evliya Celebi vede însă şi mori de apă, unele din ele producînd o făină mai fină, din care se obţine, ca la Babadag, de exemplu, o pîine de calitate superioară, produs renumit al acestei localităţi. Ca şi în alte locuri ale Europei, ţăranii şi celelalte pături muncitoare consumă

...şi din sec. XVII

[1] Denumirea populară a celei mai răspîndite şi apreciate specii de grîu.

însă, potrivit relatărilor din aceeași perioadă ale călătorului englez Robert Bargrave, „o pîine de calitate mai proastă, plămădită din grîne amestecate".

Într-o serie de state din Europa, mori de apă pot fi văzute chiar pînă în centrul marilor orașe. A merge la moară este un lucru dintre cele mai simple, nu numai pentru săteni, ci și pentru orășeni. Dar cînd apele se revarsă sau îngheață, apar imediat o serie de greutăți în aprovizionarea orașelor.

Pe măsura extinderii culturii grîului și a celorlalte cereale, pîinea, fie că este făcută din cereale panificabile, fie cu diferite amestecuri, reprezintă tot mai mult principala hrană a păturilor nevoiașe. Este explicabil dacă avem în vedere că, la aceeași putere calorică, grîul devine hrana cea mai puțin scumpă. Potrivit datelor citate de F. Braudel, în 1780, în Franța, de exemplu, grîul este de 11 ori mai ieftin decît carnea de măcelărie, costă de șase ori mai puțin decît ouăle și de trei ori decît peștele sărat, untul și untdelemnul. De aceea, la masa săracilor astfel de alimente sînt foarte rare. În Franța în 1782, un muncitor sau un țăran consumă doua-trei livre de pîine pe zi, deci în jur de 1-1,300 kg. În numeroase locuri, ponderea pîinii — raportată la numărul caloriilor — este, cum rezultă din statistici, în jur de 50% în hrana celor avuți și de peste 80% în alimentația păturilor sărace.

111 ani de foamete

Dar pînă a se ajunge la acest stadiu, în dese cazuri, cum am văzut, pîinea destinată celor mulți nu are de la pîine decît numele. Și nu de puține ori lucrurile stau și mai rău. Ogoarele lucrate cu mijloace rudimentare dau producții mediocre și sînt de ajuns doi ani succesivi de secetă sau de inundații pentru a apare adevărate catastrofe. Privind de-a lungul istoriei putem observa că, pînă nu prea demult, foamea este o prezență destul de obișnuită în viața oamenilor. Chiar și țări privilegiate din punct de vedere al climei și solului cunosc ani în care foametea capătă proporții dezastruoase. Franța, de exemplu, potrivit datelor menționate de Braudel, cunoaște între veacurile X-XVIII aproape o sută de ani de foamete generală, fără a mai număra perioadele caracterizate de recolte slabe pe plan regional. Desigur este vorba de situațiile în care sînt afectate nu numai culturile de grîu, ci întreaga producție agricolă.

Cît de dramatice sînt astfel de momente se poate vedea și din faptul că, în 1662, cînd ogoarele provinciei Burgundia sînt pîrjolite de secetă, pier — cum se arată într-un document înaintat regelui de către alegii locali — „mai mult de 10 000 familii". În același document se spune că mulți locuitori, „chiar din orașele de frunte", s-au hrănit cu ierburi. Un cronicar afirmă chiar că unii, înneburiți de foame, au mîncat carne de om. Două decenii și ceva mai tîrziu, în 1693, situația se repetă. „Scumpetea grînelor, se spune într-o însemnare de epocă, a fost atît de mare în tot regatul, încît lumea murea de foame". În aceeași perioadă, situații similare se petrec în Lorena și în alte zone învecinate. Un martor, preotul Macheret, semnalează că oamenii au ajuns la asemenea limite încît au ieșit pe cîmp și mănîncă iarbă „ca animalele și sînt negri și slabi ca niște schelete".

În veacurile XIV-XVIII, deci aproximativ în vremea în care pe plan general înregistrează progrese dintre cele mai spectaculoase, Florența traversează 111 ani de foamete, față de numai 16 ani cu foarte bune recolte. În Finlanda, o foamete cumplită bîntuie în 1696-1697, ucigînd un sfert, după unii istorici chiar o treime, din populație. „Dacă ar fi să judecăm catastrofele istoriei după proporția victimelor pe care le face, scrie un contemporan, foametea din 1696-1697 din Finlanda trebuie considerată ca cel mai teribil eveniment al istoriei europene".

Paradoxal, în astfel de momente cei mai loviți sînt nu locuitorii orașelor, ci cei ai satelor. De bine de rău, orașele au magazii cu rezerve, oficii de achiziționare a grîului și a altor produse alimentare, pe cîtă vreme satele, trăind în evul mediu sub dependența seniorilor feudali, nu dispun de nici un fel de rezerve. În anii cu recolte proaste, mulți țărani își părăsesc casele și se îndreaptă către așezările urbane, se îngrămădesc pe străzi, umplu pietele publice, căutînd de lucru, cerșind și adesea murind de foame și frig sub cerul liber. Burghezia orășenească, speriată și de faptul că în numeroase locuri păturile sărace de orășeni se solidarizează cu sătenii înfometați, ia măsuri drastice împotriva acestor mase de flămînzi. În 1573, flămînzii care năvălesc în orașul Troyes sînt autorizați să rămînă numai 24 ore. Din inițiativa consiliului orășenesc, ei sînt adunați apoi la una din porțile cetății, unde li se distribuie cîte o pîine și un bănuț, după care poarta li se închide în nas, strigîndu-li-se, pe deasupra zidurilor, să-și îndrepte pașii în altă parte.

Cu trecerea timpului, măsurile luate în astfel de situații devin tot mai dure. Se elaborează legi deosebit de aspre împotriva săracilor, se creează spitale — un fel de semiînchisori — și locuri de muncă forțată. Înverșunarea celor bogați față de săraci merge pînă acolo încît, cum se întîmplă în 1656 la Dijon, autoritățile orășenești interzic orice inițiativă particulară în hrănirea și adăpostirea celor nevoiași. „În sec. XVI, afirmă scriitorul G. Roupnel, cerșetorul străin este îngrijit și hrănit înainte de a fi expulzat. La începutul sec. XVII, este ras în cap. Mai tîrziu este biciuit, iar la sfîrșitul secolului, ultimul cuvînt al represiunii face din el un ocnaș".

În alte părți ale lumii, foamea îmbracă forme și mai dramatice. În India, de exemplu, unde hrana oamenilor de-

pinde în primul rînd de orezul din Bengal și de grîul și meiul provinciilor din nord — orice dereglare în acest circuit provocînd situații disperate — bîntuie, în 1555 și 1596, o foamete care provoacă, cum spun cronicarii timpului, scene de canibalism. Cîteva decenii mai tîrziu, în 1630-1631, Indiia este lovită din nou de o foamete aproape generală. Un negustător olandez ne-a lăsat o descriere atroce: „Oamenii rătăcesc încolo și încoace fără ajutor, după ce și-au părăsit orașele sau satele. Starea lor se recunoaște de îndată: au ochii în fundul capului, buzele palide, acoperite de spumă, pielea le este uscată și prin ea li se văd oasele, iar pîntecele le atîrnă ca un sac gol. Unii plîng sau urlă de foame, alți zac pe pămînt în agonie. Mulți bărbați își părăsesc femeile și copiii, părinții își vînd copiii sau se vînd ei înșiși pentru a supraviețui. Sute și sute de mii de oameni mor, încît țara este acoperită în întregime de cadavre care rămîn fără mormînt". Și descrierea continuă, conținînd, pe alocuri, scene atît de zguduitoare, încît nu pot fi reproduse.

Lipsurile, creșterea prețurilor — deseori amplificate de structurile sociale — provoacă revolta maselor de consumatori. Așa se petrec, de exemplu, lucrurile la Neapole, în 1585. Celor care se plîng că nu mai pot mînca pîine din castane și legume uscate, negustorul Giovanni Vicenzo Storaci le strigă: „Mîncați pietre". Mulțimea, împinsă dincolo de limita răbdării, se năpustește asupra lui, îl ucide și-i tîrăște corpul mutilat prin oraș. Drept represalii, viceregele ordonă spînzurarea a 37 oameni și trimiterea la muncă silnică a o sută.

De-a lungul veacurilor au loc nenumărate răscoale ale flămînzilor împotriva celor ce au și vor să aibă prea mult; și de fiecare dată ele sînt urmate de represiuni sîngeroase. Pentru că întotdeauna, indiferent de dimensiunile și de culoarea pîinii, clasele exploatatoare au căutat să ia din ea o bucată cît mai mare și mai albă.

TRADIȚIE ȘI CONTROVERSĂ

(Urmare din p. 37)

accidente, decese, — alunga mii de cetățeni departe de oraș. Se vorbea de 4 iulie ca despre o zi „de barbarie" și această expresie se potrivește în mod deosebit pentru 4 iulie 1908, zi în care s-au înregistrat peste 5 600 accidente. Numărul victimelor era de două ori mai mare decît al celor uciși, răniți sau dispăruți în timpul războiului de independență.

Începînd din 1903, *Journal of the American Medical Association* a publicat statistici privind decesele și rănirile înregistrate la fiecare 4 iulie.

Un exemplu demn de urmat: Springfield

Această situație îngrijorătoare a determinat și numeroase comunități să ceară luarea unor măsuri pentru încetarea tulburărilor și pentru ca 4 iulie să redevină o sărbătoare de inspirație patriotică. În 1909, *Playground Association of America* și-a început activitatea la Pittsburgh, în Pennsylvania. În cooperare cu municipalitățile, asociația a adoptat deviza: „Un 4 iulie demn și decent pentru toți americanii". Multe magazine au limitat vînzarea focurilor de artificii. Un mare număr de orașe americane au pornit să restabilească caracterul sacru al lui 4 iulie. Dar modul de celebrare se degradase în așa măsură, încît notabilitățile locale au fost silite să facă cercetări în arhive pentru a se inspira în legătură cu organizarea cea mai indicată privind comemorarea independenței. O militantă, care conducea organizația denumită „Societatea pentru suprimarea zgomotelor inutile", a mers pînă la a propune americanilor să caute în străinătate un model bun de urmat. Ea scria în 1909: „Republicile noastre surori, Franța, Elveția și Brazilia, se bucură tot atît de mult de ocazia aniversărilor lor naționale, dar într-un mod sănătos, rezonabil și fericit și nu barbar ca noi".

Springfield, în statul Massachussetts, a fost unul dintre primele orașe care a organizat o sărbătorire demnă și decentă și, mai ales, utilă din punct de vedere social. Fiecare minoritate a fost încurajată să se inspire din propriile ei tradiții pentru sărbătorirea Zilei Independenței tuturor. Un martor ocular a descris astfel „parada istorică de rase și naționalități" care a rezultat: „Carele grupurilor naționale au defilat maiestuos pe strada mare. În frunte, suedezii într-un car alegoric închipuind un vas viking, un drakkar... urmați de englezi celebrînd actul din 1215, denumit Magna Charta, care limita autoritatea regală... scoțienii erau conduși de către regina lor din sec. XVI Maria I Stuart... irlandezii, modești, uitînd de ascensiunea lor spectaculoasă în această țară, se întorseseră la trecutul lor îndepărtat pentru a-l arăta pe «Columcil[1] pledînd în favoarea barzilor»... Socrate, Platon, Pericle și Licurg îi reprezentau pe greci... italienii îi puseseră alături pe Michelangelo, Galileu și Marconi... francezii îl expuneau pe exploratorul și fondatorul Quebecului, Sammuel de Champlain navigînd în susul rîului Sf. Laurențiu, din Canada, pe vasul său... germanii îl evocau pe Schiller cu al său *Wilhelm Tell*... chinezii își arătau preferințele personale purtînd veșminte americane și deplasîndu-se în mașină... Puteau fi văzuți vînzători frumoși de covoare armenești... purtînd veșminte cu broderii splendide, iar sirienii reconstituiseră cu mîndrie o scenă de curte de bogăție specific orientală. Polonezii prezentau o orchestră. Veteranii de culoare, cu o ținută marțială, erau singurii care evocau războiul de secesiune".

Succesul spectaculos al sărbătoririi lui 4 iulie, de la Springfield, a constituit cea mai bună dovadă că americanii erau capabili să facă din unica lor sărbătoare națională simbolul sentimentelor și idealurilor lor comune, al spiritului lor comunitar.

În românește de Madelena BUICLIU

[1] Personaj din folclorul irlandez.

Documente inedite despre relaţiile diplomatice româno-italiene

COMUNITATE DE IDEALURI

ENRICO SERRA

În 1980 a avut loc la Institutul de istorie „Nicolae Iorga" o sesiune de comunicări ştiinţifice cu tema Relaţiile româno-italiene la sfîrşitul sec. XIX, **la care au luat parte prof. dr. Ştefan Ştefănescu, dr. doc. Alexandru Balaci, dr. Dan Berindei, ca şi alţi cercetători români, precum şi istoricii italieni, profesorii universitari Enrico Serra şi Domenico Caccamo. Cu acest prilej, istoricul italian Enrico Serra a prezentat o comunicare privind unele aspecte ale relaţiilor diplomatice româno-italiene între anii 1859-1915.**

În această perioadă se cuprinde şi o parte din lupta pentru eliberarea celei mai mari părţi a Italiei de sub dominaţia străină şi pentru unificarea ţării, acţiune în care un rol de frunte l-a jucat Piemontul (denumit şi Regatul Sardiniei), recunoscut ca stat independent în 1815. Din 1848 şi pînă în 1859, Piemontul a dus o serie de războaie cu Austria reuşind, în alianţă cu Franţa, să-i înfrîngă pe Habsburgi. În 1860, cea mai mare parte a provinciilor italiene s-au unit cu Piemontul, iar în 1861, Parlamentul italian i-a proclamat pe Victor Emmanuel II ca rege al Italiei. Desăvîrşirea unificării s-a produs în 1870, cînd trupele italiene au intrat în Roma.

Autorul a arătat că documentele în legătură cu ţara noastră, aflate în arhivele Ministerului de externe italian — în mare parte încă neexplorate —, ar putea aduce importante precizări asupra legăturilor româno-italiene începînd din 1857 şi pînă la primul război mondial.

În comunicarea prezentată, Enrico Serra a accentuat „asupra unor aspecte politice de fond: existenţa unei comunităţi de idei şi de interese între cele două ţări". Cu toate acestea, a remarcat autorul, înţelegerea româno-italiană din acea vreme era mai mult ideală decît reală, fiind foarte dificil de realizat în practică. Referindu-se la perioada de după 1868, de pildă, E. Serra arată că, cu toate că privea cu simpatie existenţa României, Italia considera că obţinerea independenţei absolute de către aceasta trebuia să constituie un proces gradat, pentru a nu fi tulburat echilibrul european. „Aşa se explică — a remarcat Serra — sfaturile de moderaţie, în sensul de a rămîne neutră, date României de către Roma în timpul insurecţiei [antiotomane] a Bosniei şi Herţegovinei în 1875".

Din comunicarea prezentată am ales cîteva fragmente, care prezintă unele documente inedite privind relaţiile româno-italiene. Titlul şi explicaţiile din parantezele drepte aparţin revistei Magazin istoric.

În perioada 1859-1915, pe care o avem în vedere, Italia a avut la Bucureşti şapte reprezentanţi diplomatici, dintre care unii de importanţă majoră: Strambio, Suzinno, Fava, Tornielli, Curtapassi, Incisa Beccaria, Fasciotti.

Prima scrisoare oficială către consulul general la Bucureşti, Strambio, păstrată în arhivele noastre, este datată 31 august 1859 şi poartă semnătura generalului Dabormida, ministrul de externe al ţării noastre. În acea vreme, după cum aflăm dintr-un alt document, scrisorile parveneau la Bucureşti pe calea mării, pînă la Constanţa, după care corespondenţa era transportată cu vaporul pe Dunăre [pînă la Giurgiu] şi de acolo, pe uscat. Ziarele şi cărţile erau expediate pe cale terestră. În documentul menţionat putem citi: „Am fost plăcut impresionat de vestea primirii, plină de curtoazie, cu care Excelenţa Voastră a fost întîmpinată şi de simpatia arătată de personalităţile din Principatele Unite. Primirea sărbătorească ce vi s-a făcut este o nouă dovadă a legăturilor strînse care unesc cele două naţiuni şi a interesului *acordat* în ţările noastre succesului cauzei comune".

Referirile la „cele două naţiuni" şi la „cauza comună" sînt cum nu se poate mai semnificative. Ele constituie, într-un fel, un laitmotiv în corespondenţa cu privire la România. În acelaşi document mai putem citi: „Doresc ca Excelenţa Voastră să mă informeze cît mai exact asupra condiţiilor din aceste principate, asupra progreselor spirituale şi materiale în perspectivă şi să ne furnizeze cele mai importante date statistice pe care vă va fi posibil să le culegeţi în aceleaşi probleme.

Illustraţiunea, prima revistă românească ilustrată, apărută în 1860, insera o gravură înfăţişînd pe regele Sardiniei Victor-Emmanuel II, făcîndu-şi intrarea triumfală în Neapole, alături de Garibaldi

ILLUSTRATIUNEA.

ZIURNAL UNIVERSAL.

ANUL I. 1860. .№ 10. BUCURESTI 27 NO

PREȚUL ABONAMENTULUI.

Pe un an 100 lei, pe ½ an 50 lei, pe 3 luni 25 lei. — Anunțurile se plătesc 15 parale rîndul, pentru publicațiuni repetate se va înțelege în administrațiunea jurnalului. — Un număr separat se vinde 1 Sfanțig.

ABONAREA

se face în București la Redacțiune, ce este în Otelul D. Stefanide, unde Acest ziurnal va eși în fiecare Duminecă. Scrisorile de Abonament se trimit în adresa D. A. Zamfir la Redacțiune.

CONDIȚIUNILE ABONAMENTELUI.

Abonamentul se plătesce înainte. — Abonat cui în cursul un... trimestru se socotesce de... până la sfîrșitul trimestru. — Reînoirea abonamen... face cu 15 dille înainte.

Sînt încredinţat că veţi da o atenţie specială comerţului şi industriei celor două principate şi că veţi încerca, prin toate mijloacele, să lărgiţi relaţiile comerciale cu această ţară".

Am citat această ultimă parte a documentului nu numai ca un argument împotriva celor care continuă să critice, printre altele, faptul că istoria diplomatică a celor două ţări n-ar fi ţinut seamă de factorii economici, dar mai ales pentru a demonstra că, încă de la început, relaţiile italo-române n-au avut numai o baza sentimentală, ci s-au ancorat pe realităţile economice ale vremii.

Primul document semnat de Cavour în legătură cu Principatele Unite datează din 11 iulie 1860. Aici sînt pomenite diferite probleme, printre care cea următoare: „Pentru a răspunde cererii repetate, adresată dv. [consulului italian la Bucureşti], în mod expres de guvernul Valahiei[1], ministrul de război a alcătuit un transport cuprinzînd arme şi uniforme militare. Acest transport pentru Ministerul de război de la Bucureşti a fost dat în grija agentului maritim francez la Geneva, pentru a-l face să parvină la destinaţie cu primul vapor. Evenimentul confirmă nu numai prestigiul armatei piemonteze, ci şi începutul legăturilor militare prieteneşti dintre cele două ţări.

Cavour scrie consulului său în Principatele Unite la 21 septembrie 1860: „Guvernul regal a aflat cu vie satisfacţie, din raportul dv., despre hotărîrea guvernului şi Parlamentului Principatelor Unite, de a trimite un agent diplomatic la Torino [capitala Piemontului]. Prin această decizie, Alteţa Sa [principele Cuza], guvernul şi statul român au dat dovadă de o deosebită afecţiune pentru guvernul Maiestăţii Sale şi faţă de naţiunea italiană, care acordă un viu interes prosperităţii şi dezvoltării poporului român, date fiind originea şi idealurile comune care ne leagă".

Primul document semnat de consulul Strambio este datat 26 iulie 1859 şi relevă larga simpatie firească, tot mai vie, ce se manifestă faţă de Italia în rîndurile românilor. Este interesant de subliniat că, încă de la începutul relaţiilor diplomatice, a existat acest laitmotiv — legătura dintre independenţa celor două ţări — care persistă în permanenţă de-a lungul anilor. În martie 1860, după cum raportează Strambio într-un alt document, la Bucureşti au avut loc mari manifestaţii sărbătoreşti după plebiscitul care a permis unirea provinciilor Emilia şi Toscana la Regatul Sardiniei.

Cel de-al treilea consul la Bucureşti, după reunificarea Italiei, a fost Saverio Fava, diplomat care a făcut, ulterior, o frumoasă carieră diplomatică, devenind ambasador la Washington. Fava şi-a prezentat scrisorile de acreditare principelui Carol la 16 noiembrie 1868. Din nefericire, nu am găsit aceste documente, care ar fi permis să ne facem o imagine mult mai clară despre lumea politică a vremii şi despre ceremonialul diplomatic de atunci.

Interesant este modul în care acelaşi Fava a fost acreditat, în noiembrie 1878, ca trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar pe lîngă statul suveran independent român. În scrisorile de acreditare prezentate cu acest prilej se menţiona: „Articolul 43 al Tratatului de la Berlin subordona recunoaşterea independenţei României, din partea Puterilor, celor două condiţii specificate clar în articolele 44 şi 45 ale aceluiaşi tratat. În acest moment, datorită faptului că cele două condiţii hotărîte de Congres nu sînt puse în practică în întregime, s-ar părea că un act de recunoaştere ar fi prematur. Totuşi, guvernul regal italian nu a considerat că există suficiente raţiuni pentru amînarea acestei recunoaşteri, deoarece socoate că România a trebuit să ţină seama, în transpunerea în viaţă a obligaţiilor din tratat, de stipulaţiile din propria sa Constituţie. Pe de altă parte, nu ne putem îndoi, mai ales după declaraţiile care ne-au parvenit prin intermediul agentului român la Roma, de întreaga lealitate a intenţiilor României de a-şi pune de acord acţiunile cu voinţa solemn manifestată de Congresul european".

În orice caz, Italia a fost prima ţară care a recunoscut statul român. Un an mai tîrziu, şeful guvernului italian, Cairoli, a trimis la Bucureşti, ca ministru plenipotenţiar, pe Giuseppe Tornielli Brusati di Vergano, una dintre figurile cele mai notabile ale diplomaţiei noastre, care a rămas în capitala română opt ani. Tornielli este, printre altele, autorul unei *Informări a ministrului Italiei în România*, pentru anii 1882-1883, care constituie un exemplu în acest sens. Lucrarea a fost publicată de Ministerul de externe în 1885 şi are 532 pagini, dintre care o sută reproduc documente şi statistici. După părerea mea, este vorba despre o adevărată lucrare ştiinţifică asupra constituirii statului suveran român. Primul capitol este dedicat relaţiilor politice internaţionale ale României, de la condiţiile impuse de Tratatul de la Berlin pentru independenţa acestei ţări la problemele juridice ale navigaţiei pe Dunăre. Al doilea capitol ilustrează activitatea legislativă românească şi examinează principalele sale legi. A treia parte este dedicată structurii economice a ţării — agricultură, industrie, comerţ intern şi extern, monedă, bănci, transporturi, populaţie — şi se încheie cu unele anticipaţii pozitive asupra dezvoltării pe aceste planuri. Capitolul al patrulea constă într-o informare detaliată cu privire la organizarea administrativă a ţării.

Lucrarea lui Tornielli este, după părerea mea, una dintre scrierile străine cele mai importante despre România din acei ani. Concluzia ei merită să fie citată: „Nici o ţară nu poate să afirme că are o administraţie perfectă. Dar cînd reformele progresive şi absolut necesare se îmbină cu spiritul progresului ce ţine cont de adevăratele nevoi şi de mijloacele disponibile pentru a le împlini, nu poţi să nu admiţi că o asemenea ţară este pe drumul cel bun".

Introducere şi traducere de
I. DRAGOMIRESCU

[1] Pînă la 22 ianuarie 1862, fiecare dintre cele două principate avea guvernul său.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **DIN ISTORIA MILITARĂ A POPORULUI ROMÂN, VOL. IX** *(coordonator de ediţie general-maior dr.* **Ilie Ceauşescu).**

Editura militară, Bucureşti, 1981, 396 pp., 18 lei: *studii consacrate fenomenului militar românesc contemporan.*

● **Florea Dragne, Ioan Scurtu — CULEGERE DE TEXTE PRIVIND ISTORIA MIŞCĂRII MUNCITOREŞTI DIN ROMÂNIA.**

Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1981, 180 pp., 6,30 lei: *142 documente din perioada 1827-1945.*

● **Nicolae Constantinescu — MIRCEA CEL BĂTRÎN.**

Editura militară, Bucureşti, 1981, 176 pp., 5 lei: *viaţa şi faptele ilustrului domnitor al Ţării Româneşti (1386-1418).*

● **Nicolae Iorga — DISCURSURI PARLAMENTARE** *(introducere şi antologie de* **Ion Constantinescu).**

Editura politică, Bucureşti, 1981, 372 pp., 20 lei: *din cuvîntările marelui istoric, rostite între 1907 şi 1917.*

● **Henri H. Stahl — AMINTIRI ŞI GÎNDURI...**

Editura Minerva, Bucureşti, 1981, 428 pp., 12,50 lei: *evocări din vechea şcoală a „monografiilor sociologice".*

● **Florea Nedelcu — DE LA RESTAURAŢIE LA DICTATURA REGALĂ.**

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1981, 448 pp., 15 lei: *din viaţa politică a României între 1930 şi 1938.*

● **Gernot Nussbächer — AUS URKUNDEN UND CHRONIKEN.**

Editura Kriterion, Bucureşti, 1981, 216 pp., 15,50 lei: *din hrisoave şi cronici, pagini de istorie transilvăneană.*

● **MEHEDINŢI.**

Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1981, 280 pp., 20 lei: *monografie apărută în colecţia „Judeţele patriei".*

● **Isaac Newton — SCRIERI ALESE** *(în limba maghiară; traduceri de* **Heinrich László, Feher Márta).**

Editura Kriterion, Bucureşti, 1981, 220 pp., 7,25 lei.

● **RECHERCHES SUR L'HISTOIRE DES INSTITUTIONS ET DU DROIT. VOL. V.**

Bucureşti, 1980, 225 pp.: *culegere de studii apărute sub egida Asociaţiei de istorie comparativă a Instituţiilor şi dreptului.*

CLIO ANUNTA

Noutăţi despre sciţi

Sciţii au trăit peste o mie de ani. În etapa finală a istoriei lor, cînd graniţele statului s-au strîmtat considerabil, ei s-au stabilit în Crimeea, avînd Capitala în oraşul Neapol, ale cărui ruine au fost descoperite la marginea actualului oraş Simferopol. Aici şi la nord de Marea Neagră, s-au încrucişat interesele politice şi economice ale grecilor şi ale „barbarilor". O recentă lucrare a scitologului sovietic Tatiana Visotskaia, editată la Kiev şi intitulată Neapol — capitala sciţilor în perioada tîrzie, *examinează tot ce s-a găsit şi s-a păstrat între ruinele oraşului şi lămureşte problematica aşezării: data întemeierii, periodizarea existenţei sale, relaţiile cu grecii, pătrunderea sarmaţilor, legăturile politice externe, cauza dispariţiei statului sciţilor şi a capitalei lui.*

La Simferopol se va crea un muzeu de istorie a capitalei sciţilor. Pentru clădirea lui s-a ales a formă caracteristică construcţiilor acestui neam — tumulusul. Lucrînd la uriaşa expoziţie subterană, arheologii încearcă să prezinte într-un singur tumulus majoritatea exponatelor care se referă la lumea sciţilor.

Vizitatorii vor putea cunoaşte astfel minunate bijuterii, arme scumpe, veselă preţioasă etc. Tezaurul sciţilor, care s-a bucurat de un uriaş succes în cadrul unor expoziţii în S.U.A. şi în Europa Occidentală, constă din: a vază cu incrustaţii, care ilustrează un basm elen despre începutul împărăţiei sciţilor, un pandantiv masiv, o statuetă a Atenei, bijuterii descoperite într-un tumulus din apropierea oraşului. Kerci, un ren din aur, găsit în vecinătatea fluviului Kuban, care împodobea scutul unui războinic, un pieptene din aur avînd incrustată scena unei lupte între nişte sciţi şi un leu, o amforă de argint, ambele găsite în Ucraina, podoabe, o figurină a unei fiare cu coltii din argint, care servea probabil drept miner pentru un vas de lemn pentru vin, o podoabă de bronz care înfăţişează un grifon şi care probabil se suspenda lîngă catafalc.

Reconstituirea vieţii din capitala sciţilor pe parcursul a şase secole se va face cu ajutorul interioarelor locuinţelor, a obiectelor de uz casnic, a hainelor războinicilor, a desenelor care înfăţişează scene de vînătoare etc.

Serghei SANTÎR
(Simferopol U.R.S.S.)

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● „Dacă voiți cultură, dacă voiți lumină, trebuie neapărat să vizitați cea mai mare Expoziție a Cărții la Librăria Socec et.Co.S.A." (Dimineața, 1 iulie)

● Președinți ai comisiilor de bacalaureat din Capitală: I. Petrovici, Al. Lapedatu, I. Lupaș, D. Caracostea, Ștefănescu-Goangă, Onisifor Ghibu, I. Nistor, Ramiro Ortiz (3 iulie)

● La Băncasa aterizează o avionetă cu care soții Day, americani, făceau turul lumii. Vizitaseră Parisul, Bruxellesul, Berlinul, Viena, Praga, Budapesta, Belgradul (3 iulie)

● Cișmigiul: „D.I. Pilat face, în Camera Deputaților, o comunicare în legătură cu intenția primăriei de a distruge o parte din Cișmigiu pentru lărgirea unor străzi și construirea unor restaurante. D. Iorga spune că s-au luat măsuri ca Cișmigiul să nu sufere nimic în frumusețea lui". (Adevărul, 3 iulie)

● Primăria se adresează cetățenilor: „Nu faceți zgomot!" Este interzisă orice claxonare, orice muzică, orice cîntec pe străzi și piețe, în timpul de la ora 24 pînă la 5 dimineața, în timpul verii, primăvara și toamna, pînă la 7 dimineața în timpul iernii. (4 iulie)

● Acces. Începînd cu 7 iulie, publicul din clasa III de la trenurile rapide nr. 1 și 2, 5 și 6, 9 și 10 va avea acces în vagoanele restaurante la anumite ore, ei fiind serviți în compartimentele rezervate fumătorilor. (5 iulie)

● Întrunire convocată de Partidul Social-Democrat „pentru a protesta contra noilor impozite". (5 iulie)

● Revista Magazinul, iulie 1931, publică Băi și vilegiatură de Tudor Arghezi și În plin sezon, de Ion Pas

Iulie 1931... O perioadă de timp marcată — firesc — de nenumărate fapte și întîmplări. Privite de la distanța celor 50 ani care au trecut de atunci, fiecare din ele — importante sau mai puțin importante dar semnificative — a intrat în cronică de istorie.

Nu ne propunem, în paginile care urmează, o analiză exhaustivă a perioadei respective sau a vreunuia din evenimentele care au caracterizat-o. Intenționăm numai, cu ajutorul unora din ziarele apărute atunci, să surprindem cîteva din aceste evenimente, așa cum se află ele înfățișate în paginile presei respective. A unor fapte și întîmplări care își au semnificația lor pentru a reliefa și, poate, pentru a înțelege mai bine atmosfera acelei perioade.

Evenimentul politic intern care reține atenția presei în această perioadă îl reprezintă dezbaterile parlamentare și modul în care guvernul Iorga-Argetoianu, constituit în urma demisiei cabinetului condus de G.G. Mironescu și „trecut" prin alegerile parlamentare de la 1 iunie 1931, se gîndește să acționeze. Se simt puternic efectele marei crize economice începută în anul 1929 și este firesc ca opinia publică și mijloacele de informare a ei să fie preocupate de măsurile cu caracter economic. Chiar în numărul din 1 iulie, ziarul *Adevărul*, de exemplu, analizează pe larg, într-un articol apărut în pagina 1, „cifrele și lămuririle" aflate în expunerea de motive la proiectul de lege pentru ectificarea bugetului, prezentată Camerei de către ministrul de finanțe, Constantin Argetoianu: „Firește, scrie între altele zia ul, disperarea nu este recomandabilă, dar pentru ca populația să nu cadă într-nsa e necesar să i se prezinte planuri ca e să cuprindă măsuri de natură să îmbunătățească soarta ei, nu s-o înrăutățească. Or planurile d-lui Argetoianu nu sînt dint e acelea care pot umple mulțimile de entuziasm. Calea aleasă este aceea a pauperizării și a convulsiunilor sociale"[1].

Șomajul, reducerile de salarii, creșterea impozitelo [2] sînt realități care se impun tot mai stăruitor atenției presei. În iulie 1931, pe întreaga țară sînt aproape 300 000 șomeri, de peste șase ori mai mulți că în 1929. Cu toate acestea, ziarele continuă să semnaleze noi concedieri. „Am anunțat la timp, scrie *Adevărul* în numărul său din 9 iulie, că direcțiunea șantierului franco-român pentru materiale de drum de fier din Brăila a dat preaviz de concediere unui număr de 250 de lucrători și funcționari și e pe cale de a concedia și restul de aproape 600 de lucrători".

Viața șomerilor, în țară, ca și în Capitală, este deosebit de grea. Iată o constatare desprinsă din același ziar: „Tot de la d-na Satmary [consilieră municipală] aflăm că primăria municipiu-

---

[1] Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text în extrasele preluate din ziarele respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din originale.

[2] *Magazin istoric*, nr. 7, 8/1973.

Iulie 1931 a adus canicula, dar și inundații în unele cartiere ale Capitalei

Normaliștii, în așteptarea repartizării la posturi

Mihail Sadoveanu, în acea vreme președinte al Senatului

lui București a epuizat fondul de ajutorare a șomerilor care, pe lîngă lipsa de lucru, mai sînt lipsiți de orice asistență medicală. Cei atinși de boli contagioase nu sînt primiți în spitale, unde nu există locuri".

Lipsa locurilor de muncă afectează în mod grav atît pe muncitori, cît și pe intelectuali. Mulți dintre acești „cerșetori în haine negre", cum îi numesc ziarele, sînt tineri absolvenți ai diverselor școli și facultăți. Cît de gravă este situația lor rezultă și din relatările apărute în presă în legătură cu manifestațiile cîtorva mii de absolvenți ai școlilor normale din întreaga țară, veniți în București în zilele de 16-18 iulie în legătură cu repartizarea la posturi. „La școala «Cuibul cu barză» a avut loc eri dimineață — scrie *Adevărul* din 17 iulie — o manifestație impresionantă a normaliștilor și normalistelor din toată țara care au absolvit cursurile și așteaptă acum rezultatul repartizării locurilor vacante în învățămînt. Văzînd că o parte dintre cei chemați din provincie pe cheltuială proprie sînt trimiși acasă fără ca cererile lor să se fi rezolvat, masa învățătorilor s-a hotărît să manifesteze pînă cînd se va ajunge la accelerarea lucrărilor și la repartizarea tuturor posturilor din învățămînt. După ce în cursul dimineții au făcut drumul înspre școala «Cuibul cu barză», învățătorii au manifestat după amiază pe străzile Brezoianu, Sărindar și Sf. Ionică pînă la Palatul regal din Calea Victoriei și apoi pînă la Gara de Nord, unde au întîmpinat pe d. prof. N. Iorga care se întorcea de la Văleni. D. Iorga a primit pe învățători și a luat următoarele măsuri pentru urgentarea lucrărilor: comisia pentru repartizarea locurilor în învățămînt va lucra la Arenele Romane, din parcul Carol, în fața tuturor candidaților".

Dar ritmul de lucru lent al comisiei — ceea ce impune tinerilor să aștepte zile întregi pînă să le vină rîndul, în condițiile în care, lipsiți de banii necesari, trebuie să „doarmă prin cazărmi, prin diferite hoteluri de periferie, iar masa s-o împartă cu șomerii" — perspectiva de a nu primi nici o repartizare, favoritismele, faptul că în vreme ce masa învățătorilor așteaptă ore în șir într-o „căldură caniculară, deputații majoritari își plasează favoriții, intrînd pe geamuri", toate acestea alimentează — a doua zi — și mai mult nemulțumirile. Culmea tensiunii este atinsă atunci cînd masele de tineri sînt atacate de poliție. Sub titlul *Ce s-a petrecut ieri la Arenele Romane*, *Universul*, din 18 iulie, scrie: „Ziua de ieri va însemna o zi de doliu în analele școalei românești. Tinerii învățători și învățătoare adunați cu miile în Capitală, în locul unui cuvînt însuflețit de mîngîiere și îmbărbătare, de care aveau atîta nevoie, au fost dureros și inutil umiliți de organele polițienești".

Relatînd pe larg evenimentele petrecute în acele zile, ziarele aduc o serie de detalii privind situația grea a învățătorilor: „Nimeni nu s-a gîndit la soarta acestui tineret care la sfîrșitul școalei se găsește cu o diplomă în mînă și, în împrejurările de astăzi, nu le poate produce nimic. Învățătorii susțin că întotdea-

Cronică măruntă

● **Locuitorii din Dămăroaia roagă pe d. primar al municipiului București să interzică intrarea cu turme de oi sau cirezi de vite în cartier pentru a păşuna, aceasta spre a se pune capăt numeroaselor conflicte dintre ei şi păzitorii turmelor. (6 iulie)**

● **Serbare de închidere a anului şcolar la Şcoala superioară de arhivistică şi paleografie ce funcţionează pe lîngă Arhivele Statului. Constantin Moisil, directorul şcoalei şi arhivelor, proclamă pe următorii diplomaţi ai şcolii: Elena Eftimiu, Emil Vîrtosu, Al. Dumitrescu, Elena Bogdanovici, I. Muşeteanu, M. Regleanu, D. Bogdan, I. Radu Mircea. (7 iulie)**

● **La telegrama de felicitare adresată de Traian Alexandrescu, decanul baroului Capitalei, Raymond Poincaré, fostul preşedinte al Franţei, ales decan al baroului parizian, a răspuns: „Vă rog să binevoiţi a primi atît dvs. personal, cît şi toţi confraţii din baroul Bucureşti, al căror talent am avut prilejul să-i apreciez şi să-i admir, cele mai vii sentimente de mulţumire. Raymond Poincaré". (7 iulie)**

● **Teatrul Cărăbuş, direcţia C. Tănase, joacă cu cel mai mare succes formidabilul spectacol Allo!.. Radio Cărăbuş, în 2 acte şi 27 tablouri. Toate cupletele bisate şi trisate fac ca acest spectacol să fie de cea mai mare atracţie din Capitală. Mare montare. Numere de senzaţie. Preţuri populare. (7 iulie)**

● **Se anunţă rezultatele Concursului pentru monumentul infanteriei. Au participat 27 sculptori în colaborare cu arhitecţi, prezentînd 28 machete. Au fost premiate machetele avînd ca motto: Forţa, autori sculptorii I. Iordănescu şi Dimitriu Bîrlad, în colaborare cu arhitectul Nic. Georgescu; Bicaz, a sculptorului**

iulie 1931

TITU MAIORESCU. — *Dragă Petrovici, când ți-am povestit visul, nu fusi deștept, dar acum o...*

Desen reprodus din ziarul ADEVĂRUL

Inaugurarea cursei București-Sofia-Salonic

Cronică măruntă

Onofrei; Biga, a lui C. Medrea; Trei puncte, de I. Jalea, în colaborare cu arhitectul Popa. (9 iulie)

● Paginile ziarelor consemnează numeroase falimente; astfel, la 2 iulie sînt 6 falimente, la 4 iulie — 7, la 8 iulie — 9, la 17 iulie — 11, la 27 iulie — 16, efectele crizei economice făcîndu-se resimțite zilnic de cele mai diverse categorii de întreprinderi, societăți și asociații precum Banca negoțului și agriculturii, S.A.R. Pensilvania, Țesătoria română, Institutul de arte grafice „Regina Maria", Societatea „Creditul țărănesc", Societatea anonimă „Societé Française Petrolifere de Bakon et de Roumanie" etc.

● Mașinism. „Miercuri [15 iulie] Camera [Deputaților] va lua vacanță. Mașina de votat încetează. Va începe însă mașina de călcat... legile. Fiindă veacul nostru este veacul mașinismului, iar guvernul e compus din tehnicieni". (Adevărul, 14 iulie)

● De trei zile s-a pus în funcțiune al treilea fir telefonic Constanța-București. Lucrările pentru instalarea acestui fir au durat cîteva luni. (15 iulie)

● Populația (probabilă) a României, aproximată în Anuarul statistic, este de 18 166 184 locuitori, dintre care 3 637 965 trăiesc în mediul urban, iar 14 528 169 în mediul rural

● La Cameră. C.R. Sturdza: — Obrazniculel

Voci: — Să retragă cuvîntul!

Deputatul Mann: — Cuvîntul d-tale de obraznic îl iau că eu am obraz și d-ta n-ai. (16 iulie)

● Dictatură. Regele Carol II într-un interviu acordat ziarului italian Stampa: „Ideea unei dictaturi

una la împărțirea posturilor s-au comis mari nedreptăți. Deși legea prevede că trebuie să se aibă în vedere clasificația școlară, situația materială și vîrsta, nu s-a ținut seama de nici una dintre acestea. Sînt absolvenți fără posturi tinerii din seriile 1926, 1927, 1928, 1929, 1930. Toți cu situații penibile".

Aflat în adîncă ilegalitate, partidul comunist organizează lupta oamenilor muncii împotriva claselor exploatatoare care încearcă să iasă din criză pe spinarea celor ce muncesc. Prin modul în care prezintă știrile referitoare la acțiunile comuniștilor, presa burgheză caută să dea o imagine deformată acestor acțiuni. Dar din însăși frecvența cu care apar astfel de știri în paginile ziarelor se vede forța cu care acționează partidul comunist: „Încă de la 15 iulie — se spune, de exemplu, într-o știre apărută în *Adevărul* — atît Siguranța generală a statului cît și Prefectura Poliției Capitalei au început să facă descinderi, mai cu seamă în cursul nopții, pe la locuințele cunoscuților capi comuniști". Ziarele anunță măsuri ale organelor de represiune împotriva comuniștilor la Timișoara, Galați, Botoșani, Iași, Oradea. Este o recunoaștere a faptului că partidul clasei muncitoare se află în acțiune în numeroase centre ale țării, organizînd și mobilizînd masele, înfruntînd cu curaj aparatul de represiune al statului burghez.

Parlamentul rezultat din alegerile desfășurate la începutul lui iunie — și în cadrul cărora au fost aleși și cinci deputați de pe lista Blocului Muncitoresc-Țărănesc[1], infirmați însă de majoritatea reacționară — își continuă lucrările pînă la mijlocul lunii iulie. Au loc dezbateri însuflețite pe probleme importante de politică internă și externă, confruntări aprinse de păreri, se discută și se aprobă o serie de legi, unele din ele cu influență pozitivă în activitatea unor sectoare.

În timpul sesiunii se fac auzite însă și obișnuitele dueluri verbale dintre reprezentanții diferitelor partide, care își reproșează unul altuia păcate mai vechi și mai noi. Presa relatează pe larg, de exemplu, despre confruntarea, într-una din ședințe, între I. G. Duca, Octavian Goga și Gh. I. Brătianu, în care se aduc învinuiri reciproce privind poziția pe care liderii respectivi au avut-o față de renunțarea lui Carol la tronul României și, apoi față de întoarcerea lui în țară în iunie 1930, și încoronarea ca rege[2]. Este un moment în care — remarcă ziarul *Adevărul* din 3 iulie — „d-nii Goga, Duca și Gh. Brătianu s-au jucat frenetic de-a dinasticismul".

În timpul confruntării, atmosfera se încinge atît de tare încît ceea ce urmează depășește cu mult relațiile impuse de rigorile parlamentare. Duelul oratoric între Duca și Brătianu se transformă — cum se exprimă Tudor Teodorescu-Branițte într-un articol publicat în *Adevărul* — în „duel sadea", care ur-

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 5/1968; 6, 7/1972.

mează să se rezolve cu ajutorul pistoalelor. Considerîndu-se insultat Gh. Brătianu trimite lui I.G. Duca martorii reglementari. Duca socoteşte însă că nu este de demnitatea sa să dea curs unei „asemenea provocări".

În zilele următoare, ziarele publică un proces-verbal încheiat de martorii ambelor părţi: „Astăzi 2 iulie 1931, ora 9, noi general de corp de armată Mărdărescu şi G. Tătărăscu, martorii d-lui I.G. Duca, şi general Dumitru Sutzu şi col. D. Sturdza, martorii d-lui Gh. Brătianu, întrunindu-ne pentru a discuta incidentul ivit între clienţii noştri în Camera deputaţilor, am stabilit următoarele: Noi, martorii d-lui Gh. Brătianu, în numele clientului nostru, cerem satisfacţie pentru insultele grave aduse clientului nostru prin pasagiile din discursul său. Noi, martorii d-lui I.G. Duca, declarăm că întrucît aprecierile clientului nostru au fost făcute cu prilejul unei dezbateri parlamentare şi întrucît aceste aprecieri, care formează un tot cu întreaga dezbatere, au un substrat politic, fiind în acelaşi timp rostite în numele unui partid, este inadmisibil ca ele să fie lichidate pe calea armelor". Fiecare parte şi-a susţinut deci punctul de vedere, astfel că, în final, cum remarcă ziarele, „martorii d-lui I.G. Duca şi-au declarat misiunea terminată", iar cei ai „d-lui Gh. I. Brătianu au trimes d-lui I. G. Duca o scrisoare atrăgîndu-i atenţia asupra consecinţelor ce ar atrage pentru d-sa însuşirea punctului de vedere al martorilor d-sale".

Zile în şir, presa publică relatări despre evoluţia incidentului dintre cei doi oameni politici. Intervenind în discuţie, ziarul *Epoca* face apel, pentru lămurirea lucrurilor, şi la tradiţiile franceze. „În Franţa există o jurisprudenţă în asemenea materie. Jurisprudenţa în chestie nu figurează în cutare sau cutare cod a onoarei, ci în *Tratatul de drept politic electoral şi parlamentar* al d-lui Eugène Pierre, fostul secretar general al Camerei Deputaţilor din Franţa, timp de peste un sfert de veac. Iată ce zice în această materie d. Eugène Pierre: *Cînd cuvinte violente au fost schimbate între doi membri ai Parlamentului, fără ca preşedintele să fi crezut de datoria sa să le lovească de sancţiuni disciplinare, martorii constituiţi în urma incidentului sînt întemeiaţi să declare că n-a fost ofensă destul de gravă pentru a justifica o întîlnire pe teren.*".

Presa relatează pe larg şi cazul primarului Capitalei, Dem. Dobrescu[1], suspendat din funcţie cu două luni mai înainte şi reintegrat pe 3 iulie. De ce a fost suspendat? De ce s-a revenit asupra acestei măsuri? Iată ce ne spune *Adevărul* din 4 iulie: „Pe ziua de ieri a fost reintegrat în funcţiunea de primar al Capitalei d. Dem. Dobrescu. În motivarea reintegrării, Ministerul de interne arată că ancheta ce s-a făcut asupra gestiunei primarului n-a găsit nimic în sarcina lui, şi, prin urmare, nu există nici un motiv care să poată împiedica reintegrarea. Trebuie să

[1] Demetru Dobrescu (1869-1948), avocat şi om politic român; membru al P.N.T.; membru fondator al organizaţiilor democratice „Liga drepturilor omului" şi „Liga contra terorii".

Cronică măruntă

personale este absurdă şi nici nu ne-a trecut vreodată prin minte". (17 iulie)

● Ah, reclama! „Criza economică nu va înceta pînă ce oamenii nu vor activa în domeniul potrivit fiecărula. Dacă vreţi să vă cunoaşteţi aptitudinile, consultaţi neapărat Cabinetul psihografologic al Realităţii ilustrate, pus sub conducerea unui comitet de specialişti". (17 iulie)

● Consiliul permanent din Ministerul Instrucţiei a aprobat Abecedarul întocmit de d-nii Ionel Teodoreanu — literat din Iaşi; D.A. Gheorghiţă — institutor; V.A. Gheorghiţă — pictor, Tg. Neamţ. Cu începerea noului an şcolar, noul Abecedar ce va deschide porţile şcolii, aşa cum e întocmit, constituie o evoluţie în această materie. (17 iulie)

● Taxă. Ministerul Instrucţiunii aprobă ca taxa şcolară a Academiei de arhitectură din Bucureşti să fie mărită de la 2 000 la 4 000 lei, fiind plătibilă în două rate: la 1 noiembrie şi 1 februarie. (18 iulie)

● Ion Mihalache, fostul ministru ţărănist de interne, a trecut ieri cu succes examenul de şofer. (18 iulie)

● Antinevralgic dr. Nanu Muscel. Singurul remediu contra gripei, migrenei, nevralgiei etc. Se vinde numai în cutii originale conţinînd două buline şi cu semnătura doctorului. (18 iulie)

● Direcţiunea generală C.F.R. a hotărît să se permită pe aceste călduri caniculare ca publicul călător să poată desbrăca haina în vagoane în timpul călătoriei, cu permisiunea celorlalţi călători. (19 iulie)

● În iulie 1931 şi-au ţinut adunările generale numeroase asociaţii şi societăţi, printre care: Asociaţia ipotecaţilor şi datornicilor; Uniunea voiajorilor; Uniunea comercianţilor şi industriaşilor din România; Liga contra cametei; Statul negustoresc

iulie 1931

Pe plajă, la Mamaia

D. C. TANASE

Popularul director al Teatrului „Cărăbuș"

Cronică măruntă

Obor: Societatea „Micile Maternități"; Asociația „Educația mediteraneană"; Asociația „Cultura tehnică"; Sindicatul artiștilor dramatici și lirici

● Consiliu de miniștri în trenul de Curtea de Argeș, la care participă și D. Pompeiu și Mihail Sadoveanu, președinții corpurilor legiuitoare. (20 iulie)

● Compania de reviste „Pitpalacul", direcția N. Kanner-Pizone de la Teatrul de vară Colos, Calea Victoriei, lîngă Prefectura Poliției, din cauza imensului succes ce obține revista Nimic nou pe frontul București, în două acte și 18 tablouri de N. Kirițescu și N. Kanner, suspendă toate biletele de favoare; deci numai cu bani se poate vedea acest fenomenal succes

● Dezmințire. „În legătură cu informația apărută ieri în ziarul nostru, în care era vorba de «pîinea mucegăită» care se împarte șomerilor în halta Obica, biroul de asistență de sub conducerea d-lui dr. Rădulescu ne roagă să arătăm că am fost induși în eroare de către răuvoitori". (Dimineața, 24 iulie)

● Caut agenți de plată și distribuitori pentru oțet cu sau fără camion. Șos. Ștefan cel Mare, 130. (25 iulie)

● Hingherii își fac de cap. Astfel, pe strada Carol Davila, ei au confundat un porc cu un cîine contravenient și l-au ridicat în dubă ca atare. (26 iulie)

● Societatea Anonimă Română de Telefoane anunță o sporire a numerelor telefonice din București cu încă 2 400 posturi noi. (27 iulie)

● Ziarele reproduc numeroase cereri de ajutor lansate de cei a căror existență ajunsese, din cauza sără-

reamintim cu acest prilej că suspendarea d-lui Dem. Dobrescu din funcțiunea de primar ales al Capitalei s-a făcut chiar în ajunul alegerilor generale. Am spus de atunci că nu este vorba decît de o manevră politică, prin care guvernul încerca să impresioneze pe alegători și să-i cîștige în favoarea sa. Am arătat că se săvîrșea o nedreptate, cu atît mai mult cu cît dosarul împotriva d-lui Dem. Dobrescu fusese fabricat cu săptămîni înainte și cu intenția evidentă și clară a guvernului de a se servi de acest prilej ca să lovească în național-țărăniști. Am arătat că măsura era și absurdă, deoarece nu exista nici un text de lege pe baza căruia să se fi putut proceda la destituirea primarului ales.

Dovada că am avut dreptate este faptul că guvernul își recunoaște astăzi greșeala, mărturisește că, după o anchetă de două luni de zile, n-a putut găsi nimic în sarcina d-lui Dem. Dobrescu și, în consecință, a fost nevoit să-i dea satisfacția de a-l reintegra în postul său. Trebuie să subliniem cu această ocazie că suspendarea d-lui Dem. Dobrescu n-a fost singura măsură pe care a luat-o guvernul actual din motive mărunte de politicianism. Mai sînt și altele, care așteaptă să fie îndreptate".

Privit chiar și numai prin intermediul paginilor de ziar, Bucureștii de acum 50 ani dau imaginea unei Capitale cu o viață complexă. Ziarele aduc, între altele, o multitudine de informații în legătură cu un variat și bogat climat spiritual. Însuși peisajul presei, începînd cu cotidienele care apar în București și continuînd cu publicațiile literar-artistice și științifice, în care sînt prezente nume ce vor ilustra decenii de-a rîndul cultura românească, reprezintă un argument în această direcție. În *Adevărul literar și artistic*, de exemplu, din 19 iulie 1931, Tudor Arghezi face un elogiu intelectualilor socialiști de la sfîrșitul sec. XIX: „La clubul socialist din București, acum vreo 35 de ani, mișcarea socialistă se găsea sub direcția unor personalități ca Ion Nădejde, un mare latinist, Vasile Morțun, mai tîrziu ministru, George Diamandy, un intelect rafinat și un om din toate punctele de vedere excepțional de fin, Radovici, mai tîrziu ministru și el și d. G. Ibrăileanu, criticul *Vieții Românești*. Nici o mișcare de idei și de cultură nu poate fi comparată nici înapoi, nici înainte, în ceea ce privește consecințele sociale, politice și literare, cu școala de la *Lumea nouă*".

O știre, de astă dată apărută în *Universul*, din 1 iulie, ne readuce în memorie numele altor mari personalități ale culturii românești. Este vorba despre o informație privind decernarea marelui premiu național de proză romancierului Cezar Petrescu. Din comisia de decernare a premiilor, întrunită sub președinția prof. N. Iorga, fac parte, printre alții: Mihail Sadoveanu, Octavian Goga, Al. Brătescu-Voinești, Cincinat Pavelescu, Ion Agârbiceanu, G. Topîrceanu, Ion Minulescu, I.A. Basarabescu, Liviu Rebreanu.

În iulie, țara noastră găzduiește Congresul internațional geo-botanic. Reuniunea, informează *Dimineața* din 6 iulie, „va

Descoperiri arheologice la Constanța

VESELIA se amuză pe seama lui Ion Mihalache

ROMÂNIA

PREFECTURA POLIȚIEI [illegible]

Divizia Circulației.

Anexa pentru conducere de automobile

Nr. Ion Mihalache

Te profesie fost muncitor și domiciliul [illegible]

în urma [illegible] ți se [illegible] prin noi ori prin străini).

Prefectul Poliției

Șeful de la circulație

Martori

---

dura o lună și lucrările se vor face pe teren, în diferite regiuni ale țării, începînd cu Delta Dunării și pînă în masivul Carpaților. Organizatorul și sufletul acestui congres e d. prof. Borza[1] de la Cluj".

Semnificative pentru prețuirea de care se bucură cultura românească sînt și ecourile care vin de peste hotare. În *Universul* din 19 iulie, citim aprecieri dintre cele mai elogioase ale muzicologului francez Louis Bertrand, la adresa pianistului Dinu Lipatti care, la vîrsta de numai 13 ani, obține răsunătoare succese. „Neamul românesc din care — netăgăduit lucru — răsar talente viguroase se poate făli, încă de pe acum, cu micul Dinu Lipatti, al cărui nume va străluci cu siguranță, peste puțin, printre stelele de mărimea întîi ale lumii muzicale". *Universul*, din 1 iulie, publică în pag na 1 o informație cu titlul *Limba română în Italia*, din care rezultă că în fața unei comisii de 11 profesori „s-au ținut la Universitatea din Roma primele examene de doctorat de literatură română".

Periodic, în ziarul *Universul* apare *Curierul băilor*, o rubrică ce aduce informații despre stațiunile în care se pot petrece vacanțe plăcute și odihnitoare: „Sezonul se menține excelent la Predeal. Vizitatorii au la dispoziție mașini și călăuze pentru excursii, ziare, reviste, articole de sport etc. Gara este în mijlocul orășelului". Despre stațiunea Govora aflăm, între altele, că „un stabiliment cu peste 200 cabine, împărțite pe clase și prevăzut cu tot confortul, este pus la dispoziția publicului, putînd servi la fiecare 60 minute, cîte o serie de 200 pacienți; hotelul Palace, cu 360 încăperi, este unul din cele mai luxoase din țară, fiind prevăzut cu băi de iod și pucioasă, ascensor, restaurant, sală de lectură și de dans". Referindu-se la Căciulata, ziarul precizează că „primăria și-a dat toată silința să aducă oarecari îmbunătățiri stațiunei. Nu se poate spune același lucru și de societate [de transport]. În ultimii patru ani n-a făcut nimic. Același pod plutitor de peste Olt leagă Călimăneștii de gară. Se percep 4 lei de persoană la dus și alții 4 lei la înapoiat. E un contrast izbitor între prețuri. Doi km pînă la Căciulata cu automobilul costă de persoană 5 lei, iar cu podul plutitor, care n-are nici o cheltuială de combustibil sau altele, costul trecerii e de 4 lei".

Aproape de fiecare dată, rubrica respectivă conține și o listă cu nume ale celor aflați în stațiuni.

Ar fi greu însă să găsim în aceste l ste nume de oameni ai muncii de condiție modestă. Nu numai din cauza anonimatului lor, ci pentru că, în urmă cu 50 ani, un concediu la munte sau la mare era un lux pe care nu și-l puteau permite păturile larg ale populației. Cum scrie *Dimineața* din 20 iulie: „Vilegiatura se face după preferință sau după nevoe. Cei bogați se duc la munte, la Sinaia. Cei nevoiași se duc la muntele de pietate [casa de amanet]. Cei cu bani sînt la mare, la Mamaia, cei săraci sînt la mare anangh e".

[1] *Magazin istoric*, nr. 9/1978.

Cronică măruntă

ciei, a lipsei de lucru la limita ultimă; între ele, S. Smărăndescu, veteran din Războiul de independență „e lipsit de orice ajutor"; mecanicul Gh. Șerbănescu, „împreună cu șapte copii, invalid, zace în mare mizerie". (Dimineața, 28 iulie)

● Constantin Bacalbașa în „Să nu glumim cu ale țării": „Ca român, nu-mi place povîrnișul pe care este împinsă țara și de aceea scot strigătul de alarmă: Unde o să ajungem cu politica nesocotită, cu politica intereselor personale care ar voi să ne copleșească?

Așa cum am trăit întotdeauna, bucurîndu-ne de stima lumii, avînd încrederea popoarelor străine, respectuoși fără a fi slugarnici, demni fără a fi trufași, leali în alianțele noastre, așa sîntem datori ca să trăim și de aici înainte.

O țară nu se joacă pe o carte norocoasă". (Universul, 30 iulie)

● Ministerul lucrărilor publice și al comunicațiilor a trimis o adresă tuturor ministerelor și instituțiilor mai importante cu caracter economic și tehnic, prin care li se aduce la cunoștință că, de la 1 octombrie a.c., ora oficială obligatorie pentru toate instituțiile publice va fi ora celui de-al doilea fus orar, la est de Greenwich. Aceasta e ora după care ne conduceam noi înainte de 15 mai 1931. Schimbarea se va efectua abia la 1 octombrie, din cauză că o schimbare mai timpurie ar aduce perturbări serioase în gospodăria C.F.R. Trecerea de la un regim la altul se va face notînd ora 24 a zilei de 30 septembrie 1931 drept ora 1 a zilei de 1 octombrie. (31 iulie)

Rubrică de: Valeriu BUDURU, Ioan LĂCUSTĂ, Ioana URSU
Selecția fotografiilor: Radu Ion POPESCU

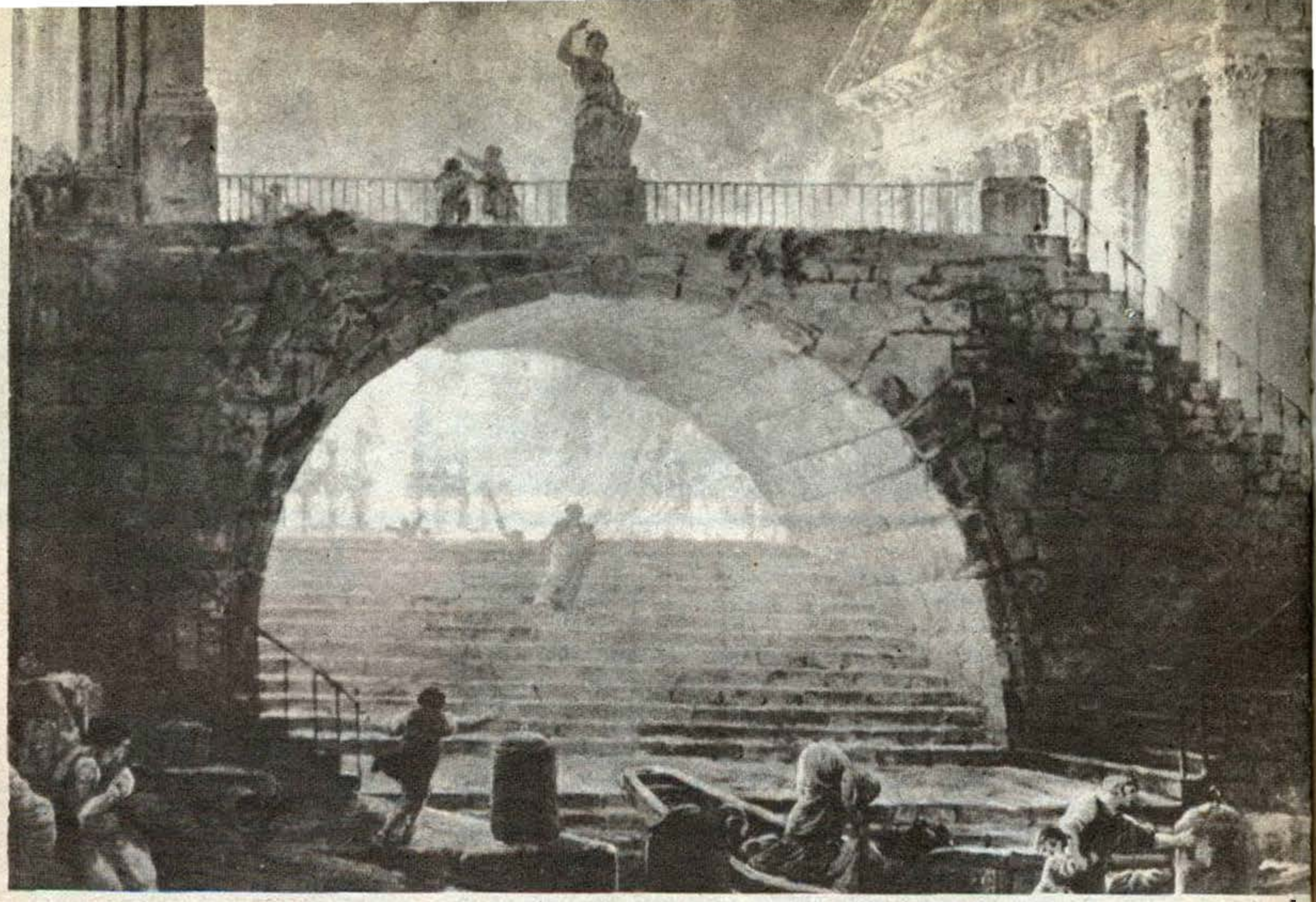

ENIGME ALE ISTORIEI

DIN NOU DESPRE REABILITAREA LUI NERO

În numărul 6 din iunie 1976 al revistei noastre, la rubrica Enigme ale istoriei, **am publicat un articol avînd ca titlu** Nero, incendiatorul Romei? **Ideea sa principală era că acuzaţiile aduse împăratului roman, ca autor al focului care l-a mistuit capitala, nu aveau suficiente temeiuri. Să recapitulăm cele cîteva argumente care pledează pentru nevinovăţia lui Nero:**

— în zorii zilei de 19 iulie a anului 64, cînd a izbucnit sinistrul, împăratul se afla la reşedinţa sa de vară de la Antium;

— pîrjolul a afectat grav fostele palate imperiale, vechiul for şi chiar palatul lui Nero;

— învinuirile aparţin unui număr foarte mic de autori romani ai epocii (Pliniu cel Bătrîn, Suetoniu şi Tacit), în schimb nici Pausanias, nici Martial (ambii ostili împăratului), nici primii istorici creştini (Clement I, Tertulian, Lactantiu, Ioan Gură de Aur) nu îi aduc o asemenea acuză;

— în timpul incendiului, Nero a luat măsuri de combatere a acestuia, iar ulterior de ajutorare a locuitorilor în rîndurile cărora popularitatea sa a rămas neştirbită.

În imagine: 19 iulie 64. Sub privirile lui Nero, arde Roma.

De ce **revenim asupra** acestui subiect? **Pentru că, la** patru **ani distanţă, în** numărul **său 5, din iunie 1980,** noua **revistă lunară pariziană** *Histoire magazine* **abordează aceeaşi temă. Cunoscutul** istoric francez **Alain Decâux,** ale cărui *Dosare secrete ale istoriei* au apărut şi în versiune românească, semnează articolul *A fost oare calomniat Nero?* Îl completează un „dosar al incendiului Romei", aparţinînd lui Philippe Parroy. Cei doi autori reiau în întregime argumentele enumerate anterior, aducîndu-le cîteva precizări, care ni s-au părut interesante pentru cititorii noştri.

Alain Decaux începe prin a face elogiul primilor ani de domnie ai lui Nero. Urcat pe tron la vîrsta de 17 ani, în urma asasinării, de către mama sa, Agrippina[1], a împăratului Claudius, Nero, sfătuit de Seneca, a refuzat titlul onorific de „părinte al patriei" pe care i-l oferea un senat servil. Încă de la început, el a declarat că vrea să impună pacea şi dreptatea şi, după cît se pare, a fost sincer. Într-o zi, cînd Seneca i-a prezentat spre semnare decretul de execuţie a doi tîlhari, tînărul împărat a manifestat o vie emoţie, exclamînd: Ce bine ar fi să nu ştiu să scriu!

Deşi i-a atribuit tot felul de păcate, Suetoniu a recunoscut — pînă şi el! — că versurile scrise de Nero vădeau un talent şi o inteligenţă cu totul remarcabile. Se ştie, de asemenea, că era un mare iubitor al literaturii eline, că învăţase să cînte şi să declame şi că avea incontestabile daruri de arhitect.

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1975.

După părerea lui Decaux, Nero ar trebui absolvit de culpa de a-l fi ucis pe fratele său vitreg, Britannicus. Mai întîi pentru că cronicarii contemporani — Seneca, Petroniu, Vindex (guvernatorul Galiei celtice), Plutarh — nu-i aruncă în spinare această crimă, deşi nu se sfiesc să facă dintr-însul ucigaşul propriei sale mame. Abia la 50 ani distanţă, Suetoniu şi Tacit, în plină perioadă antineroniană, pun moartea lui Britannicus pe seama împăratului. Dar, după cum se ştie, Britannicus a murit imediat după un ospăţ la care era invitatul lui Nero. De ce ar fi ales acesta din urmă o otravă violentă, şi nu una cu efecte mult mai tardive, care avea şi avantajul de a simula o maladie naturală? Întrebare cu atît mai legitimă, cu cît cercetările din ultimele decenii au demonstrat că romanii nu dispuneau de toxice capabile să provoace o moarte rapidă. Decaux optează pentru ipoteza că Britannicus ar fi murit în urma unei crize de epilepsie, afecţiune de care suferea încă de la naştere.

În legătură cu incendierea Romei, istoricul francez aminteşte că principalul autor căruia i se datoreşte inculparea lui Nero este Tacit. Conform acestuia, împăratul ar fi pus foc în cele patru colţuri ale Capitalei, pentru a gusta un spectacol care să-i amintească „sublima grozăvie a pojarului troian". Imediat după aceea, tot el ar fi aruncat vina pe seama micii colonii de creştini din Roma şi i-ar fi răstignit în grădinile imperiale, dîndu-le foc, astfel încît, odată cu căderea serii, luminau întunericul ca nişte felinare.

Prin urmare, de la Tacit se trage, în primul rînd, oprobriul care apasă de aproape două milenii asupra lui Nero. Da, dar care Tacit? Pe marele istoric latin îl cunoaştem dintr-un manuscris copiat în sec. XI. Copiat, aşa cum se întîmpla pe atunci, de către nişte călugări. Nu cumva aceştia au adăugat, pur şi simplu, un pasaj de natură să înnegrească imaginea împăratului păgîn?

După părerea lui Philippe Parroy, stabilirea unei legături între dezastrul din anul 64 şi prezenţa la Roma a unui număr de creştini nu este lipsită de orice fundament. Adepţii noii religii, calificată de Suetoniu drept o odioasă superstiţie, vedeau în capitala imperiului o nouă Sodomă sau Gomoră, un nou Babilon şi identificau oraşul celor şapte coline cu „fiara cu şapte capete" a Apocalipsului, „care va fi mistuită de foc". Aşadar, creştinii — pe atunci „o sectă marginală şi exaltată", după expresia lui Ernest Renan — ar fi putut, în principiu cel puţin, să incendieze Roma. Mai mult decît atît, este probabil că ei nu s-au inclus printre cei care au luptat pentru stingerea focului. De aici şi pînă la a-i considera făptaşi efectivi este însă o distanţă, pe care nici o informaţie existentă nu ne permite să o parcurgem.

Iată, aşadar că, scoţîndu-l pe Nero din cauză, istoria nu este — încă! — în stare să răspundă categoric la întrebarea: cine a incendiat Roma în sec. I e.n.?

1831.
BELGIA INTRĂ ÎN FAMILIA ŢĂRILOR EUROPENE

MIHAI MANEA

În ultimele zile ale lui august 1830, presa din Paris, Berlin, Roma, Londra sau Petersburg îşi informa cititorii despre mari tulburări la Bruxelles şi în alte oraşe din sudul Regatului Ţărilor de Jos. Erau primele ştiri care anunţau Europei existenţa noii naţiuni belgiene, încă în curs de afirmare, ce îşi revendica drepturile sale social-politice şi naţionale. Luptele de stradă şi actul istoric care le va încheia, recunoaşterea independenţei Belgiei, erau corolarul unor secole zbuciumate, în cursul cărora s-a plămădit naţiunea belgiană, oprimată succesiv de marile puteri ale vremii.

De la un stăpîn la altul

Începînd din 1477 — cînd Maria de Burgundia, fiica lui Carol cel Temerar şi cîrmuitoarea Ţărilor de Jos, s-a căsătorit cu Maximilian de Habsburg, fiul împăratului german Frederic III (1440-1493), — pînă la jumătatea secolului XVI, Ţările de Jos, care cuprindeau, în mare, actualele teritorii ale Belgiei, Olandei şi Luxemburgului, au făcut parte din Sfîntul imperiu roman de naţiune germană.

În 1556, sub domnia regelui spaniol Filip II, ele au trecut în stăpînirea ramurii spaniole a Casei de Habsburg. Belgia, cea mai bogată dintre posesiunile Spaniei în Regatul Ţărilor de Jos, şi-a văzut impus un regim foarte aspru de exploatare, la care ţara a răspuns printr-o promptă mişcare de opoziţie, exprimată prin răspîndirea calvinismului. Pentru înăbuşirea ei, regii spanioli au introdus un crunt sistem de teroare religioasă şi politică. În 1566, an de foamete, biserica catolică, ce întruchipa în ochii răsculaţilor dominaţia străină şi jugul exploatării feudale, a fost centrul atacului. Exact un an mai tîrziu, trupele spaniole, conduse de ducele de Alba, au intrat în Bruxelles instituind un regim de teroare şi mai accentuat, al cărui instrument era „Consiliul împotriva tulburărilor" (Consiliul sîngelui)[1].

În nord, răzmeriţele antispaniole s-au ţinut lanţ în anii următori, aşa încît, în iulie 1581, aceste provincii, care formau Olanda, l-au declarat depus pe Filip II.[2] Anul 1581 a marcat începutul primei revoluţii burgheze din istoria omenirii (încheiată în 1609). Ea a asigurat independenţa Olandei. Provinciile sudice, care cuprindeau şi teritoriul belgian, se răsculaseră şi mai devreme, în 1576, dar, sub influenţa burgheziei şi nobilimii conservatoare, în ianuarie 1579, ele au încheiat între ele aşa-numita „Uniune de la Arras", prin care se declarau în favoarea catolicismului şi rămîneau fidele regalităţii spaniole.

Un secol şi ceva mai tîrziu, în urma Războiului de succesiune la tronul Spaniei (1701-1714), provinciile su-

1-2 *Magazin istoric*, nr. 8, 9/1975; 4/1978.

Patrioți din Liège, conduși de Charles Rogier, se îndreaptă spre Bruxelles, în sprijinul insurgenților

dice au cunoscut o altă dominație — cea austriacă. Noua stăpînă a fost nevoită însă să acorde autonomie parțială Belgiei, care se bucura de dreptul de a avea instituții proprii și reprezentanță diplomatică. În ciuda acestor concesii, teritoriile care aveau să constituie viitorul stat belgian au fost teatru unor răscoale antiaustriace. Regimul polițienesc-birocratic austriac s-a înăsprit mai ales în timpul Mariei Tereza (1740-1780) și al împăratului Iosif II (1780-1790). În 1789, belgienii au declanșat așa-numita revoluție din Brabant contra dominației austriace și trupele imperiale au fost alungate din țară. La 11 ianuarie 1790, Congresul național al celor nouă provincii ale Belgiei, sub influența Revoluției burgheze din Franța, a proclamat independența „Statelor unite ale Belgiei". Congresul a adoptat o constituție cu un caracter burghezo-aristocratic. La conducerea țării s-a instalat partidul conservator, în timp ce partidul liberal cerea lărgirea sistemului electoral și creșterea numărului de reprezentanți ai orașelor. Lupta s-a încheiat cu victoria în alegeri a conservatorilor, care i-au anihilat pe liberali, în martie 1790, cu ajutorul țărănimii, ce asculta de indicațiile clerului. Guvernul austriac nu a avut decît de profitat de pe urma acestor neînțelegeri și ciocniri interne. În 1791 el și-a restabilit autoritatea asupra Belgiei. O autoritate de scurtă durată, căci, în urma victoriilor franceze în timpul revoluției, Belgia s-a răsculat din nou. Într-o singură lună, întreaga țară a fost curățată de trupele austriace. La începutul anului următor, majoritatea orașelor belgiene s-au pronunțat pentru alipirea la Franța. Dar noua stăpînă, învingătoare în iunie 1794 în bătălia de la Fleurus cu Austria, a început să acționeze în Belgia ca într-o țară cucerită. La 1 octombrie 1795, Convenția a proclamat alipirea Belgiei la Republica franceză, iar prin Tratatul de pace austro-francez de la Campoformio, Austria a renunțat definitiv la Belgia.

Au urmat douăzeci de ani de dominație franceză, care au avut unele consecințe pozitive asupra Belgiei, de pildă, lichidarea rămășițelor feudale, slăbirea influenței clerului catolic și dezvoltarea industriei. În același timp, Franța a adus după ea o administrație arbitrară, o cotă mare de impozite, regimul autocratic al lui Napoleon, criza economică provocată de blocada continentală, ceea ce a ridicat la împotrivire largi straturi ale populației belgiene.

Manifeste, cocarde și arme

onvocat în vara lui 1815 pentru a reface harta politică a Europei, după războaiele napoleoneene, Congresul de la Viena a hotărît, fără o prealabilă consultare a populației, crearea Regatului Țărilor de Jos, formațiune s atală artificială, obținută prin unirea Belgiei cu Olanda, act care a provocat o avalanșă de proteste în rîndul belgienilor. Noul regat fusese fondat doar din considerente strategice, sub presiunea Ang iei, care urmărea să creeze o puternică barieră împotriva Franței, la granița ei nordică, în zona gurilor Rinului. onstituția adoptată, care purta numele de Legea fundamen ală, îi favoriza pe olandezi, deși belgienii reprezentau populația majoritară. Imediat au apărut probleme de natură socială, economică, politică, culturală religioasă și lingvistică, care au făcut imposibilă convieț uirea celor două populații: belgiană și olandeză. Olanda era o zonă prin excelență agricolă, cu o pătură bogată de negustori și comercianți în mari orașe, ca Amsterdam și Rotterdam. Belgia, în schimb,

se orientase spre industrie, spre valorificarea imenselor sale zăcăminte de cărbune. Burghezia sa, conştientă de rolul ei social-economic tot mai pronunţat, aspira la exercitarea tuturor funcţiilor politice în stat şi la eliberarea de sub tutela olandeză. Ea era profund nemulţumită că în armată şi în administraţie posturile-cheie se acordau preferenţial olandezilor şi că limba oficială era neerlandeza. Interesele tinerei industrii belgiene se opuneau direct intereselor marilor agricultori şi comercianţi olandezi, care cereau libertatea comerţului.

Între anii 1816 şi 1828, s-au luat aspre măsuri de restrîngere a libertăţii presei, ceea ce a stîrnit din nou revolta în sufletele belgienilor. Autorităţile olandeze au intentat numeroase procese de presă lui Louis de Potter, un combativ publicist al vremii, care a apărat în articolele sale dreptul la existenţă al naţiunii belgiene şi a fost condamnat la ani grei de temniţă. Numele său a rămas înscris printre cele ale martirilor libertăţii Belgiei.

În 1828, conducerea mişcării naţionale belgiene, multă vreme rămasă divizată, s-a raliat în *Uniunea naţională pentru îndreptarea relelor* aflată sub patronajul celui mai influent ziar belgian, *Le Courrier des Pays-Bas*, şi bazată pe o platformă comună de revendicări: libertatea presei şi a cultelor, responsabilitatea ministerială, constituirea unui parlament propriu. Prin petiţii adresate Statelor generale de la Haga, parlamentului olandez, reprezentanţi de seamă ai Uniunii, ca Adolphe Barthels, Charles Rogier, Van Halle, Felix de Mérode, au apărat drepturile naţiunii belgiene. Guvernul însă a acordat belgienilor concesii tardive, realizate cu stîngăcie, insuficiente pentru a potoli mînia şi starea de nemulţumire existente. Un discurs al regelui Wilhelm I (1792-1849), pronunţat în Parlamentul de la Haga la 11 decembrie 1829, nu s-a ocupat de nici una dintre problemele politice acute şi patrioţii l-au interpretat drept o veritabilă declaraţie de război adresată naţiunii belgiene.

Anul revoluţionar 1830 a zguduit întreaga Europă. În Franţa, parizienii au răsturnat dinastia Bourbonilor, adusă în „furgoanele străinilor" în 1815 şi nedorită de francezi. În Polonia, sfîrtecată de trei ori (1792, 1793 şi 1795) de Austria, Prusia şi Rusia, patrioţii, sprijiniţi de o puternică emigraţie europeană, au înălţat steagul luptei pentru independenţă. În Italia, la chemarea lui Mazzini, populaţia s-a pregătit să înlăture dominaţia austriacă. La sfîrşitul lunii august, sub influenţa Revoluţiei din iulie, din Franţa, presa de opoziţie din Belgia a publicat o serie de manifeste şi articole avînd ca motto: „Luni, 23 august — foc de artificii; Marţi, 24 — sărbătoare; Miercuri, 25 — revoluţie". Era un semnal al celor ce aveau să se întîmple.

În seara de 25 august, ziua de naştere a lui Wilhelm I, pe cînd la Teatrul „La Monnaie" din Bruxelles se cînta opera lui Auber *Muta din Portici*, care glorifica rezistenţa populaţiei Neapolelui contra Bourbonilor, cetăţenii belgieni au primit manifeste, cocarde tricolore şi arme. Ei au distrus magazine olandeze şi au incendiat reşedinţa ministrului Van Maanen, duşman înfocat al belgienilor, care purta răspunderea proceselor de presă, şi birourile oficiosului guvernului, *le National*. A doua zi, 26 august, patriotul Ducpetiaux, din balconul Primăriei, a chemat populaţia la unitate, sub flamurile vechii revoluţii din urmă cu 40 ani, împotriva dominaţiei austriace. Ulterior s-a format o gardă naţională burgheză, condusă de baronul Hoogvorst. Reprezentanţii belgieni în Statele generale de la Haga s-au adunat la Primăria din Bruxelles şi au format Adunarea notabililor, sub preşedinţia baronului de Secus, care nădăjduia că regele, impresionat de acest act, va accepta cererile belgienilor. Adunarea notabililor a revendicat, printre altele, aplicarea corectă a prevederilor Constituţiei şi demiterea ministrului Van Maanen.

Pînă la ultimul om

Monarhul a răspuns prin concentrarea armatei condusă de prinţul Frederic de Orange, fiul său, la Vilvorde, aflată la porţile Bruxellesului. În septembrie, el a anunţat în Parlamentul olandez că va lua toate măsurile necesare pentru a înăbuşi mişcarea belgiană. Cîteva zile mai tîrziu, o mare mulţime, s-a adunat în Piaţa Primăriei, reuşind să impună formarea unui guvern provizoriu, Frederic a primit ordin să ia în mîinile sale Bruxellesul, dar pentru asta nu dispunea decît de un corp de armată format din 10 000 oameni.

Insurgenţii organizaseră o rezistenţă puternică, în frunte cu Karl Plétinckx. Urmînd exemplul Capitalei, la Liège. Louvain, Bruges, Gand, Mons, Leuze, Soignies, Namur, patrioţii belgieni au preluat puterea, înlăturînd pe reprezentanţii autorităţilor olandeze. Marşul armatei olandeze spre Bruxelles, inima revoluţiei, a determinat solidarizarea tuturor ţinuturilor Belgiei, care au trimis ajutoare Capitalei. De la Liège, Charles Rogier a adus 300 oameni şi două tunuri; de la Louvain, Alost şi Courtrai au sosit mii de voluntari. La Bruxelles, olandezii au întîmpinat o rezistenţă eroică, baricadele fiind apărate pînă la ultimul om şi trăgîndu-se de la fiecare fereastră. În cele din urmă, armata olandeză s-a retras la Anvers, închizîndu-se între zidurile citadelei, de unde, în semn de represalii, a bombardat oraşul

și portul. La Liège și Tirlemont, patrioții au distrus fortificațiile olandezilor porniți în ajutorul prințului de Orange.

La 3 noiembrie 1830, în entuziasmul general, au avut loc alegeri pentru Congresul național, chemat să hotărască asupra soartei țării. Două săptămîni mai tîrziu, el a proclamat, prin vot, independența Belgiei, ce urma să devină o monarhie constituțională, și a elaborat Constituția. În timpul dezbaterilor, unii delegați s-au pronunțat pentru o soluție de compromis: numirea unui membru al familiei regale olandeze pe tronul de la Bruxelles și menținerea legăturilor economice cu Olanda. Deputații patrioți în congres au respins însă în majoritate această propunere, care n-a fost deci adoptată.

Concentrate mai ales pe evenimentele revoluționare din Franța și Polonia, care le creau suficiente bătăi de cap, marile puteri ale vremii au vrut să rezolve cît mai rapid problema belgiană. Cînd, la sfîrșitul lui septembrie 1830, regele Olandei a cerut ajutorul Europei, în fața primejdiei mereu crescînde din partea belgienilor, țarul Nicolae I a anunțat că era gata să-i trimită 115 000 soldați. Revoluția poloneză l-a împiedicat însă să ducă la realizare acest plan. Regele Franței, Ludovic Filip, a refuzat ajutorul solicitat de olandezi. El s-a pronunțat pentru principiul neintervenției și l-a trimis în acest scop la Londra pe marchizul de Talleyrand, simbolul bunei înțelegeri franco-britanice și al păcii, pentru a-i convinge și pe englezi de utilitatea acestei soluții. Ministrul de externe al Angliei, Palmerston, cel pentru care o națiune nu avea nici prieteni, nici dușmani, ci numai interese, nu avea deloc motive să-și angajeze țara într-un conflict armat. Cît privește Austria și Prusia, ele considerau deși fără tragere de inimă, că o pace era preferabilă perspectivei unei noi conflagrații.

La 4 noiembrie 1830, la Londra s-a convocat conferința ambasadorilor marilor puteri (Anglia, Franța, Rusia, Austria și Prusia), care a hotărît încetarea focului în Belgia. Tot la Londra, la începutul anului 1831, s-au semnat „Bazele de separare", prin care marile puteri recunoșteau independența Belgiei, neutralitatea ei perpetuă și inviolabilitatea frontierelor.

Rămăsese însă nesoluționată numirea viitorului rege al Belgiei. S-au propus mai multe candidaturi. „Protocolul de la Londra", semnat la 26 mai 1831, îl recunoștea ca rege al Belgiei pe prințul Leopold de Saxa-Coburg, candidatul Angliei, rudă a reginei. Încoronarea sa, la 21 iulie, sub numele de Leopold I (1831-1865) reprezenta, de fapt, o victorie engleză, pentru că Belgia era scoasă astfel de sub posibila influență a Franței. Același an, 1831, a adus cu el un alt conflict olandezo-belgian, datorat Limburgului și Luxemburgului două provincii revendicate de ambele țări. Cum armata belgiană se afla la un pas de dezastru, Franța a intervenit cu un corp expediționar condus de mareșalul Étienne Gérard. După un asediu prelungit al Anversului, olandezii au fost nevoiți să ceară pace și, în octombrie, cele două părți au semnat „Tratatul celor 24 articole", care punea definitiv capăt ostilităților dintre ele. Statutul Belgiei a fost stabilit opt ani mai tîrziu, în aprilie 1839, tot la Londra, printr-un tratat de pace care reglementa definitiv relațiile dintre Belgia și Olanda. Wilhelm I al Olandei recunoștea independența Belgiei. Era ultimul act al unei lungi perioade de lupte și jertfe ale belgienilor, a căror țară devenea acum membră cu drepturi depline al marii familii a statelor continentului european. Constituția sa era cea mai democratică din Europa acelei vremi.

CLIO ANUNȚĂ

De cînd datează ochelarii?

Ochelarii apar în Europa la sfîrșitul secolului XIII. Unii consideră că inventarea lor s-ar datora călugărului franciscan englez Roger Bacon (1214-1294), «supranumit „Doctorul cel minunat de la Oxford", promotor al metodei experimentale și adversar al scolasticii rigide și abstracte. Alții îi atribuie Italiei, unde sticlarii ar fi observat că sticla cu suprafață bombată ameliora vederea. Începînd din sec. XIV, lentilele convexe, pentru corijarea presbitismului, se folosesc în mod curent, în timp ce lentilele concave, pentru miopie, se pare că sînt de dată ceva mai tîrzie.

La scurt timp după descoperirea ochelarilor, utilitatea se împletește cu fantezia în confecționarea lor. Apar lentile rotunde și ovale, mai mari și mai mici, cu monturi din materiale din ce în ce mai rafinate și mai divers colorate.

De-a lungul secolelor, familia ochelarilor se îmbogățește cu noi și noi membri. La sfîrșitul sec. XVIII, în mediile aristocratice se răspîndește moda lornionului (susținut pe nas de un resort). Diplomați și ofițeri încep apoi să-și etalèze și monoclurile. Deși la mijlocul sec. XIX, lornionul pătrunde și în rîndurile claselor de mijloc, ale societății, el nu supraviețuiește primului război mondial. În anii 1900, comandantul francez Soulié de Cenac imaginează așanumitul „lornion-detectiv", care — în ciuda ingeniozității sistemului său, un fel de retrovizor minuscul, cu care vedeai în spate fără să te întorci — are o existență efemeră.

Către anii 1920 apar ochelarii cu lentile colorate, deveniți un accesoriu al modei — și nu numai pe plajă sau în plină zi.

Înainte ca optica propriu-zisă să creeze lentilele de contact, ideea lor o are Leonardo da Vinci. Încercări se întreprind la sfîrșitul sec. XIX, dar primele realizări suportabile datează din 1938, odată cu apariția maselor plastice.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

ELIBERATORII

Un document evocînd eroismul ostaşilor români pe frontul antihitlerist, în luptele de eliberare a teritoriului cotropit de horthyişti ne trimite CONSTANTIN NEGUŢ, din satul Feiurdeni, jud. Cluj. Este o însemnare consemnînd eliberarea localităţii de trupele române: 12 octombrie 1944. Grupul 18 vînători călări atacă satul Feiurdeni la ora 6.30. În acest sat românesc erau aproximativ o brigadă mixtă de maghiari ce au fost surprinşi de focul puternic al acestui escadron. În mai puţin de două ore, satul este eliberat, inamicul lăsînd pe teren 96 prizonieri, un formidabil material de război (19 tunuri, 60-80 căruţe pline cu muniţiuni şi materiale de război).

După două zile de cantonare, acest grup pleacă să dezrobească şi mai departe satele şi ţinuturile noastre, din veci ale noastre.

MILITANT

Pagini de neuitat din istoria mişcării muncitoreşti huşene se intitulează însemnările prof. **VASILE CALESTRU**, de la Liceul Cuza Vodă, din Huşi, jud. Vaslui, consacrate începuturilor mişcării revoluţionare (nr. 1-3/1981) pe aceste meleaguri şi din care reţinem o evocare a activităţii revoluţionare a muncitorului Gh. Glosanu, mecanic de locomotivă. În primăvara anului 1907, transportînd un grup de ţărani răsculaţi din Ruginoasa spre închisoarea Fălticeni, Glosanu a organizat deschiderea vagoanelor în care se aflau arestaţii, permiţîndu-le acestora să fugă. La Huşi a creat un cerc socialist şi o filială a societăţii de ajutor Munca. A desfăşurat o vie activitate de propagandă, difuzînd gazetele România muncitoare şi Lupta zilnică, colaborînd totodată la unele publicaţii muncitoreşti.

DIN SUCEAGU...

În numele cercului de istorie de la Şcoala generală Suceagu, com. Baciu, jud. Cluj, **ne scrie preşedinta cercului, pioniera FLAVIA MAIE, din cl. a VIII-a. Din veştile trimise, aflăm că membrii cercului desfăşoară o activitate deosebit de bogată: au întocmit mai multe colecţii numismatice, au alcătuit monografia aşezării, organizează vizite la muzee, drumeţii în locuri istorice, participă la concursuri pe teme privind trecutul patriei şi poporului nostru.**

...ŞI GEOAGIU

Veşti despre activitatea lor ne trimit şi membrii cercului de istorie Germisara, **de la Şcoala generală din com.** Geoagiu, **jud.** Hunedoara. **Recent ei au descoperit urmele unei străvechi aşezări pe teritoriul comunei, în apropiere de rîul Mureş. După opinia specialiştilor din cadrul Muzeului judeţean de istorie Deva, aşezarea aparţine culturii Wietenberg (sec. XVII-XIII î.e.n.).**

În imagine, cîteva din resturile ceramice descoperite.

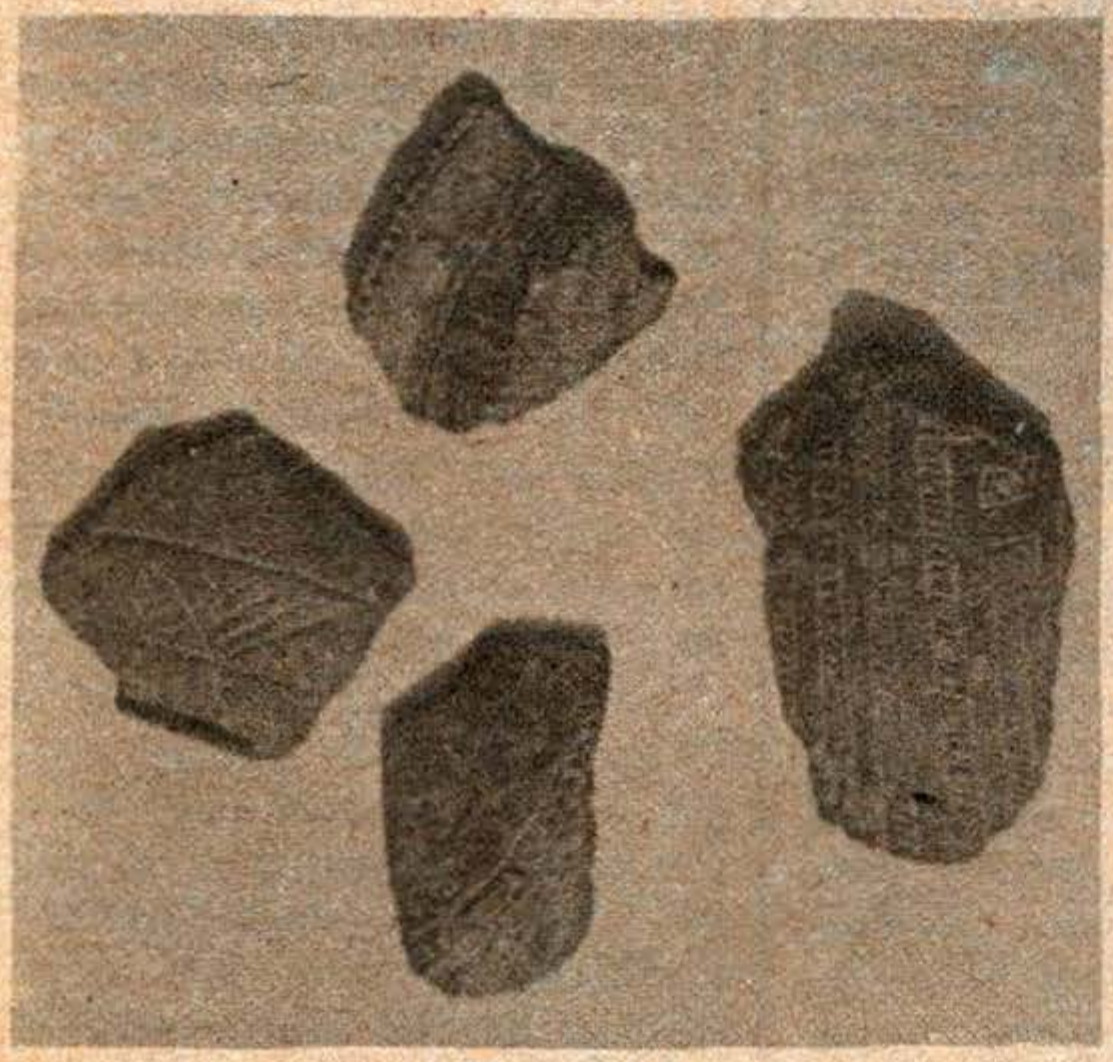

PREMIAŢI

Primim din partea Ministerului educaţiei şi învăţămîntului, Direcţia Ştiinţe sociale, activităţi educative şi sportive, sub semnătura tovarăşului director Marin Iliescu:

La încheierea etapei pe ţară a concursului de istoria României, desfăşurat la Tîrgu Mureş în perioada 13-18 aprilie a.c., comisia centrală de organizare a acordat — ca premii — lucrările cu caracter istoric, precum şi abonamentul pe un an de zile la revista **Magazin istoric** oferite de dumneavoastră.

Cu acest prilej, vă înaintăm alăturat numele elevilor premiaţi:

1. **GABRIELA NEGREANU**, clasa a IX-a, Liceul industrial nr. 1, Tg. Jiu
2. **VASILE PETRULEA**, clasa a X-a, Liceul Ady-Şincai, Cluj-Napoca
3. **ANCA VÎLCEANU**, clasa a XI-a, Liceul de filologie-istorie, Timişoara.

Abonamentul a fost acordat elevului FERENC FARKAŞ, clasa a XI-a, Liceul de filologie-istorie din Sfîntu Gheorghe, jud. Covasna, domiciliat în comuna Virghiş, jud. Covasna.

Pentru sprijinul acordat, vă rugăm să primiţi cele mai călduroase mulţumiri.

La rîndul nostru, adresăm călduroase felicitări tuturor elevilor premiaţi şi participanţi la această etapă a concursului de istoria României.

DIN 1935

În grupajul despre Tudor Vladimirescu, foarte frumos întocmit (nr. 6/1980), ne scrie **CONST. I. CONESCU**, din Bucureşti, este reprodusă şi o fotografie trimisă de un cititor, care reprezintă pe elevii şcolii normale din Tîrgu Jiu, şi care, îmbrăcaţi în panduri, ar fi evocat în 1932, la Sibiu, pe revoluţionarii din 1821. Ca vechi cercetaş din războiul 1916-1918, cunosc exact împrejurările în care elevii au defilat îmbrăcaţi în panduri, deoarece mă aflam acolo. Aceasta s-a întîmplat în 1935, la inaugurarea mausoleului ridicat la Tg. Jiu (opera Miliţei Petraşcu) în amintirea Ecaterinei Teodoroiu, cercetaşa care, în 1917, a căzut eroic pe frontul din Moldova.

Cred că se cuvine făcută această precizare.

Şi noi credem la fel, drept pentru care o şi publicăm. Reînnoim, totodată, rugămintea către toţi colaboratorii noştri de a verifica toate datele, informaţiile, documentele trimise, pentru a înlătura erorile, a căror responsabilitate le revine pe deplin.

MULŢUMIRI

Sub semnătura preşedintelui Biroului, M. Vintilă şi a secretarului T. Creţu, primim următoarea scrisoare din partea Biroului executiv al Consiliului popular al com. Vişina, jud. Dîmboviţa: Vă rugăm să exprimaţi pe această cale mulţumirile cadrelor didactice de la Şcoala generală Vişina, pensionarului CAROL RĂDOI, fiu al acestei comune, actualmente cu domiciliul în Bucureşti, ce prin bunăvoinţă a donat şcolii din comuna noastră colecţia Magazin istoric, de la apariţie şi pînă în anul 1980.

Mulţumiri cărora le adăugăm şi călduroasele noastre felicitări pentru frumosul gest.

NEPLĂCERI REZOLVATE

Cititorii IORDACHE COVASA, din com. Creţu, jud. Brăila; ŞTEFAN ANTOHI, din com. Independenţa, jud. Galaţi; IANCU PETRU, din Sighişoara, jud. Mureş, ne-au semnalat unele deficienţe în primirea abonamentelor la revista noastră.

Ca şi în alte rînduri, am trimis scrisorile Direcţiei generale a poştelor şi telecomunicaţiilor, din Ministerul transporturilor şi telecomunicaţiilor, Serviciul exploatarea reţelei poştă şi presă, care ne-a comunicat, sub semnătura directorului general adjunct, dr. Virgil Schioptan, **rezolvarea operativă şi favorabilă a reclamaţiilor.**

SATULUI NATAL

Sînt un pasionat al istoriei şi, în special, al istorie poporului român, mărturiseşte VASILE BERLESCU, din Piteşti. Din revista dv. am aflat multe lucruri noi. Citind articolul **Pe urmele Malvei, Celeiului, Coziaului**, de C.C. Giurescu (nr. 10/1977) am văzut că satul în care m-am născut eu, Cozia, com. Costuleni, jud. Iaşi, ar fi existat încă din 1421.

Anul trecut, am fost invitat să particip la sărbătoarea a 525 ani de la atestarea documentară a satului meu natal, menţionat într-un uric din 1455. La acele festivităţi s-a vorbit şi de înfiinţarea unui punct muzeistic. În semn de respect pentru locul natal, de unde am plecat acum 34 ani, am hotărît să donez colecţia mea din **Magazin istoric**, de la primul număr şi pînă în prezent, satului Cozia.

GH. ASACHI LA ROMA

NICOLAE COŢAR, din Ploieşti: În anii 1808-1812, Gh. Asachi (nr. 12/1980) a locuit în oraşul de pe malul Tibrului. Trecerea sa pe aici este evocată de un cunoscut local roman: **Antico Cafe Greco**, înfiinţat la începutul sec. XIX, renumit loc de întîlnire al scriitorilor, pictorilor, artiştilor şi oamenilor de cultură care au vizitat Roma.

În 1838, romancierul rus N.V. Gogol a lăsat ca amintire localului portretul său. Cu timpul s-au adunat şi alte portrete ale ilustrelor personalităţi care au vizitat localul.

Pictorul Mihai Vulcănescu a executat, în zilele noastre, un portret al lui Gh. Asachi care, expus la Antico Cafe Greco aminteşte de tinereţea acestui ctitor al culturii româneşti.

DONAŢIE

Sînt abonat şi cititor pasionat al revistei dv. chiar la cei 78 ani ai mei. Pentru ca colecţia revistei să fie revăzută şi de tineret, ne scrie DAVID P. BADEA din Băicoi, jud. Prahova, m-am hotărît s-o donez nepotului meu, Nelu Dan, din suburbia Militari-Bucureşti.

O iniţiativă pentru care vă felicităm.

Cristian POPIŞTEANU

CERERI ŞI OFERTE

DORIN DUMITRESCU, str. Frunzişului, nr. 16, Bucureşti, solicită: nr. 4, 5, 7/1971; 12/1973; 11, 12/1974; 1/1976; 3/1977.

SIMION POP, aleea Primăverii, nr. 12, ap. 16, Odorheiul Secuiesc, jud. Harghita, solicită: nr. 1-9/1967; 1-5/1968; 8, 9/1970; 1, 6/1973; 1, 5/1979; oferă: nr. 7-8/1968; 9/1971; 6/1975; 3, 5, 9/1976; 1/1977; 1, 3/1978.

RAMONA CARMEN PAVELIU, str. Someşul Mic, nr. 1, bl. E3, sc. 3, et. IV, ap. 59, Bucureşti, solicită: nr. 2/1967; 9-11/1969; 10/1971; 1/1972.

FILIP I. SIMION, b-dul Tineretii, nr. 19, et. I, ap. 4, Timişoara, solicită: nr. 1, 3/1967; 12/1974; 8/1969; oferă: nr. 11/1968; 2/1969; 7/1971; 4/1973; 6/1975.

CONSTANTIN PANTAZESCU, str. Rahmaninov, nr. 29, sc. B. et. I, ap. 15, Bucureşti, solicită: nr. 1/1968; 9/1970; 4/1971; 2, 5/1979; oferă: nr. 9/1967; 10/1968; 4/1969; 1, 8, 12/1971; 10, 12/1974; 2, 4, 6, 9, 10/1975; 7, 10/1978, 8/1979.

NAPOLEON TIŢOIU, com. Potcoava, jud. Olt, solicită: nr. 1-9/1967; 6-12/1968; 7, 10-12/1970; 2, 3/1971.

VALERIU NICA str. Pirvan Popescu, nr. 55, Tîrgovişte, solicită: nr. 8-10/1979; 5, 8/1980.

CONSTANTIN BARBACARU, str. Garibaldi, nr. 5, ap. 27, Bucureşti, oferă colecţia completă.

IOAN CASIAN, str. Mărului, nr. 1-3 Cluj-Napoca, oferă colecţia completă.

DANA MIHUŢ, str. Bucureşti, nr. 7, Timişoara, solicită: nr. 1, 2/1980.

CÎŞTIGĂTORII CONCURSULUI MAGAZIN ISTORIC

(Urmare din p. 38)

PREMIUL XII, 15 abonamente pe un an la Magazin istoric

1. Ştefan Popa — com. Avereşti, jud. Vaslui
2. Gheorghiţa Pană — com. Leordeni, jud. Argeş
3. Vasile Rabuşanu — Huşi
4. Ioan Cojoc — Bucureşti
5. Ioan Slavu — Deva
6. Ioan Bocoiu — Cluj-Napoca
7. Ion C. Cîrnei — Suceava
8. Elena Teodosiu — Bucureşti
9. Nicolae Jitescu — com. Stroeşti, jud. Vîlcea
10. Mihai Gospodaru — Paşcani
11. Gheorghe Corlăteanu — municipiul Gh. Gheorghiu-Dej
12. Dumitru N. Pîslaru — Rîmnicu Sărat
13. Vasile Vorobchievici — com. Humoreni, jud. Suceava
14. Iancu Popa — Vaslui
15. Barbu Zossin — Braşov

PREMIUL XIII, 30 abonamente pe 6 luni la Magazin istoric

1. Nicolae Popescu — Galaţi
2. Gemiş Iahia — com. Mihail Kogălniceanu, jud. Constanţa
3. Silviu Ordeanu — Sibiu
4. Gh Clotină — Botoşani
5. Ionel Andriescu — Bucureşti
6. Ana Ordean — Sebeş, jud. Alba
7. Cristian Sorin Timbolschi — Tecuci
8. Emil Măgu — com. Rodna Veche, jud. Bistriţa-Năsăud
9. Iulia Cioiacu-Miron — Focşani
10. Buksa Jenő — sat. Gruişor, com. Acăţari, jud. Mureş
11. Mendel Fischman — Timişoara
12. Marius Biriş — Alba Iulia
13. Vasile Moisa — Oradea
14. David C. Iordăchescu — Rîmnicu Vîlcea
15. Sorin Eugen Gh. Bolo — Timişoara
16. Maria Mîrza — Gherla
17. Nicolae Frîncu — com. Băuţar, jud. Caraş-Severin
18. Cornel Diaconu — Slatina
19. Dana Călinescu — Bucureşti
20. Willy Şloimovici — Bucureşti
21. Vasile Udrea — Bucureşti
22. Stela Bod — Sighişoara
23. Ionel H. Oprişan — Focşani
24. Alexandru Cozoriei — Suceava
25. Anghel Gh. Sanda — com. Pîrboleni, jud. Argeş
26. Alexandru Dincă — Bucureşti
27. Gheorghe Şurubaru — Bucureşti
28. Dumitru Boulescu — Reşiţa
29. Ioan Oltean — Ocna Mureş
30. Ioan Dale — oraş dr. Petru Groza

POŞTA CONCURSULUI

ROZALIA BALINT, din Reşiţa, jud. Caraş-Severin; FLORIAN MARINESCU, din Bucureşti; V. MÎNZA, din Bacău: Răspunsurile dv. au fost considerate corecte.

TEODOR DUMITRESCU, din Lugoj: Amănunte despre viitoarea ediţie a concursului Magazin istoric veţi întîlni în numerele viitoare.

Prof. VIOREL MOS, din com. Lesu, jud. Bistriţa-Năsăud şi foarte numeroşi participanţi la ultimul concurs al revistei Magazin istoric subliniază: Am luat cunoştinţă cu real interes de organizarea concursului dedicat glorioasei aniversări a Partidului Comunist Român, care ne-a prilejuit rememorarea unor pagini glorioase de luptă revoluţionară a maselor largi populare din ţara noastră.

CONTENTS (Romanian History) E. STĂNESCU Romanians' Resistance Against Invaders ● I. ARDELEANU 1941. Antifascists Moves Led by the R C P ● P. PHILIPPI Dacian Presence in Transylvanian Saxon Historiography ● GH. GR. GHEORGHIU Memories of the Socialist Movement ● I. TALPEŞ 1934-1937. Facing the Nazi and Revizionist Danger ● D. CĂPĂŢÎNĂ The Giurgiu Citadel ● E. SERRA Romano-Italian Diplomatic Documents (1859-1880) ● *** 50 Years Ago, in Bucarest

SOMMAIRE (Histoire roumaine) E. STĂNESCU La Résistance des Roumains contre les envahisseurs ● I. ARDELEANU 1941. Des actions antifascistes dirigées par le P C R ● P. PHILIPPI La Conscience des Daces dans l'historiographie saxonne de Transylvanie ● GH. GR. GHEORGHIU Souvenirs du mouvement socialiste ● I. TALPEŞ 1934-1937. Face au danger nazi et révisionniste ● D. CĂPĂŢÎNĂ La Citadelle de Giurgiu ● E. SERRA Documents diplomatiques roumano-italiens (1859-1880) ● *** Il y a 50 ans à Bucarest

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Е. СТЭНЕСКУ Сопротивление румын против захватчиков ● И. АРДЕЛЯНУ 1941. Антифашистские действия под руководством РКП ● П. ФИЛИППИ Дакийское сознание в саксской историографии ● Г. ГР. ГЕОРГИУ Воспоминания из социалистического движения ● И. ТАЛПЕШ 1934-1937. Перед нацистской опасностью и ревизионизмом ● Д. КЭПЭЦЫНЭ Крепость Джурджу ● Е. СЕРРА Румынско-итальянские дипломатические документы (1859-1880) ● *** В Бухаресте, 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) E. STĂNESCU Widerstand der Rumänen gegen Eindringlinge ● I. ARDELEANU 1941. Antifaschistische Verfahren die die RKP geleitet hat ● P. PHILIPPI Dakisches Bewusstsein in der sächsischen Historiographie ● GH. GR. GHEORGHIU Erinnerungen aus der ozialistischen Bewegung ● I. TALPEŞ 1934-1937. Vor der Gefahr des Nazismus und Revisionismus ● D. CĂPĂŢÎNA Die Burg Giurgiu ● E. SERRA Diplomatische rumänisch-italienische Urkunden (1859-1880) ● *** In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia rumana) E. STĂNESCULa resistencia de los rumanos contra los invasores ● I. ARDELEANU 1941. Acciones antifascistas dirigidas por el P C R ● P. PHILIPPI La consciencia dacia en la historiografia sajona de Transilvania ● GH. GR. GHEORGHIU Recuerdos del movimiento socialista ● I. TALPEŞ 1934-1937. Ante el peligro nazi y del revisionismo ● D. CĂPĂŢÎNĂ La fortaleza de Giurgiu ● E. SERRA Documentos diplomáticos rumano-italianos (1859-1880) ● *** En Bucarest, hace 50 años

ABONNEMENTS : ILEXIM – Departamentul export-import presă, Bucureşti, str. 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136–137, telex : 11226

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100, telefon 16 68 72.

REDACTORI: Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstăsel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACŢIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr — 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" – Bucureşti

42 427